

**ARAPÇA VE KÜRTÇEDE ZAMANLARIN
KARŞITSAL ÇÖZÜMLEMESİ**

Sait Söylemez

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ARALIK, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Sait
Soyadı : SÖYLEMEZ
Bölümü : Arap Dili Eğitimi
İmza :
Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Arapça ve Kürtçede Zamanların Karşıtsal Çözümlemesi

İngilizce Adı: Contarstive Analysis of Tenses in Arabic And Kurdish

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Sait SÖYLEMEZ

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Sait SÖYLEMEZ tarafından hazırlanan “Arapça ve Kürtçede Zamanların Karşıtsal Çözümlemesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Arap Dili Eğitimi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Erdiñ DOĞRU

Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. Mehmet Hakkı SUÇIN

Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. M. Faruk TOPRAK

Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 11 /12 / 2019

Bu tezin Arap Dili Eğitim Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Amcam Mehmet Ali SÖYLEMEZ'e

TEŞEKKÜR

Bu tezin yazım sürecinde benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, bilgi ve deneyimiyle yolumu aydınlatan, azmim ve cesaretimin vesilesi değerli hocam Doç. Dr. Erdinç Doğru'ya teşekkür ederim.

Arapça serüvenimde her zaman örnek aldığım, ilham kaynağım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Mehmet Hakkı Suçin'e teşekkürü borç bilirim.

Engin hoşgörüsüyle fikir ve önerilerini sunan kıymetli hocam Prof. Dr. M. Faruk TOPRAK'a teşekkür ederim.

Sevgili dostum Muhammet BAĞÇIVAN'a ve meslektaşım Turgay GÖKGÖZ'e teşekkür ederim.

Kendime olan özgüvenimi ve inancımı kaybettiğim zamanlarda varlıklarını madden ve manen yanı başımda hissettiğim babam Mehmet Emin SÖYLEMEZ'e ve kıymetli aileme sonsuz teşekkür ederim.

**ARAPÇA VE KÜRTÇEDE ZAMANLARIN
KARŞITSAL ÇÖZÜMLEMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**SAİT SÖYLEMEZ
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Aralık, 2019**

ÖZ

Bu çalışmada, hedef dil Arapça ile ana dil Kürtçedeki zamanlar incelenerek karşıtsal çözümleme yöntemiyle aralarındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir. Bu araştırma, nitel bir çalışma olup genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Arapça ve Kürtçe ile ilgili dil bilgisi kaynakları, örneklemini ise her iki dilde yazılmış kaynaklardan elde edilen cümleler ve araştırmacı tarafından ifade edilen cümleler oluşturmaktadır. Yapılan araştırma ve analiz sonucunda her iki dilin zamanları arasında benzerlik ve farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılıklar ve benzerlikler nedeniyle öğrencinin karşılaşılabileceği öğrenim güçlüklerine çözüm önerileri geliştirilmiştir. Benzerlik ve farklılıkların tespit edilmesiyle ortaya çıkan verilerin bu iki dilin öğrenim sürecine olumlu katkılar sağlayacağı açıktır.

Anahtar Kelimeler: Zamanlar, Lehçe, Karşıtsal çözümleme.

Sayfa Adedi: 125

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erdinç DOĞRU

CONTRASTIVE ANALYSIS OF TENSES IN ARABIC AND KURDISH

(M.S. Thesis)

Sait SÖYLEMEZ

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

December, 2019

ABSTRACT

In this study, the similarities and differences between the tenses in the target language Arabic and mother tongue Kurdish were examined and the similarities and differences between them determined by the method of contrastive analysis. The study is a qualitative study and the general screening model was used. The universe of the study consisted of grammar sources related to Arabic and Kurdish, and the sample was composed of sentences obtained from sources written in both languages and the sentences expressed by the researcher. As a result of the research and analysis, it is seen that the similarities and differences between the two languages were so many that can't be ignored so that solution offers were developed for learning difficulties which the students may encounter. It is evident that the data resulting from the identification of similarities and differences will provide a positive contribution to the learning process of these two languages.

Key Words: Tenses, dialect, Contrastive Analysis

Page Number: 125

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Erdinç DOĞRU

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
ÖZ	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu.....	3
Araştırmanın Amacı.....	3
Alt Amaçlar;.....	4
Araştırmanın Önemi	4
Sayıtlar	4
Sınırlılıklar	5
Tanımlar	5
İlgili Araştırmalar	6
BÖLÜM 2	8
YÖNTEM	8
Araştırmanın Modeli.....	8
Evren ve Örneklem.....	8
Ölçme Araçları/ Veri Toplama Araçları	8
Güvenirlilik ve Geçerlilik.....	8
Verilerin Toplanması	9

Verilerin Analizi	9
BÖLÜM 3	10
DİLBİLİME GENEL BİR BAKIŞ.....	10
Karşıtsal Çözümleme	13
Dillerin Sınıflandırılması	15
Arap Dili	16
Kürt Dili	18
BÖLÜM 4.....	21
ARAPÇA VE KÜRTÇEDE SÖZCÜK TÜRLERİ VE ZAMANLAR.....	21
Arapçada Sözcük Türleri.....	21
Kürtçede Sözcük Türleri.....	22
Arapçada Fiiller.....	24
Kürtçede Fiiller.....	27
Arapçada zamanlar.	33
Arapçada Geçmiş Zaman Mazi Fiil (الفعل الماضي)	39
Basit (Mutlak) Geçmiş Zaman (الماضي البسيط)	40
Yakın Geçmiş Zaman (الماضي القريب).....	42
Uzak Geçmiş zaman (الماضي البعيد)	44
Yenilenen Geçmiş Zaman (الماضي المتجدد)	46
Şimdiki Zamana Bitişik Geçmiş Zaman (الماضي المتصل بالحاضر).....	47
Kürtçede Zamanlar	48
Kürtçede Geçmiş Zaman	49
Dema Boriya Diyar (Belirli Geçmiş Zaman).....	50
Dema Boriya Nediya (Belirsiz Geçmiş Zaman)	51
Çiroka Dema Bori (Geçmiş Zamanın Hikâyesi).....	52
Çîroka Dema Boriya Dûdar (Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti).....	53
Dema Boriya Domdar Ya Diyar (Belirli Sürekli Geçmiş Zaman)	54
Dema Boriya Domdar Ya Nediya (Belirsiz Sürekli Geçmiş Zaman).....	55
Dema Boriya Ferazî / Niyetî (Varsayımlı Geçmiş Zaman).....	56
İki Dildeki Geçmiş Zamanların Karşıtsal Çözümlemesi	56
Arapçanın Geçmiş Zamanlarının Öğreniminde Karşılaşılabilecek Muhtemel Güçlükler Ve Çözüm Önerileri	63

Muzari Fiil	66
Arapçada Şimdiki Zaman (الحال / المضارع البسيط)	68
Geniş Zaman (المضارع المستمر / الاستمراري).....	71
Gelecek Zaman (المستقبل).....	73
Gelecek Zaman İle İlgili Diğer Kullanımlar	76
Dema Niha (Şimdiki Zaman).....	78
Dema Fireh (Geniş Zaman)	81
Dema Bê / Dêbê (Gelecek Zaman)	83
Dema Boriya Nediya a Mayi (Gelecek Zamanın Rivayeti).....	85
Muzari Fiil ve Kürtçedeki Zamanların Karşıtsal çözümlemesi.....	86
Arapçada Emir Fiil (فعل الأمر)	93
Raweya Fermani (Emir Fiil).....	95
Kürtçe ve Arapçadaki Emir Fiillerin Karşıtsal Çözümlemesi	97
Arapça Emir Fiilinin Öğreniminde Karşılaşılabilecek Muhtemel Güçlükler Ve Çözüm Önerileri	99
BÖLÜM 5	102
SONUÇ VE ÖNERİLER	102
KAYNAKÇA.....	106

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Ekoller ve Temsilcilerinin Fiiller İle İlgili Görüşleri.....	35
Tablo 2 Arapçanın Basit Geçmiş Zaman Kipi.....	40
Tablo 3 Arapçanın Yakın Geçmiş Zaman Kipi.....	42
Tablo 4 Arapçanın Uzak Geçmiş Zaman Kipi.....	44
Tablo 5 Arapçanın Yenilenen Geçmiş Zaman Kipi	46
Tablo 6 Kürtçenin Dema Boriya Diyar (Belirli Geçmiş Zaman) Kipi	50
Tablo 7 Kürtçenin Dema Boriya Nediya (Belirsiz Geçmiş Zaman) Kipi.....	51
Tablo 8 Kürtçenin Çiroka Dema Bori (Geçmiş Zamanın Hikâyesi) Kipi	52
Tablo 9 Kürtçenin Çîroka Dema Boriya Dudar (Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti) Kipi	53
Tablo 10 Kürtçenin Dema Boriya Domdar Ya Diyar (Belirli Sürekli Geçmiş Zaman) Kipi	54
Tablo 11 Kürtçenin Dema Boriya Domdar Ya Nediya (Belirsiz Sürekli Geçmiş Zaman) Kipi	55
Tablo 12 Kürtçenin Dema Boriya Ferazî / Niyetî (Varsayımlı Geçmiş Zaman Kipi	56
Tablo 13 İki Dildeki Geçmiş Zamanların Karşıtsal Tablosu	57
Tablo 14 Arapçada Şimdiki Zaman Kipi.....	68
Tablo 15 Arapçada Geniş Zaman Kipi.....	71
Tablo 16 Gelecek Zaman Kipi	73
Tablo 17 Kürtçede Dema Niha (Şimdiki Zaman) Kipi	78
Tablo 18 Kürtçede Geniş Zaman (Dema Fireh) Kipi.....	81

Tablo 19 Kürtçede Gelecek Zaman (Dema Bê / Dêbê) Kipi	83
Tablo 20 Arapça Ve Kürtçedeki Şimdiki Zaman, Geniş Zaman, Gelecek Zaman Ve Gelecek Zamana Bağlı Diğer Kullanımların Karşıtsal Çözümlemesi	86
Tablo 21 Arapçada Emir Fiil (فعل الأمر) Kipi	93
Tablo 22 Raweya Fermani (Emir Fiil)	95
Tablo 23 Kürtçe ve Arapçadaki Emir fiillerin karşıtsal çözümlemesi.....	98

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Çev.	Çeviren
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
GZ.	Geçmiş Zaman
GZK.	Geçmiş Zaman Kökü
H.	Hicrî
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö	Milattan Önce
M.S	Milattan sonra
S.	Sayfa
ŞZK.	Şimdiki Zaman Kökü
Ö.	Ölümü
TDK	Türk Dil Kurumu
t.y.	Tarih yok
vb.	ve benzeri

BÖLÜM 1

GİRİŞ

İnsanoğlu ile birlikte varlığını ve canlılığını devam ettiren dil ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. İnsanı insan yapan ve toplumların varlıklarını ancak onunla devam ettirebildiği dili, Aksan (2009, s. 55) eserinde şöyle tanımlamaktadır: ‘Dil; düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir’.

Bu dizgenin öğretilmesi ile ilgili büyük bir birikim ve potansiyele sahip olan bilim, birçok yöntem ve tekniğin gelişimini sağlamıştır. Günümüzde ciddi bir problem olan dil öğretimi, Arapça söz konusu olunca, daha da yoğun problemlerin yaşandığı bir alan olarak görülebilir. Buna rağmen son yıllarda, ülkemizde Arapça öğretimi ile ilgili çalışmaların olumlu yönde bir ilerleme kaydettiğini söyleyebiliriz.

Dilbilim alanında önemli gelişmelerin yaşandığı 20. yüzyılda, karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarına ışık tutan araştırmalar yapılmıştır. F. De Saussure’un kendi düşüncelerini tarihsel ve karşılaştırmalı dilbilim araştırmalarına uygulamasıyla tanınan Antoine Meillet *Karşılaştırmalı Dilbilgisi Yöntemi Üstüne* adlı makalesinde şöyle demektedir. ‘‘Karşılaştırmalı dilbilgisi olarak adlandırılması konusunda düşünce birliğine varılmış olan bilimin amacı, çeşitli diller arasındaki yakınlık aracılığıyla dilsel gelişmelerin tarihini oluşturmaktır’’(Meillet’den aktaran Rifat, 2008). Bu şekilde, dillerin kökeninin araştırılması alanında yapılan çalışmalarda, dillerin birbiriyle olan ilişkileri incelenmiştir.

Nitekim Kıran (2006) tarafından yapılan çalışmada belirtildiği üzere “Karşılaştırmalı dilbilgisi, dilbilimi dillerin evrimini inceleyen bir bilim durumuna getirecek, karşılaştırmalı bir yöntemin geliştirilmesine olanak sağlamıştır”

Karşılaştırmalı dilbilimin uygulama alanı olan karşıtsal çözümleme ise yabancı dil öğretimi hususunda son zamanlarda ilgi gören bir alan olmuştur. “Karşıtsal çözümleme, karşıtsal iki değer sınıflandırması yapmayı amaçlayan ve dillerin karşılaştırılabileceği teorisi üzerine kurulan bir dilbilim girişimidir” (James’den aktaran Aydın, 2010).

Karşıtsal çözümleme çalışmalarının başlangıcı olarak kabul edilen Lado’nun *Linguistics Across Cultures* adlı eseri, bu alanda yapılan çalışmaların temel dayanağı olmuştur (İşler, 2002 s. 124).

Karşıtsal çözümlemenin ana hedefi yabancı dil öğretiminde öğrencinin karşılaşılabileceği hedef dildeki güçlüklerin önceden belirlenmesidir.

Bu durumu Lado şu şekilde ifade eder.

“Kişiler ana dilleri ve kültürlerindeki kalıplar ile anlamları ve bu kalıplar ile anlamların dağılımlarını yabancı dil ve kültürlerine aktarmaktadırlar. Bu aktarım, gerek aktif olarak yabancı dili konuşur ve kültürüne göre davranırken, gerekse, pasif olarak, o dili ve kültürü sahiplerinin konuşma ve davranışlarından anlamaya çalışırken yaparlar... Yabancı dili öğrenmeye başlayan öğrenci bu dilin bazı özelliklerinin kendisine kolay, kimi özelliklerinin ise zor geldiğini görecektir. Öğrenciye anadiline benzeyen olgular kolay, farklı olan olgular ise güç gelecektir.” (Lado’dan aktaran Aydın, 2010).

Bu çalışmada Lado’nun karşıtsal çözümleme alanında güçlü görüşü olarak kabul edilen bu teorisinden yola çıkılarak, Hami-Sami dil ailesinin batı kolunun güneyindeki Arapça ile Hint-Avrupa dil ailesinin Hint-İranî dalının İranî kolundan olan Kürtçedeki zamanlar konusu ele alınacak ve aralarında bu açıdan karşıtsal bir çözümleme yapılacaktır.

Çalışmamızda hedef dil olan Arapçadaki zamanların öğretiminde anadili Kürtçe olan öğrencilerin karşılaşılabilecekleri güçlükleri önceden belirlemeye çalışacağız. Bu bilimsel çalışma ile iki dildeki zaman mefhumları ortaya konulacak, benzerlik ve farklılık durumları analiz edilecektir. Bu araştırmanın, yabancı dil öğretimine ve dilbilim çalışmalarına bir nebze dahi olsa katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Problem Durumu

Türkiye’de son yıllarda Kürtçe ve Arapçaya olan ilgi artmış ve bu diller eğitim kurumlarında öğretilmeye başlanmıştır. Türkiye’de Arapça öğretimi uzun yıllardan beri mevcut eğitim müfredatında yer almış, eğitimin birçok kademesinde yabancı bir dil olarak okutulmuş gelmiştir. Aynı şekilde 2012 yılında Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) yayınlamış olduğu seçmeli ders genelgesinde ilk kez ‘Yaşayan Diller ve Lehçeler’ adı altında Kürtçe eğitimi verilmeye başlanmış ve Talim ve Terbiye Kurulu Kürtçe dersinin öğretim programını yayınlamıştır (MEB, 2012). Bu dersin dil ve edebiyat olarak okutulması ve öğretmen ihtiyacının karşılanabilmesi için lisans düzeyinde; Mardin Artuklu Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Bingöl Üniversitesi ve Dicle Üniversitesi’nde Kürt Dili ve Edebiyatı bölümleri açılmıştır. Yüksek Lisans düzeyinde ise belirtilen üniversitelerde tezli ve tezsiz yüksek lisans eğitimleri verilmektedir.

Arapça gibi zengin bir dili, diğer dillerden ayıran en önemli yönlerinden biri de öğrenim ve öğretimdeki zorluğudur. Dil öğrenimindeki güçlüğü aşabilmek için birçok yöntem ve tekniklerden yararlanılır. Bu yöntemlerden biri olan karşıtsal çözümleme ile Arapçada ve Kürtçenin Kurmanci lehçesindeki zamanlar konusu incelenmiştir.

Eski Arap gramerciler Arapça zamanları; mazi, muzari ve emir olarak tasnif etmişlerdir. Ne var ki modern yaklaşımlar bu zamanları daha kapsamlı bir şekilde ele alarak incelemiştir. Kürtçede daha geniş bir çerçevede işlenen zamanlar konusu emir kipi ile birlikte 13 zaman olarak tasnif edilmiştir (Yıldırım, 2012).

Zamanla önem kazanan ve rağbet görmeye başlayan Kürtçenin komşu olduğu ve en çok etkilendiği dil olan Arapça ile karşıtsal çözümlemesi, henüz akademik düzeyde yeterli derecede ele alınmamış olan bir konudur. Özellikle iki dilin zamanlar açısından karşılaştırılması anadili Kürtçe olan öğrenciler için Arapçayı öğrenmelerinde kolaylık sağlayacaktır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı; Arapça ve Kürtçenin zamanlarını karşıtsal çözümleme yoluyla inceleyerek iki dil arasında benzerliklerin ve farklılıkların irdelenmesidir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara cevap aranmıştır:

Alt Amaçlar;

- 1- Arapça ve Kürtçedeki zamanların tasnifinde benzerlikler var mıdır?
- 2- Arapça ve Kürtçedeki zamanların tasnifinde farklılıklar var mıdır?
- 3- Arapça ve Kürtçedeki fiil çekimlerinde benzerlikler var mıdır?
- 4- Arapça ve Kürtçedeki fiil çekimlerinde farklılıklar var mıdır?
- 5- Arapça ve Kürtçede zaman kiplerinin benzer yönleri var mıdır?
- 6- Arapça ve Kürtçedeki zaman kiplerinin farklı yönleri nelerdir?
- 7- Arapçada var olan Kürtçede olmayan zaman kipleri var mıdır?
- 8- Kürtçede bulunan Arapçada bulunmayan zaman kipleri var mıdır?
- 9- Arapça eğitimi alanların zamanlar konusunda karşılaşılabilecekleri güçlükler nelerdir?
- 10- Karşılaşılan güçlükler nasıl giderilebilir?

Araştırmanın Önemi

Karşıtsal çözümleme yoluyla Arapça ve Kürtçede zamanların incelenmesini ele aldığımız bu çalışma, aynı coğrafyayı paylaşan iki dilin öğrenilmesi ve öğretilmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir. Arapça eğitim gören Kürt öğrencilerin zamanların öğreniminde karşılaşılabilecekleri güçlükleri aşabilmeleri için kolaylık sağlayacaktır. İki dil arasındaki farklılıklar/ayrılıklar ve benzerliklerin zamanlar açısından irdelenmesi, henüz bu alanda yeterli derecede çalışmanın yapılmamış olması vb. açılardan bu çalışmanın, akademik düzeyde dilbilim çalışmalarına katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Sayıtlar

- 1- Arapça ve Kürtçede zamanların tasnifi arasında benzer ve farklı durumların olabileceği varsayılmaktadır.

- 2- Arapça ve Kürtçede fiil çekimleri arasında benzerlik ve farklılıkların olabileceği varsayılmaktadır.
- 3- Arapça ve Kürtçede zaman kipleri arasında benzer ve farklı durumların olabileceği varsayılmaktadır.
- 4- İki dil arasındaki benzerlik ve farklılıkların tespitinin bu dillerin öğretiminde kolaylık sağlayacağı varsayılmaktadır.
- 5- İki dilin benzerlik ve farklılıklarının vurgulandığı bir dil öğretiminin öğrenci açısından kolaylık sağlayacağı varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu çalışma; Arapça zamanlar konusunda yazılmış olan geleneksel ve modern eserlerle, Türkiye’de konuşulan ve diğer lehçeler arasında en çok kullanılan Kürtçenin Kurmanci lehçesi ile yazılmış olan kaynaklarla sınırlıdır. Örneklemeler, iki dil alanında yazılmış olan dilbilgisi kitaplarından ve araştırmacının vereceği örneklerden temin edilmiştir.

Tanımlar

Karşıtsal çözümleme: Dil öğrenimindeki güçlüklerin anadil ve hedef dil arasındaki farklılıklardan kaynaklandığını; hataların, iki dilin farklılık gösterdiği hususlarda, anadil girişimi sebebiyle ortaya çıktığını ve iki dilin karşılaştırılmasıyla tespit edilen farklılıklardan hareket ederek bu hataların azaltılması için önceden önlem alınabileceğini savunan hipotezdir (Koç, 2007).

Kurmanci lehçesi: Birçok dilde olduğu gibi Kürtçede de birbirinden farklılık gösteren lehçeler bulunmaktadır. Kurmancî (Kuzey lehçesi), Türkiye, Suriye, Kafkasya’nın Kürt bölgelerinde İran ve Irak Kürdistan bölgesinin kuzey bölümlerinde konuşulan bir lehçedir (Bedır Xan ve Lescot, 2004, s. 9).

İlgili Araştırmalar

Şu ana kadar Arapçanın başta İngilizce olmak üzere birçok dille karşıtsal çözümlemesi yapılmıştır. Kürtçe ile Arapça arasında henüz yeterli çalışmalar yapılmadığından ikinci derecede konumuzu ilgilendiren çalışmalar ele alınmıştır.

Arslan Çakmak'ın (2016), “Arapça ve Kürtçedeki Basit Cümle Yapılarının Karşılaştırılması” adlı yüksek lisans tez çalışmasında Arapça ve Kürtçe arasında ilkez Türkçe yazılan bir karşıtsal çözümleme çalışması olması yönünden değerli bir çalışmadır.

Rahimpour (2010), “A Phonological Contrastive Analysis of Kurdish and English” başlıklı makalesinde Kürtçe ve İngilizcenin seslerini incelemiştir.

Aryadoust A (2010), Contrastive Analysis of Modern Hawrami Kurdish and Persian Verbs and Tenses adlı çalışmasında Hawrami Kürtçesinde ve Farsçada fiiller ve zamanların karşıtsal çözümlemesini yapmıştır.

Kadir'in (2005). “A contrastive Analysis Between English and Kurdish in Regard to Grammatical Gender” adlı çalışması İngilizce ve Kürtçe dilbilgisindeki cinsiyet kavramını inceleyen değerli bir çalışmadır.

Sönmez ve Geyik'in (2016) “The Comparative and Contrastive Studies of English and Kurdish (Kurmanji) Verb Tenses” başlıklı makalesi Kürtçe ve İngilizce'nin zamanlarının karşıtsal çözümlemesini ele alan önemli bir çalışmadır.

Arap Dili Eğitimi alanında yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinde Arapça ve Türkçe karşıtsal çözümleme konusu ele alınmaya başlanmıştır. Aydın (2007) ve Nalçakan (2008), çalışmalarında Arapça ve Türkçenin cümle yapılarını ele almışlardır.

Şimşek (1997), yüksek lisans tezinde Arapça ve Türkçedeki zaman kiplerinin kullanım alanlarını ele almış ve iki dil arasındaki denk ifadelere değinerek karşılaştırma yapmıştır.

İşler (2002), makalesinde karşıtsal dilbilimin uygulama alanı olan karşıtsal çözümlemeyi ele almış ve Arapça öğretiminde karşıtsal çözümlemenin önemine değinmiştir.

Öte yandan İşler (2003) başka bir makalesinde iki dildeki zamanların karşılaştırmasını yaparak, benzerlik ve ayrılıkları maddeler halinde ele almıştır. Ayrıca Arapçanın

zamanlarının öğreniminde anadili Türkçe olanların karşılaşması muhtemel olan güçlüklerle çözüm önerisinde bulunmuştur.

BÖLÜM 2

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, tarama modeli kullanılmıştır. Arapça ve Kürtçedeki zamanlar ile ilgili yazılı belgeler taranarak karşıtsal dilbilimin uygulama alanı olan karşıtsal çözümleme yöntemiyle her iki dildeki zamanlar konusu betimsel bir yönteme tabi tutulmuştur.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Kürtçenin Kurmanci lehçesiyle yazılmış olan kaynaklar ve Arapça yazılı eserlerden elde edilen zaman kipleri ve fiiller; ayrıca, her iki dilin dilbilgisi kitapları ile dilbilim kitapları oluşturmaktadır.

Ölçme Araçları/ Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veriler her iki dilin temel kaynaklarından elde edilmiştir.

Güvenirlik ve Geçerlilik

Araştırma sonucu elde edilen bilgilerin güvenilirlik ve geçerlilik hususlarına dikkat edilerek bilimsellikleri gözetilmiş, geçerliliğin yüksek olması için birçok farklı kaynak incelenerek yorumlanmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan veriler, Kürtçe, Arapça ve diğ er dillerde yazılan asıl kaynaklardan, elektronik ortamdaki bilimsel çalışmalardan yararlanılarak elde edilmiştir. Literatür taraması yapılarak elde edilen kaynakların orijinalliğ ine dikkat edilmiş, alıntı ve kaynak gösterme kuralları azami derecede gözetilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler, araştırmanın problemine çözüm  onerileri getirmesini sağlayacak şekilde karşıtsal çözümleme kuralları çerçevesinde araştırmacı tarafından analiz edilerek,  rneklendirilip yorumlanmıştır.

BÖLÜM 3

DİLBİLİME GENEL BİR BAKIŞ

Dil; her dönemin veya uygarlığın kendine ait düşünce yapılarına, dini inançlarına ve sahip oldukları bilgi düzeyine göre farklı şekillerde ele alına gelmiştir. İnsanoğlunun varoluşuyla birlikte dil olgusu bir düşünce konusu olmuştur. Dilbilim ise son yüzyılda şekillenen bir bilim dalıdır. Dilbilim; dili inceleyen bilim veya dilin bilimi biçiminde tanımlanabilir (Aksan, 2009, s.14).

Dilbilim; dil olguları çerçevesinde bağımsız bir bilim olma sürecine girinceye kadar çeşitli evrelerden geçmiştir. Bu anlamda De Saussure bu evreleri; *Dilbilgisel Evre*, *Betik Bilimsel Evre* ve *Karşılaştırmalı Dilbilgisi Evresi* olmak üzere üçe ayırmaktadır (De Saussure, 1988, s. 28).

İlk zamanlar “dilbilgisi” adıyla anılan çalışmalar yapılmıştır. Eski Hint’te dini bilgi derlemeleri olan ve M.Ö. X. yy. yazılan *Veda*’ ların hatalı okunma ve zaman aşımına uğramaması hususunda çaba sarf edildiği bunu takip eden yüzyıllarda da dilbilgisi çalışmalarının yapıldığı ve köken bilgisi konusu üzerinde durulduğu bilinmektedir (Aksan, 2009, s. 16). Bu durum dinin; dil olgusunun araştırılmasına yönlendiren en önem etkenlerden biri olduğunu göstermektedir.

Eski Yunanlıların başlattığı dilbilgisi ve dil felsefesi konuları mantıksal çıkarımlar ve tartışmalarla aydınlatılmaya çalışılmıştır. Ünlü düşünür Aristo’nun (M.Ö. 384-322) dönemine denk gelen Eski Yunan’da dilbilgisi kavramlarının belirlenmesi, birtakım kuralların konulması üzerine çalışmalar yapılmıştır (Aksan, 2009, s.16).

Dilbilimin ikinci evresi olan Betik bilimin doğuşu Yunanlıların Mısır'da kurmuş oldukları *İskenderiye Okulunun* metinler üzerinde yoğunlaşmasıyla oluşmuştur. Bu çalışmalar genellikle betiklerin belirlenmesi, yorumlanıp açıklanması yoluyla yazın tarihi, töreler, kuramlar, vb. ile uğraşmaya yönelmiştir (De Saussure, 1988, s. 28). Bu dönemde metinlerin karşılaştırılması, yazarların kullandıkları üslupların belirlenmesine yönelik yapılan çalışmalar tarihsel dilbilimin temelini oluşturmuştur.

19. yüzyılda Karşılaştırmalı Dilbilim çalışmaları diller arasında akrabalık olduğunu bilimsel olarak ortaya koymuştur. Nitekim Sanskritçenin Hindistan'da bulunması ve Franz Bopp'un 1816 yılında "*Sanskritçenin Eylem Çekim Dizgesi*" adlı eserinde Sanskritçenin Yunanca ve Latinceyle olan ilişkilerini incelemesi, Dilbilimin bir dalı olan *Karşılaştırmalı Dilbilimini* temellendirmiştir. 19. yüzyıla gelince kadar dil ile ilgili yapılan sayısız gözlem ve çalışmalarla dilin, ilişkisi olduğu düşünülen başka alanlarla birlikte incelenmesi sağlanmıştır. Ayrıca dilin düşünceyle olan ilişkisi, dil ve yazın vb. konular üzerinde durulmuş ve genel olarak dillerin kaynağı, dillerin çeşitliliği meseleleri tartışıla gelmiştir. Bu durum yapısalcılık öncesi döneme kadar devam etmiştir.

XX. yüzyıla gelindiğinde Ferdinand de Saussure'ün *Genel Dilbilim Dersleri (Course in General Linguistics)* adlı eserinin yayınlanması ile dilbilimin bilimsel dönemi başlamıştır. Günümüzdeki en yaygın dilbilim akımı olan Yapısal dilbilim kuramının temellerinin atıldığı bu süreçte, Saussure dili tarihsel gelişiminden bağımsız olarak ele almış, dili kendi içerisinde ve sadece kendisi için inceleme görüşünü savunmuştur. Onunla yeni bir ufuk kazanan dilbilim sahasında yapılan çalışmalar dilticiliğin geniş alanlara yayılmasını sağlamış ve bu bilim de kendi içinde birçok bilim dallarına ayrılmıştır.

Amerika'da Boas, Sapir ve Bloomfield gibi dilticilerin yetiştiği dönemde yapısalcılığın etkin bir biçimde yaygınlaştığı görülmektedir. Betimlemeli dilbilim, tarihsel gelişmeleri bir yana bırakarak belli bir dilin belli bir süre içindeki çeşitli niteliklerini ortaya koymaya yönelik, bunu yaparken ilkeler koymaktan çok, dilin o günkü durumunu saptamaya çalışan bir dilbilim yöntemi ve alanıdır. "*Prag Okulu*" nun yanı sıra 20. yüzyılda betimlemeli dilbilim çalışmaları yapan yeni bir okulun etkinleştiği görülmektedir. (Aksan, 2009, s. 23).

Dilin eşzamanlı boyutta incelenmesi ve belirgin dilsel yapıların tanımlanmasıyla yetinilen süreci, Noum Chomsky'nin Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi ile dilin derin yapılarının incelenmesi takip etmiştir (Kıran & Zeynel, 2006, s. 25).

Dilbilimin kısaca tarihine değinilen bu bölümde genellikle batıda olan gelişmelere hızlı bir bakış atılmıştır. Doğuda da dil üzerine önemli çalışmaların yapıldığı ve dilbilim alanında önemli gelişmelerin olduğu dikkate değerdir. Arap dilbilimcilerde özellikle İslamiyet'ten sonraki dönemde dilbilgisi, sesbilim, sözlükbilgisi ve metin açıklamaları konularında derin araştırmalar yapmışlardır. Örneğin Sîbeveyh, Arapçanın en geniş ve en kapsamlı dilbilgisi çalışmalarına imza atmış, günümüzde hâlâ değerini yitirmemiş olan *el-Kitâb* adlı eseri ortaya koymuştur (Aksan, 2009, s. 19).

İslam dünyasında dilbilim çalışmaları Kur'an-ı Kerimin indirilmesi ile dini bir etken olarak gelişmeye başlamıştır. Nitekim Kur'an'ın doğru anlaşılması ve metnin korunması çabaları Arap dilbilimcilerini dil üzerinde yoğunlaşmaya sevk etmiştir. Kur'an'ın hatalı okunmasını (lahn) önlemeye yönelik gramatik çalışmalar yapılması önemli ve gerekli görülmüştür.

Kur'an-ı Kerim ve Hadisler'de geçen, O dönemdeki Araplar tarafından anlaşılmayan kelimelerin ele alındığı *Ğaribu'l-Kur'ân* ve *Ğaribu'l-Hadis* çalışmaları, kelime düzeyinde izah ağırlıklı çalışmalar olmuştur. Kur'an'daki garip lafızların açıklanmasına karşı duyulan gereksinimi karşılamak üzere İbn 'Abbâs tarafından yazılan ve lügatçilik alanında ilk eser olarak kabul edilen *Ğaribu'l-Kur'ân* adlı eseri örnek olarak verebiliriz (Bakırcı & Demirayak, 2001, s. 3). Hz. Ebû Bekir ve Hz. Osmân dönemlerinde bir araya getirilip yazıya aktarılan Kur'ân emeviler döneminde el-Haccâc b. Yûsuf'un isteği üzerine Ebû'l-Esved ed-Düelî (ö. 67/686) tarafından harekelenmiştir. Daha sonra Nasr b. 'Âsım (ö. 89/707) ve Yahyâ b. 'Ya'mer (ö.129/716) tarafından harflerin noktalanması ve yine Ebû'l-Esved tarafından ilk gramer çalışmalarının başlatılması önemli dil çalışmalarıdır (Bakırcı & Demirayak, 2001, s. 3-4).

İslami fetihlerin hızlandığı dönemde farklı milletlerden insanların İslam'a girmesiyle Basra ve Kûfe olmak üzere iki dil ekolünün ortaya çıktığı bilinmektedir. Gramer çalışmaları bu iki kentte başlayarak Arap dil kuralları birbirinden farklı ve bazen de çatışan bakış açılarıyla ortaya konmuştur. Basra ekolünün önde gelen isimleri Halil b.

Ahmed el-Ferâhîdî (175/791) ve Sibeveyh (180/796) dir. O dönemde yazılan Sibeveyh'in el-Kitab aldî eseri ise günümüze ulaşan sarf ve nahvin bütün ayrıntılarını işleyen ve bu alanda kaynak olan bir kitaptır (Demirayak & Savran, 1996, s. 198). Kûfe ekolünün önde gelen ismi ise İran asıllı Ali ibn Hamza el-Kisâ'î (189/805) dir. Bu iki ekol 10. yy'dan sonra her iki ekolün görüşlerinin bir arada verildiği yeni bir ekol olan Bağdat ekolü ile dilbilgisi çalışmalarını sürdürmüştür.

Günümüze Kürt dilbilimciler ise son yıllarda kendi anadillerinde dibilimsel çalışmalar ortaya koymaya gayret göstermişlerdir. Özellikle Bedirxan'ın dilbilgisi, sesbilgisi ve sözlükbilgisi düzeyinde yaptığı çalışmalar, Kürt dili çalışmalarının temelini teşkil etmiştir. Günümüz Kürt dilbilimcileri yaptığı çalışmalarla bir dil devrimi yapan Bedirxan'a çok şey borçludur.

Her iki dildeki çalışmalara baktığımızda tarihsel olarak Arapça üzerine yapılan çalışmaların daha yoğun ve daha eski olduğu görülmektedir. Kürtçe ile ilgili dilbilim ve gramer araştırmaları kaynağını derin tarihten alsa da bu alanda henüz yeni olduğu ve ciddi bir yol kat edilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir.

Karşıtsal Çözümleme

Ferdinand de Saussure'ün *Genel Dilbilim Dersleri*, kuralcı dilbilgisi, filoloji ve karşılaştırmalı dilbilgisinin eleştirisiyle başlar; dilbilimin konusunu, öteki insan bilimleri arasındaki yerini, daha önceden iyice belirlenmiş ve sınıflandırılmış nesnesinin kesin çözümlenmesine olanak sağlayan temel kavramları betimlemeyi amaçlayarak kuramsal ve yöntemsel ilkeler bütününe içerir (Kıran, 2001, s. 108-109).

İkinci dünya savaşı sonrası dilbilim alanındaki çalışmalar artarak devam etmiştir. Yabancı dil öğrenimi ve öğretimine artan ilgi dilbilim alanındaki çalışmalara yeni bir boyut kazandırmış böylece uygulamalı dilbilim araştırmaları başlamıştır. Bu bağlamda anadil ile amaç dilin benzer ve farklı yönlerini inceleyen karşıtsal dilbilim ortaya çıkmıştır (İşler, 2002, s. 124).

Karşıtsal çözümleme, karşıtsal iki değer sınıflandırması yapmayı amaçlayan ve dillerin karşılaştırılabileceği teorisi üzerine kurulan bir dilbilim girişimidir (James, 1980:1-3).

Modern anlamda ilk karşıtsal dilbilim çalışmalarını *Linguistics Across Cultures* adlı eseri ile Robert Lado başlatmıştır. Lado'nun bu eseri aynı zamanda karşıtsal çözümleme konusunda da bir başlangıç olarak kabul edilmektedir. Lado ayrıca bu eserinde karşıtsal dilbilimin ilkelerinden yola çıkılarak yapılacak bir çalışma çerçevesinde iyi bir ders kitabında, dil bilgisel yapı, sözcüklerin telaffuzu, göstergeler ve dilin kültürel içeriği gibi temel dil konularının aşamalı olarak verilebileceği konusuna da değinmektedir (Lado, 1957).

Lado'nun bu eserinin ardından kısa bir süre sonra Charles A. Ferguson'un editörlüğü ve Washington'da bulunan "Center for Applied Linguistics of the Modern Language Association of America" adlı merkezin himayesinde karşıtsal yapı serisi (contrastive structure series) alışmaları başlar (James, 1980:8). Bu seri, İngilizce ile Amerika'da öğretilimi yaygın olan beş dil Fransızca, Almanca, İtalyanca, Rusça ve İspanyolca arasındaki benzerlik ve farklılıkların betimlemesini yapmayı amaçlamış ve bu alanda art arda eserler yayımlamıştır.

Yabancı dil öğretiminde en etkili gereçler, amaç dilin bilimsel betimlemesi ve betimlemenin anadil ile özenli bir şekilde karşılaştırılması sonucu elde edilen bilgiler ışığında hazırlanan gereçlerdir (Fries, 1945).

Lado, Fries'in anadil ve hedef dil arasında yapılacak düzenli karşılaştırma hakkında ki fikirlerine dayanarak dillerin ve kültürlerin düzenli olarak birbirleriyle karşılaştırılması gerekliliğini vurgular.

Nitekim Lado (1957:2), kendi teorisini şöyle açıklar:

"Kişiler anadilleri ve kültürlerindeki kalıplar ile anlamlar ve bu kalıplar ile anlamların dağılımlarını yabancı dil ve kültürlerine aktarmaktadırlar. Bu aktarımı, gerek aktif olarak yabancı dili konuşur ve kültürüne göre davranırken, gerekse, pasif olarak, o dili ve kültürü sahiplerinin konuşma ve davranışlarından anlamaya çalışırken yaparlar... Yabancı dil öğrenmeye başlayan öğrenci bu dilin bazı özelliklerinin kendisine kolay, kimi özelliklerinin ise zor geldiğini görecektir. Öğrenciye anadiline benzeyen olgular kolay, farklı olan olgular ise güç gelecektir."

Karşıtsal dilbilimin hedefi iki ya da daha fazla dili birbirleriyle karşılaştırarak bunlar arasındaki ayrılıkları, karışıklıkları, farklılıkları ve benzerlikleri belirlemek, bunları çeşitli yönlerde irdelemektir (Yücel & Erişek, 2003, s.30).

Nitekim Lado'dan aktaran İşler (2002) Karşıtsal çözümlemenin işlevi ile ilgili şu bilgileri vermektedir;

Lado, amaç dil ile öğrencilerin ana dilini karşılaştıran öğretmenin gerçek öğrenim sorunlarını daha iyi bilebileceği ve bu sorulara çözüm üretebileceği düşüncesindedir. Karşıtsal çözümlemede bulunan öğretmen, ders kitabının yeterli olmadığı durumlarda öğrenciler için zorluk oluşturan hususlarda kendinden katkı sağlayabilir. Ayrıca öğrencilerin karşılaştığı sorunlara rahatlıkla çözüm üretebilir. Dolayısıyla bu durum öğretmenin başarısını artırır. İyi yetişmiş bir yabancı dil öğretmeni yalnızca öğrencilerin yabancı dili konuşma tarzlarındaki bozuklukları ve yanlış yapıları gözlemlemekle kalmamalı, aynı zamanda ses, yapı, kalıp ve kültürel şekillerde yapılan belirli yanlışlara da dikkat etmelidir (İşler, 2002, s. 128).

Anadili ile amaç dil arasında ki farklılıkları inceleyen karşıtsal dilbilim karşıtsal Çözümleme tezleri başlığı altında güçlü görüş zayıf ve orta görüş olmak üzere üç tez ileri sürülmüştür (Keshavarz, 1994:8-12 aktaran İşler,1996 s. 22). Bu tezlerden *güçlü görüş* anadil ile amaç dil arasındaki farklılık arttıkça ana dili gelişiminin artacağını ileri sürmektedir (Lado, 1957). Zayıf görüş, anadili gelişimine diller arasındaki farklılığın değil amaç dilin kurallarının tam öğrenilmesinin yol açtığını söylemektedir. Orta görüş ise ana dili gelişiminin iki dil arasındaki farklılığın çokluğundan değil bilakis azlığından kaynaklandığını ortaya koymaktır. Bu üç görüşün her biri dil öğretiminde karşılaşılan zorlukları farklı bakış açılarıyla ele alsalar da ortak oldukları bir nokta var ki oda, yabancı dil öğreniminde anadilden amaç dile yapılan aktarımdır. Güçlü görüşe göre diller arasındaki farklılık azaldıkça yani benzerlik arttıkça ana dil gelişimi artar.

Bu görüşler ışığında anadil ve amaç dilin karşıtsal çözümlemesi sonucu farklılık ve benzerliklerinin değerlendirilmesi, elde edilen sonuçların öğretim yöntemlerinde kullanılması öğrenim güçlüklerinin ortadan kalkmasını sağlayabilir.

Dillerin Sınıflandırılması

Dilbilimciler tarihsel dilbilim çalışmalarının neticesinde dünya dillerini değişik açılardan sınıflandırmaya çalışmışlardır. Bu çalışmalardan bir kısmı insan dilinin gelişim ve evrimini incelemeye yönelik olmuştur. Ön plana çıkan ve kabul edilen diğer bir kısım araştırma ise; dilsel yakınlıkları olan, köken olarak birbirleriyle ilişkisi kelime, dilbilgisi yapıları, söz dizim vb. düzeyinde bariz görünen diller, dilbilimciler tarafından dil aileleri şeklinde kategorize edilmiştir. Bu araştırmalardan ön plana çıkan teori Max Müller'in; bütün dilleri üç ana dil ailesi çatısı altında toplayan teorisidir (Vâfi, 2004, s. 196-197).

Dillerin sınıflandırılması biçim açısından ve kaynak (akrabalık ilişkileri, kökene göre yapılan tarihsel sınıflandırma) bakımından olmak üzere iki türdür.

Biçim açısından dilciler, dilbilgisel yapılarda benzerlik bulunan dilleri bir gruba toplar. Bu görüşe göre diller arasında akrabalık olmayabilir. Örneğin İngilizcenin dilbilgisel yapısı Fransızcadan çok Çinceye yakındır (Kıran, 2006, s. 35). Bu dil sınıflanması günümüzde şu şekilde yapılmıştır:

Yalınlayan diller; sözcüğün çekime girmeden, herhangi bir ek almadan, büküme uğramadan cümle içerisindeki yerleriyle ve başka sözcüklerle birlikte gelerek çeşitli anlam ve görevler yüklenmesidir. Bu dilin en önemli örneği Çince'dir (Aksan, 2009, s. 104).

Bağlantılı Diller, bu sınıfa giren dillerde sözcük değişmez, farklı ek ve takılar eklenerek sözcük türetilir. Türkçe bu sınıflamaya giren dillerdendir.

Bükümlü Diller ise; çekim esnasında kökün, özellikle de kökteki ünlünün değiştiği dilleri kapsar. Arapça bu dil sınıflaması içerisinde bulunmaktadır (Aksan, 2009, s. 107).

Dil akrabalığı olgusu, dillerin; ses dizgesi, biçim, yapı, söz dizimi bakımından kesinliği ortaya çıkan ilişkileri sonucunda birbirlerine olan yakınlıklarını ifade eder. Bu yüzden dilbilimciler dilleri sınıflandırırken tarihsel bir kavrama başvurarak bazı dillerin belli zamanlardaki yapılarına bakarak onların aynı kaynaktan geldiğini ve aynı aileden olduğunu ileri sürmüşlerdir (Kıran, 2006, s. 36).

Bu kuramın en ünlü teorisyeni Max Müller'dir. Müller dünya dillerini üçe ayırmaktadır. Bunlar Hint-Avrupa, Hami-Sami, Turani (Ural-Altay) dil aileleridir. Müller'den önce bu dil ailelerinin sınıflandırılması kısmen yapılmış olsa da araştırmanın tamamlanması ve yayınlanması Müller tarafından gerçekleştirilmiştir (Vafi, 2004, s. 196).

Arap Dili

Hint-Avrupa Dil Ailesine göre daha az bölgede konuşulan Hami-Sami Dil Ailesi; Hami Diller ve Sami Diller olmak üzere iki ana kola ayrılmaktadır. Arapça; Eski Yemen ve

Semitik-Kuŕitik dillerin de yer aldđđı Güney Sami Diller Grubuna mensuptur (Vâfi, 2004, s. 197).

Arapça Sami dillerin en yenisi olanıdır. Ayrıca coğrafi durum ve   l hayatının yeknesak benzerliği bakımından da, tıpkı Araplar gibi, bazı hallerde ilk Sami karakterini korumuŖ ve diğer Sami toplulukların dillerinden daha fazla yayılmıŖtır.

Arapların dilleri; Güney Arapçası ve Kuzey Arapçası olmak üzere iki kola ayrılır. Güney Arapçası  l  bir dil olup eski  ağlarda Güney Arabistan'ın Seba, Mina ve Himyeri İmparatorluklarının diliydi. Bu dilin Hristiyanlık  ncesi ile Miladi altıncı yüzyıla kadar geçen zamana ait özel *müsned* hattıyla yazılmıŖ kitabeleri günümüze kadar ulaŖmıŖtır. Güney Arap medeniyeti ve Arapçası yedinci yüzyılın ilk yarısında tarih sahnesinden silinmiŖtir. Kuzey Arapçası ise; İslamiyet'in yayılıŖından itibaren asıl Arapça olmuŖtur. Günümüz Arap dili ve edebiyatı kaynakları sadece bu dilde yazılan edebi ürünleri teŖkil etmektedir. Kuzey Arap asının günümüze kadar gelen en eski vesikaları da yazıtlardır. YaklaŖık olarak miladi 300 tarihinden kalma Sina Yarımadasında Ram'ın    kitabesi ile tarihsiz Ummu'l-Cimal kit besi dıŖında Arapça metinler de bulunmaktadır. İslamiyet'in yayılıŖından sonra kuzey Arapçanın h kimiyet alanı geniŖledi ve zamanla Güney Arap asına tam bir üstünlük sağladı (Goldziher, 1993, s. 13).

Günümüzde 22 Ortadoğu ülkesinde 350 milyona yakın konuŖanı bulunan ve İslamiyet'in etkisiyle her Müslümanın yakından uzaktan etkileŖimde bulunduğu Arapçanın temelini Kuzey Arapçası tali grubunda, klasik Arapça  ekirdek olmak üzere onun bağlı bulunduğu eski ve yeni lehçeler oluŖturur.

 etin'e (1991) göre Arapçanın tarihi, geliŖme ve yayılma safhaları Ŗ yledir:

- 1) Eski Arapça: M. S. 500 yılından önce var olduğu bilinen ve klasik Arapçaya ge iŖ dönemini oluŖturan bir zamanda kullanılan Arapça olup örneklerine bazı kitabelerde rastlanmaktadır.
- 2) Klasik Arapça: Günümüze kadar gelmiŖ olan en eski edebi metinlerde, Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde kullanılan ve İslamiyet'in Arap yarımadası dıŖında yayıldığı yerlerde din, Ŗiir, edebiyat ve ilim dili olarak ana çatısı deĖiŖmeden devam eden lehçeler  st  Arapçadır.

- 3) Orta Arapça: Fetihlerle birlikte çeşitli milletlerin İslam dinine girmesi sonucunda Arapça ve diğer diller arasında etkileşim meydana gelmiştir. Bu etkileşim devam ederken bir yandan başka dillerden Arapçaya çeşitli kelimelerin girmesi, diğer yandan da bazı kelimelerin Arapçalaştırılması sonucu oluşan Arapça, Orta Arapça olarak adlandırılır.
- 4) Modern Arapça: 19. yüzyılın başında özellikle Napolyon'un Mısır seferinden itibaren Arap dünyasının Batı kültür ve medeniyetiyle karşılaşması neticesinde yeniden ilim, sanat ve fikir dili olan Arapça, Modern Arapça olarak adlandırılır.
- 5) Mahalli lehçeler: Yeni yerleşim bölgelerine gelen Arapların çoğunluğunun dili olan eski lehçelerin ve bu bölgelere komşu olan ülkelerin dillerinin birbiriyle etkileşimi sonucunda Arapçanın birçok lehçe ve şiveleri doğmuştur. Bugün büyük bir bölümü yaşayan lehçeler şunlardır:
 - a) Arabistan lehçesi, Irak lehçesi, Suriye-Lübnan ve Filistin lehçelerini içine alan Doğu lehçeleri.
 - b) Libya ve Trablus Arapçası, Tunus lehçesi, Cezair ve Büyük Sahra lehçeleri, Fas lehçesi, Moritanya lehçesi, Endülüs lehçesi, Patellaria ve Sicilya lehçeleri ile Malta dilini içine alan Batı lehçeleri.

Asya ve Afrika'da yaklaşık 350 milyon insanın anadili olan Arapça, bir milyarı aşkın Müslümanın ibadet dili olmasının yanı sıra, 22 Arap ülkesinin resmî dilidir. Bu dilin dünyadaki önemi ve rolünün büyüklüğü sonucunda, Birleşmiş Milletler Örgütü 1974'de Arapçayı altıncı resmî dil olarak kabul etmiştir.

Kürt Dili

Bir dil içerisinde bulunduğu toplum tarafından konuşulmadığı ve kendisi ile ilgili bilimsel ve kültürel çalışmalar yapılmadığı sürece sahip olduğu canlılığı kısmen kaybederek deyim yerinde ise bir fetret dönemi yaşar. Tarihte birçok Kürt bilim insanı ve edebiyatçı yetişmiştir. Fakat yaptıkları çalışmalarda kendi dönemlerindeki hâkim dillerin etkisi altına kalarak başka dillere yönelmişler ve çalışmalarını bu dillerde yazmışlardır. Tarih boyunca yeterince araştırılmayan ve kültürel, sosyal açıdan hak ettiği şekilde yazılı kaynaklara ve bilimsel çalışmalara gerektiği kadar sahip olmayan Kürt Dili, son yüzyılda araştırılmaya başlanmış, bu anlamda iyileştirici somut adımlar atılmıştır.

Diller arasındaki benzerlik ve yakınlıklar konusunda yapılan araştırmalarda ön plana çıkan ve bir sınıflandırma denemesi niteliğinde olan İtalyan şair Dante'nin Avrupa Dilleri hususunda yaptığı çalışmasında Kürtçenin kökeni ile ilgili bilgiler vermiştir. Hint-Avrupa dil ailesinin varlığını bariz olarak gün ışığına çıkaran Franz Bobb'dur (Aksan, 2009, s. 123).

Yeryüzünde en fazla yayılan ve diğer dil ailelerine göre daha fazla halk topluluğunun konuştuğu Hint-Avrupa Dil Ailesi sekiz gruba ayrılmaktadır. Kürtçe bu sekiz gruptan Hint-İran dillerinin İran Kolunda bulunan Eski Farsça, Avesti ve Zend Avesti, Pehlevi, Yeni Farsça, Osetçe (Asiti) Afgan veya Peştü vb. dillerle aynı kategoride bulunmaktadır (Vâfi, 2004, s. 197). Nitekim Kürtçenin İranî dil ailesine mensup olduğu ve temelde Avestik Medçeye dayandığını, kelime bazında benzerliğin olduğunu gösteren bir araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmada Avestada kullanılan kelimelerin benzerleri, Kürtçede veya lehçelerinden birinde var olduğu görülmüştür (Yıldırım, 2012, s. 22). Yapı bakımından Kürt dili diğer bazı İranî dillerde olduğu gibi hem eklemeli hem de bükümlü bir dildir.

Kürtçe; Türkiye, İran, Irak, Suriye ve Azerbaycan başta olmak üzere geniş bir coğrafyada konuşulan bir dildir. Kürtlerin bulunduğu coğrafyanın genişliği ve birbirinden kopuk topluluklar şeklinde yaşamaları dillerinde çeşitliliğe neden olmuştur. Bu çeşitlilik lehçeler ve ağızlar şeklinde tezahür etmektedir. E.B Soane, Kürt dilinin Yukarı Kurmancca, Aşağı Kurmancca, Lurce (Zazaca) şeklinde 3 lehçesi bulunduğunu söyler.

Lehçe herhangi bir dil içerisinde ses ve yapı açısından bağımsız bir birim olarak ortaya çıkan ancak o dilden tamamen ayrılmayan bir koldur. Kürtçenin lehçeleri konusunda en eski kaynak 1597 yılında Farsça olarak kaleme alınan Kürt sülaleleri ve tarihini ayrıntılı şekilde ele alan Şeref Han'ın Şerefname adlı eseridir. Şerefhan (1971) eserinde şöyle der; Kürt topluluk ve aşiretleri dil, gelenek ve sosyal durumlar yönünden dört büyük kısma ayrılırlar; Birinci kısım; Kurmanç, ikinci kısım; Lor, üçüncü kısım; Kelhur, dördüncü kısım, Goran'dır. Şerefhan'ın verdiği bu bilgi dışında Kürtçenin lehçeleri hususunda geçen yüzyıla kadar sadece yabancı araştırmacıların çalışmaları olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, lehçeler konusunda Ciwan'nın çalışmasında Kürtçenin lehçeleri ile ilgili yapmış olduğu sınıflandırma dikkate alınacaktır. Ciwan'a göre Kürtçenin Kurmancî lehçesi kuzey lehçesi olarak da anılmaktadır. Kürtçede Yukarı Kurmancî (Botanî), Orta

Kurmancî (Sorani), Aşağı Kurmancî ve Gorani (Zazaca) olmak üzere dört lehçesi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bazı bölgelerde telaffuz ve ses farklılıklarından kaynaklanan birçok ağız bulunmaktadır (Ciwan, 1992, s. 26-28).

Günümüzde Kürtlerin kullandıkları alfabeler bulundukları bölgelere göre değişkenlik göstermektedir. Rusya’da yaşayan Kürtler Kiril alfabesini, İran ve Irak’takiler Arap alfabesini, Türkiye ve Suriye’de yaşayan Kürtler ise; Latin alfabesini temel alan bir alfabe kullanmaktadırlar.

Daha önceleri Arap alfabesi kullanılırken, Latin Kürt Alfabesi, harf inkılabından esinlenerek Celadet Ali Bedir-Xan ve arkadaşları tarafından 1931 yılında, Suriye’nin başkenti Dımeşk’te hazırlanarak kabul edilmiştir. Latin alfabesinin kullanıldığı ülkelerde bulunan Kürtler tarafından şu anda bu alfabe kullanılmaktadır. Ayrıca Bedir-Xan, ‘*Elfabêya Kurdi & Bingehên Gramera Kurmancî*’ adında, Kürtçe harflerin tanıtımı detaylı şekilde yaptığı ve seslerin nasıl çıkarıldığını gösterebilmek için genel olarak Arap alfabesinden yararlandığı ve seslerin gösteriminde Almaca ve Fransızcada kullanılan harflerden de istifade ederek müstakil bir çalışma ortaya koymuştur. Çalışmasında (Bedir-Xan 2002, s.11) Kürt alfabesinin 31 harften meydana geldiğini ve bunlardan sekiz tanesinin sesli harfler (Dengdêr) “a,e,ê,i,î,o,u,û” geri kalan 23 harfin ise sessiz harfler (Dengdar) “b,c,ç,d,f,g,h,j,k,l,m,n,p,q,r,s,ş,t,v,w,x,y,z” olduğunu ifade etmektedir (Stockholm, 2002, s. 11).

Kürt Dili Eğitimi ile ilgili son zamanlarda Türkiye’de akademik gelişmeler yaşanmıştır. Bunların en önemlisi bazı üniversitelerde Kürt Dili ve Edebiyatı bölümleri açılması lisans ve yüksek lisans eğitimlerinin veriliyor olmasıdır. MEB tarafından Seçmeli ders olarak yaşayan diller ve lehçeler dersi kapsamında ortaokul ve lise düzeylerinde Kürtçe eğitimi müfredatı hazırlanıp uygulamaya konulmuştur.

BÖLÜM 4

ARAPÇA VE KÜRTÇEDE SÖZCÜK TÜRLERİ VE ZAMANLAR

Arapçada Sözcük Türleri

Arapçada kelimeler isim, fiil ve harf olmak üzere üç bölümde sınıflandırılmıştır. Eğer kelime zamanla alakalı olarak müstakil bir anlam ifade ediyorsa fiil, zamanla alakalı olmaksızın müstakil anlamı kendisinde barındırıyorsa isim, tek başına bir anlam taşımayıp başka kelimelerle birlikte anlam ifade ediyorsa harftir (İbn Akîl t.y, I, s. 13).

Kelime; bir anlam ifade eden müfret ifadeye denir. Müfretten kasıt, ister tekil olsun isterse çoğul tek seferde telaffuz edilen ifadedir. Örneğin; رجل/رجال gibi.

İsim; canlı ya da cansız bir nesneye konulan, tek başına bir anlam ifade eden, soyut veya somut kavramlara delalet eden ancak zaman ifade etmeyen sözcüklere denir.

جبل/جمل/محمد/فاطمة/شجاعة gibi.

Fiil; tek başına algılanabilir bir anlama delalet eden ve zamanla birliktelik kuran sözcüklerdir.

ذهب / قرأ fiilleri gibi; okumak ve yazmak anlamlarını ifade eden bu sözcüklerin konuşmadan evvel meydana geldiği zamanla birliktelik kurduğu için geçmiş zamanı ifade ederler, sözcük bilimsel olarak; يذهب / يقرأ kipine dönüşen fiil, bir olay ve zaman (şimdiki ve gelecek zaman) ifade eder. اذهب / اقرأ kipi talep ifadesiyle gelecek zamanı gösterirler. Örneklerde fiilin hem bir olay hem de zaman ile birlikte geldiği görülmektedir. Bu yüzden temel özellik olarak fiil hem bir anlam hem de zaman ifade eden sözcüklerdir.

Harf; tek başına bir anlam ifade etmeyen ancak bir sözcükle birlikte bağlama göre anlam kazanan, zaman ifade etmeyen sözcüklerdir.

سافرت من تركيا إلى مصر örneğinde görüldüğü üzere yolculuk olayının Türkiye'den başlayıp Mısırda sonlandığını ifade eder.

Arap alfabesi; ا،ب،ت،ث،ج،ح،خ،د،ذ،ر،ز،س،ش،ص،ض،ط،ظ،ع،غ،ف،ق،ك،ل،م،ن،ه،و،ي olmak üzere 28 harften oluşmaktadır.

Kürtçede Sözcük Türleri

Kürt dilinde Arapçada olduğu gibi genel bir tasnifin dışına gidilerek sözcük türleri dokuza ayrılmaktadır.

İsim (nav); Tek başına anlamlı olan, zamanla ilgisi olmayan, varlık ya da kavramlar için konulan kelimelere denir. Çiya/dağ, Mêr/erkek, Jin/kadın, Bawerî/inanç (Yıldırım, 2012, s. 187).

Fiil (Lêker); Eylem ve oluşları şahıs ve zamanlara göre belirli kiplerle bildiren anlamlı kelimelere fiil denir.

Aşartin/ itiraf etmek/ aşart/ itiraf etti / di aşere/ itiraf ediyor.

Zamir (cinav); İsmin yerini tutan sözcüklere denir.

Ew lawekî başe. / O iyi bir çocuktur.

Fiilimsiler (Wêklêker); fiil gibi eylem ve oluşları bildirmelerine rağmen fiil gibi çekilmeyen ve zamanla ilişkisi olmayan kelimelere fiilimsi denir (Yıldırım, 2012, s. 164).

Kürtçede Fiilimsiler;

Rader/ Mastar; kenîn/gülmek

Radernav /Mastar İsmi; ken/ gülüş

Bikernav/ Etken Ortaç; nivîskar / yazan, yazar

Biresernav/Edilgen Ortaç; nivîsandî yazılan/yazılmış

Zarf (Hoker); Bir fiilin meydana geliş zaman, yer, nitelik, nicelik ve nedenini belirten kelimelerdir (Yıldırım, 2012, s. 172).

- Ew *niha* kovarê dixwine. / O şimdi dergiyi okuyor.
- Ez li bin darê razam. / Ben ağacın altında uyudum
- Ez zû meşiyam. / Ben hızlı yürüdüm.
- Azad ji ber nexweşiyê nehat. / Azad hastalıktan dolayı gelmedi)

Sıfat (Hevalnav); İsimleri nitelik ve nicelik yönünden betimleyen sözcüklere sıfat denir.

- Pênusa reş / siyah kalem
- Hevalê kin / Kısa arkadaş
- Penç mal / Beş ev
- Dora yekemin/ birinci sıra

Edat (Daçek); Tek başına yazılan fakat tek başına anlam ifade etmeyen kelimeler edat olarak bilinir. Edatlar ancak diğer bazı kelimelerle birlikte kullanıldığı zaman nisbî bir anlam ifade eder (Yıldırım, 2012 s. 267).

- Ez ji Turkiyayê çûm Mîsrê. / Türkiye’den Mısır’a gittim

Cümlesinde “ji” edatı yolculuğun Türkiye’den başladığını ifade eden ve –dan,-den anlamına gelen bir sözcüktür.

Bağlaç (Gihanek); Tek başlarına anlamlı olmayan fakat kelimeleri kelimelere, cümleleri cümlelere bağlarken nisbî bir anlam ifade eden sözcüklere bağlaç denir (Yıldırım, 2012, s. 283).

- Ehmed û Serdar hatin û çûn. / Ahmet ve Serdar geldiler ve gittiler.

Cümlesinde iki öğeyi birbine bağlayan “û” Türkçedeki “ve”yi karşılayan bir bağlaçtır.

Ünlemler (Baneşan); Çağırma, uyarma, beğenme, beğenmeme, sevinç, üzüntü öneri ve korku gibi duygularımızı ifade etmek için kullandığımız kelimeler ünlem olarak bilinir (Yıldırım, 2012, s. 294).

Ah! / Ah!

Ax! Ay!

De here lo!/ Haydi ordan

Geli! /Ey!

Heyf! / Yazık!

Arapçada Fiiller

Sözlükte fiil; **الفعل** iş veya oluş, ‘güçlü bir etkiyi meydana getirme gücü’ anlamına gelmektedir. Kelimenin çoğulu **فِعَالٌ** ve **أَفْعَالٌ** şeklindedir (İbn Manzûr, 1996, s. 43). Fiil; bilinçli ya da bilinçsiz, insanlardan hayvanlardan veya cansız varlıklardan meydana gelen bütün eylemleri içine alır (el-İsfehânî, 1970, s. 575). Terim anlamı olarak fiili, Sîbeveyh ismin eylem lafızlarında türetilen; geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman için kipleri bulunan kelimeler olarak tanımlamaktadır (Sîbeveyh, 1998, s. 12). Nahiv âlimlerinin fiilin tanımında ittifak ettikleri husus; eylemin zamanla birlikteliğini gösteren ve bir mana ifade eden kelime olmasıdır.

Genel olarak yapmış olduğumuz tanımlardan sonra Arapçada fiillerin dilbilimsel açıdan bina (çatı), siga (kip, yapı) özelliklerine değinilecektir.

Geçişli Fiiller (الفعل المتعدي)

Failinin etkisi nesneye geçtiği fiillere denir. Nesne alması gerektiği, failinin bir nesneye geçiş yapmasını sağladığı için bu fiillere **الفعل المجاوز** de denmektedir.

- فتح طارق الأندلس. / Tarık Endülüs’ü fethetti.

Bu fiillerin, mef’ullere dönen muttasıl zamir almaları önemli göstergesidir.

- اجتهد الطالب فأكرمه أستاذه. / Öğrenci çalıştı. Bu yüzden hocası onu ödüllendirdi.

Muteaddi fiiller herhangi bir aracı harf olmadan mef’ul alan, kendisi geçişli olan fiiller (el-Muteaddi binefsihi) ve bir harfi-cer vasıtasıyla geçişli hale gelen fiiller (el-muteaddi biğayrihi) olarak iki türdür.

القلم بعث cümlesinde, fiil nesne alırken bir vasıtaya ihtiyaç duymaz, buradaki mef’ule mef’ul-es-sarih denir. ذهب به cümlesinde ise fiil nesne alırken bir harfi cer’e gereksinim

duyarak geçişli hale gelmiştir. Bu tür mef'ullere, mef'ulun bihi ğayri sarih denir. Bununla beraber bazı geçişli fiiller hem sarih hem de gayri sarih olmak üzere iki mef'ul de alabilirler. أدوا الأمانات إلى أهلها örneğinde fiil, iki farklı nesneye geçiş yapmıştır.

Geçişli olmayan bir fiili geçişli hale getirmek harf-i cer ile yapılabilir. Buna ek olarak Arapçada bazı baplar geçişli olmayan fiilleri geçişli hale getirir. Bunlardan en önemlisi if'al babıdır. حضر (geldi) fiili bu baba girdiğinde أحضر (getirdi) anlamına gelerek geçişli hale getirilmiş olur.

Arapçada nesne alma durumlarına göre geçişli fiiller üçe ayrılır.

Bir mef'ulun bih alan fiiller Arapçada çoğunlukta olan fiillerdir. أخذ, غفر, أكرم gibi fiilleri buna örnek olarak verebiliriz. İki mef'ul alan fiiller iki kısma ayrılır. Bunlardan aslı muhteda ve haber olmayan mef'uller diğeri ise aslı muhteda ve haber olan mef'ullerdir. علم gibi fiiller; أعطى, سأل, منع, ألبس, علم gibi fiiller; aslı muhteda ve haber olmayan mef'ulleri alırlar. كسيتہ ثياباً ”Ona bir bilmece sordum.“ سألته لغزاً , ”Sana bir kalem verdim“ أعطيتك قلماً ”Ona bir elbise giydirdin.“

Aslı muhteda ve haber olan mefulleri alan fiiller; أفعال القلوب (ef'âlu'l-kulûb) ve أفعال التحويل (ef'âlu't-tahvîl) olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Ef'âlu'l-kulûb olarak adlandırılan fiiller içsel duygularla algılamayı ifade etmektedirler. Bunlar ; رأى, علم, درى, وجد, ألقى, تعلم, ظن, خال, حسب, جعل, حجا, عد, زعم, هب ; Bütün Ef'âlu'l-kulûb kapsamında bulunan fiiller iki nesne almazlar عرف ve فهم gibi fiiller bir nesne alırlar ve جبن gibi fiiller de lazım fiillerdir ve nesne almazlar. Ef'âlu'l-kulûb fiillerinin mef'ulleri varlıklarına bir karine olmadığı sürece cümleden hazf edilemezler (el-Ğalayînî, 1994, s. 35).

- هل ظننت خالداً مسافراً. / Halid'i yolcu mu sandın?
- ظننت / ظننته مسافراً. / Onu yolcu sandım/n.

Ef'âlu't-tahvîl (Dönüştürme fiilleri); جعل, اتخذ, ترك, ردّ, صيّر, وهب olmak üzere altı tanedir ve aslı muhteda ve haber olan mef'ulleri nasb ederler. (el-Ğalayînî, 1994, s35)

- صيّر العدوّ صديقاً. Düşmanı dosta dönüştürdüm.
- ردّ وجوهنّ البيض سوداً. Onların beyaz yüzlerini siyaha çevirdi (dönüştürdü)
- اتخذك صديقاً. / Seni dost edindim.

- واتخذ الله إبراهيم خليلاً. / Allah İbrahim'i dost edindi.

Üç mef'ul alan fiiller; حدث، أخبر، نبأ، أعلم، أرى fiilleri, birinci mef'ulü normal diğer iki mef'ulü mübteda ve haber olan fiillerdir.

- أريت سعيداً الأمر واضحاً. / Said'e durumun açık olduğunu gösterdim.
➤ و أعلمته إياه صحيحاً. / Ona, onun doğru olduğunu öğrettim.

Geçişsiz Fiiller (الأفعال اللازمة)

Lazım fiiller; huy, mizaç, fitri yapı, uzunluk, kısalık, durum, ahval, renk, kusur gibi faile ait olan özellikleri ifade eden fiillerdir. Nesne almayan ve herhangi bir nesneye ihtiyacı olmayan fiillerdir (el-Ğalayînî, 1994, s. 47-48).

Örnek: طهر الثوب / Elbise temiz oldu. قصرت الأيام / Günler kısaldı. أحسن احمد / Ahmet güzel oldu. احمرت الوردة / Gül kızardı.

Arapçada bazı bab vezinleri ile gelen fiiller geçişsiz fiillerdir bu bablar şunlardır.

فَعْلٌ، انْفَعَلَ، افْعَلَ، اِفْعَلَّ، افْعَلَّلْ

Geçişli olmayan fiiller üç şekilde geçişli hale gelir. Lazım olan fiil افعال babına girdiğinde geçişli olur. أكرمت الرجل / Kرم (Adama ikram ettim.) Lazım olan bir fiil تفعيل babına girdiğinde geçişli olur. حضرت الطعام / حضر (Yemek hazırladım.) Geçişsiz olan bir fiil harfi cer alarak geçişli hale gelebilir. جاء بالبينة (Delil getirdi.)

Etken ve Edilgen Fiiller (المعلوم والمجهول)

Failleri bakımında fiiller ikiye ayrılır. Ma'lum fiil yapanının belli olduğu ve cümle içerisinde zikredildiği fiillerdir. أنقذ الرجل الطفل من الغرق (Adam çocuğu boğulmaktan kurtardı). Meçhul fiil ise failinin cümle içerisinde zikredilmemesi ya da herhangi bir nedenden ötürü hafz edilen fiillerdir. Bu tür fiillerde mef'ulun bih failin yerine geçerek onun irabını alır. Bu durumda mef'ula naibul-fai'l denir. Ma'lum ve meçhul fiiller şekil bakımından değişiklik gösterir. Meçhul fiiller; mazii kip şeklinde sondan bir önceki harfi kesra, ondan önce gelen bütün harekeli harfler damme olur. أكرم، أسغفر Muzari çekiminde ise; ilk harfi damme, sondan bir önceki harfi fetha olur. يكسر، يكسر، يكسر Emir fiillerin meçhul halleri yoktur (el-Ğalayînî, 1994, s. 50-51).

- أَحْسَنُ فَيُحَسِّنُ اليك. (İyilik yap ki iyilik göresin.)
- سَكَنْتَ الدَّارُ وَ سَهَرْتَ اللَّيْلَةَ. (Evde oturuldu ve gece uyanık geçirildi.)

Meçhul fiiller geçişli fiillerden yapılır. يُكْرَمُ الضَّيْفُ “Misafir ikram olundu.” Geçişli olmayan fiillerde ise naib-ul-fa’il mastar olarak gelirse mümkün olabilir. صِيَمَ رَمَضَانُ “Ramazan orucu tutuldu.”

Kürtçede Fiiller

Bu başlıkta altında Kürtçedeki fiiller yapı ve çatı bakımından incelenmektedir. Literatürden elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda fiiller yapı bakımından basit fiiller (yalın fiiller), türemiş fiiller, bileşik fiiller ve deyim fiiller olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Çatı bakımından fiiller ise; etken-edilgen, geçişli-geçişsiz ve ettirgen fiiller şeklinde tasnif edilmiştir.

Varlıkların iş, oluş ve eylemlerini anlatan (Ciwan, 1992, s.81), eylem ve oluşları şahıs ve zamanlara göre belirli kiplerle bildiren anlamlı kelimelere fiil denir (Yıldırım, 2012, s. 81). Yapılan tanımdan anlaşılabacağı üzere fiiller iş, eylem, oluş ve durumları bildirmelerinin yan sıra belirli bir zaman ifade ederler ve bir şahıs eki alırlar.

Yalın Fiiller:

Lêkerên xweru (basit fiiller) başka bir tür kelimedenden ya da ekten türetilmeyen, birden fazla kelimedenden meydana gelmeyen (Ciwan 1992, s.81), anlamlı tek bir kelimedenden oluşan (Yıldırım, 2012, s.81), mastar halindeyken, bir kök ve bir fiil eki alan fiillerin oluşturduğu gruptur (Bedirxan ve Lescot, 2004, s.141).

Örnekler:

- *Hat-in (gelmek) Kir-in (yapmak, etmek), an-în (getirmek), Da-n (vermek)*

Türemiş fiiller:

Basit fiillerin önek ve sonek olmak üzere iki çeşit olan yapım ekleriyle türetilen fiillerdir. Önemli yapım son ekleri iki tanedir “-ve” , “-andin” ekleridir (Yıldırım, 2012, s. 87).

Örnekler:

- Hate ve (sürekli gelmek)
- Çê kirin (yapmak)
- der- ketin (çıkmak)

Birinci örnekteki hate (gelmek) sözcüğü “ve” yapım ekiyle birlikte gelerek sürekli gelmek anlamı kazanmıştır. “Ve” yapım eki işin sık ve peşpeşe yapıldığını gösteren bir ektir.

İkinci örnekte geçen “çê” sözcüğü iyi/iyilik anlamındadır “kirin” yapım ekiyle birlikte kullanıldığında yeni bir anlam kazanmıştır. Çêkirin / yapmak.

Bileşik fiiller:

Bileşik fiiller; bir fiil ile anlamlı bir kelimedenden oluşan fiillere denir. fiil, isim, sıfat vb. bir araya gelmesiyle oluşan fiillere denir.

Örnek: Germkirin (ısıtmak), dırêjkirin (uzatmak)

Bileşik fiiller, fiil dışı öğeler eklenerek yalın fiillerden elde edilir (Bedirxan & Lascot, 2004, s. 141).

Örnekler:

- Dahat-in (inmek)
- Ve-kirin (açmak)
- Der- anîn (çıkarmak)
- Baz-dan (koşmak)

Ava-kirin (inşa etmek) yalın ve bileşik fiillerden başka deyim fiiller de kullanılır.

- Li hev hatin (anlaşmak, uyuşmak)
- Bi lêv kirin (telaffuz etmek dile getirmek)

Bileşik fiiller yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere; “kirin” (yapmak) ve “bun” (olmak) gibi yardımcı fiiller ile “anin” (getirmek), “birin” (götürmek), “hıştın” (bırakmak) vb. fiillerden elde edilir (Yıldırım, 2012, s. 92).

Deyim fiiller

Yıldırım (2012) çalışmasında deyim fiillerin edat ve tekil üçüncü şahıs zamirlerinden ya da edat ve “hev” zamirinden oluşan fiiller olduğunu söylemektedir.

- Lihevkin (anlaşmak), lihevistin (kavga etmek), lihevhatin (barışmak)

Yapı bakımından fiiller literatürde bu şekilde tasnif edilmiştir. Ne var ki; Bedirxan ve Lascot bu tasnifi yaparken türemiş fiilleri ele almayarak yapı bakımından fiillerin yalın, bileşik ve deyim fiiller olarak 3’e ayrıldığını söylemektedirler (Bedirxan, Lascot, 2004, s. 141).

Geçişli ve Geçişsiz Fiiller

Geçişsiz Fiiller; Lêkerên Negerguhêz

Özne ile sınırlı olup nesne almayan, öznenin yaptığı işten etkilenen fiiller geçişsiz fiil olarak adlandırılır (Yıldırım, 2012, s.96; Ciwan, 1992, s.94).

Yıldırım (2012) Kürtçede geçişsiz fiilleri öznenin gücü ve iradesi açısından 2 kısma ayırmaktadır. İradeye bağlı geçişsiz fiiller öznenin gücü ve iradesi ile meydana gelen fiiller olduğunu söylemektedir.

Örnekler:

- Zarok radikevin. (Çocuklar uyuyor.)
- Ahmed hat. (Ahmet geldi.)
- Jinik mir. (Kadın öldü.)

Öznenin irade ve gücü dışında meydana gelen olayları anlatan fiilleri doğal geçişsiz fiiller başlığı altında toplamaktadır. Ciwan eserinde böyle bir ayırım yapmamaktadır. Ancak böyle bir ayırım Arapçadaki fiilin özelliklerinden biri olan Mutavaat mevzuusuyla Kürtçedeki Doğal geçişsizler birbirini karşılaması yönüyle benzerlik gösterdiği için çalışmamız açısından önemli bir ayrıntıdır.

Örnekler:

- Av rijiya (Su döküldü) , Erd Hejiya (Yer sarsıldı)

Geçişli Fiiller (Lêkerên Gerguhêz)

Öznesi ile sınırlı olmayıp nesne alan ve öznenin yapmış olduğu eylemden etkilenen fiillere geçişli fiil denir (Yıldırım, 2012, s. 97; Ciwan, 1992, s. 94). Asıl itibariyle geçişli olan fiillerin yanı sıra, geçişli olmayıp ‘-andin’ sonekini alarak geçişli yapılan fiiller de vardır.

Örnekler:

- Min *kurê xwe* bir dibistanê. (Ben oğlumu okula götürdüm.)
- Min îro *karekî* nekir. (Ben bugün bir iş yapmadım.)
- Bave mîn *silav* şand. (Babam selam gönderdi.)

Temelden geçişli olmayan fiiller “-andin” sonekiyle geçişli hale getirilir.

Örnekler:

Qetîn / yırtılmak, Qetandin / yırtmak

- Cil qetîya. (Elbise yırtıldı.)
- Ahmed cilê min qetand. (Ahmet elbisemi yırttı.)

Kürçede geçişli ve geçişsiz fiiller şekil ve anlam yönünden ayırt edilebilirler sade fiillerin geçişlilik ve geçişsizlik durumları genellikle anlamlarından anlaşılır. Bileşik fiillerin ise hem anlam hem de şekil açısından anlaşılır (Yıldırım, 2012, s. 104). Geçişsiz fiiller, bileşik fiillerdeki ‘bun’ , ‘çûn’ gibi yardımcı fiiller ve ‘-in’ eki ile ayırt edilebilir.

Örnekler:

- Amadebun (Hazır olmak), jixweçûn (kendinden geçmek) kenin (gülmek)

Geçişli fiiller ise ‘kirin’ , ‘birin’ gibi yardımcı fiiller ve ‘-andin’ ekini almaları ile ayırt edilebilir.

Örnekler:

- Sorkirin (kızartmak), têkbirin (yenmek) kenandin (güldürmek)

Kürtçede fiiller, geçişli ve geçişsiz olma özelliğinden dolayı geçmiş zaman kiplerinde kullanılırken özneleri yalın ve bükümlü şeklinde gelir (Tan, 1992, s. 267). Geçişli fiillerin

özneleri ismin yerini tutan zamirler ise yalın olan zamirler kullanılır. Yalın zamirler şunlardır; Ez, Tu, Ew, Em, Hûn, Ew. Geçişsiz fiillerin özneleri ise; Min, Te, Wî / Wê, Me We, Wan şeklinde bükümlü şahıs zamirleridir.

Etken ve Edilgen Fiiller (Lêkerên Bikerdiyar û Bikernediyar)

Özneleri belli olan fiiller etken fiil özneleri belli olmayan fiiller ise edilgen fiil denir.

Edilgen Fiil “hatin” yardımcı fiiliyle elde edilir. Bu fiil şahıs ve zamanlara göre çekilir. Fakat temel fiil hep mastar kalıbında olur (Yıldırım, 2012, s.103).

Örnekler:

- Min kevok kuşt. (Güvercini öldürdüm.)
- Kevok hat kuştin. (Güvercin öldürüldü.)
- Kevok tê kuştin. (Güvercin öldürülüyor.)

Ettirgen Fiiller (Avaniya Dankirinê)

Öznesi, işin yapımında neden ve aracı olarak belli olan fiillere ettirgen fiiller denir. Ettirgen fiiller, geçişli fiillerin mastar halinin önüne ‘dan’ yardımcı fiili eklenir ve şahıslara göre yapılır (Yıldırım,2012,s.106; Ciwan 1992 s.96).

Örnekler:

- Gundiyan ji bajêr doxtor dan anin. (Köylüler şehirden doktor getirttiler.)
- Axê xort da kuştin. (Ağa genci öldürttü.)
- Ahmed êraba xwe da şuştin. (Ahmet arabasını yıkattı.)

İşin yaptırıldığı kişi zikredilmek istendiğinde yapan kişinin önüne ‘bi’ eki getirilir (Yıldırım, 2012, s. 106).

Örnek:

- Mizginê baxçe bi Rustem da avdan. (Mizgin bahçeyi Rüstem’e sulattı.)

Kürtçede Fiil Kökleri

Kürtçede geçmiş zaman ve şimdiki zaman kökü olmak üzere fiillerin iki kökü vardır. Fiillerin çekimi bu iki köke göre yapılmaktadır. Geçmiş Zaman Kökü mastarların sonunda bulunan mastarlık ekinin atılmasıyla elde edilir.

Örnek: Çûn (gitmek) fiilinin mastarının sonunda bulunan ‘n’ mastar ekini atılmasıyla geriye kalan kök geçmiş zaman kökünü ifade eder. Çû (O gitti) ileride inceleyeceğimiz üzere geçmiş zamanların çekimini bu köke dayanarak yapacağız

Yıldırım (2012) eserinde, fiilin şimdiki zaman kökü türüne dâhil olan kökleri kurallı şimdiki zaman kökleri ve kuralsız şimdiki zaman kökleri diye ikiye ayırır.

Kurallı şimdiki zaman kökleri “-în”, “-ên”, “-an”, “-ûn” ve “-iyan” ile biten sade mastarların sonundaki “-n”nin düşmesiyle Geçmiş Zaman Kökü elde edilir. Geçmiş zaman kökünden “î”, “a”, “ê”, “û” ve “iya”nın düşmesiyle de şimdiki zaman kökü elde edilir.

Kuralsız Şimdiki Zaman Kökleri; “in” ile biten mastarların şimdiki zaman kökleri kuralsızdır. Bununla birlikte bu köklerin bulunması hususunda iki yol izlenebilir;

1-Geçmiş Zaman kökünden bazı harfler veya başka harflere dönüştürülerek şimdiki zaman kökü elde edilir.

Örnek:

➤ Çûn= GZK Çû=ŞZK: Ç

Bu fiilin mastarı olan Çûn (gitmek) GZK olan Çû ya dönüştürülür ve sonda bulunan u harfi ŞZK elde etmek için düşürülür geriye kalan ç harfi ŞZK’dür.

2-Harflerin dönüşmesi bazı harflerin diğer bazı harflere dönüşmesiyle sağlanır:

ş,t j

s z

f v

p,d b

a ê,i

e,i ê

t b

Örnek:

➤ bihîstin duymak, bihîst duydu/ bihîz (ŞZK)

Şimdiki Zaman Köküyle; Şimdiki Zaman, Gelecek Zaman ve Emir kiplerinin çekimi yapılır.

Fiillerde Olumsuzluk

Kürtçede olumsuzluk edatı geçmiş zamanlarda kullanılan fiillerin anlamını olumsuz yapmak için fiilin başına “ne” olumsuzluk edatı getirilerek olumsuz yapılır. Bu durum emir fiiller içinde geçerlidir. Şimdiki zaman ve geniş zaman için “-me” olumsuzluk edatı fiilin başına getirilerek olumsuz yapılır.

Arapçada Zamanlar

Arapçada zaman olgusu klasik ve günümüz dilcileri tarafından farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Bu farklı yaklaşımların izah edilmesi konumuzun daha iyi anlaşılmasında yarar sağlayacaktır. Bu bağlamda fiillerin ifade ettiği zamanlar hakkında geçmiş ve günümüz dilcilerin görüşleri şu şekildedir;

Nahiv âlimleri sarfî zaman ve nahvi zamanlar hakkında görüş bildirmemiş, fiili günümüze kadar geldiği şekilde ele alıp genelleyici hükümler koyarak fiili yalın ve cümle içerisindeki şeklini aynı oranda değerlendirmişlerdir. Muzari ve emir fiillerinin her birine şimdiki zaman ve gelecek zaman anlamlarını vermeleri ve bu fiillerin geçtiği her bağlamda bu iki anlamı ifade etmeleri söz konusu görüşü güçlendirmektedir.

Nahiv uleması ilk önce fiili kısımlarıyla yani mazi, hazır ve müstakbel olmak üzere 3 boyutuyla incelemiş, fiilin felsefî zamanı kapsamaya yeterli olduğu konusunda gayret göstermişlerdir. Bu yüzden Arapça fiillerde افعل , يفعل , افعل olmak üzere 3 kip ortaya koymuşlardır.

Bu bağlamda; Sibeveyh (1983) fiili “*mastarlardan elde edilen örnekler*” diye tanımlar ve onu geçmiş, henüz gerçekleşmemiş ve varlığını sürdürmekte olan diye üçe ayırır.

İbn Yaiş *Şerhu'l-Mufasssal* adlı eserinde “ Fiiller zamanlarla birlikte geldiğinde, zamanlar fiillerin ana unsuru olurlar. Zaman olgusu olduğu takdirde fiil olgusundan bahsedilebilir. Yine fiiller, zamanın bölümlerine göre taksim edilmişlerdir. Zaman; geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman olarak üçe ayrılır, çünkü zamanlar yörüngenin (dünyanın) hareketleridir. Bu hareketlerden geçmiş olan, henüz gelmemiş olan, gelecek ve geçmiş arasını ayıran hareket vardır. Bu yüzden fiiller geçmiş, şimdiki ve gelecek fiiller olmak üzere üçe ayrılırlar” der (İbn Yaiş, t.y, IV. s. 7).

ez-Zeccâci (ö. 340 h.) ise fiilleri geçmiş (*mâdî*) fiil, gelecek fiil ve süreklilik (*dâim*) diye adlandırılan hâl fiil olmak üzere üçe ayırmaktadır. ez-Zeccâci'nin emir fiili zikretmemesi onu muzârinin bir kullanım alanı olarak görmüş olmasından kaynaklanabilir. Nitekim *mâzî* fiil أمس (dün) sözcüğünün uygun olduğu fiildir. Müstakbel ise غدا (yarın) sözcüğünün uygun olduğu fiildir ve gelecek zaman ifade etmesi için Hal fiilin başına س ya da سوف getirilir, aralarında lafzen bir farklılık olmadığını bildirir (ez-Zaccâci, 1986, s.7). Hakikatte fiilin mazi ve gelecek olmak üzere ikiye ayrıldığını ifade etmektedir.

es-Suyûtî (ö. 911 h.)'nin bu husustaki görüşü ise şöyledir. “Fiili iki kısma ayırarak emir fiilin muzariden alınmış bir parça olduğu görüşünü savunan Kûfe ekolünün aksine fiili üçe ayırır. Zira emir fiil henüz meydana gelmemiş veya meydana gelenin sürekliliğini bildirmesi itibariyle kesinlikle geleceği ifade eder” (es-Suyûtî, 1997, s. 30).

Arap grameri tarihinde ön plana çıkan Basra ve Kûfe ekolleri fiillerin sınıflandırılması hususunda farklı görüşlere sahiplerdir. Her iki ekol de fiili üçe ayırmış ve ilk iki türde mutabık kalmışlardır. Üçüncü türde ise birbirlerinden ayrılmışlardır. Buna göre Basra ekolü fiili *mâdî*, *mudâri* ve *emir*; Kûfe ekolü ise *mâdî*, *mudâri* ve *dâim* (sürekli) olmak üzere üçe ayırmıştır. Kûfe ekolü sürekli (*dâim*) fiille ismi fâ'il'i kastetmektedir (İşler, 2003, s. 57).

Yukarıda zikredildiği şekilde klasik dilciler fiilin tasnifi ve isimlendirilmesi hususunda ince ayrıntılara dikkat ederek görüşlerini bildirmişler ve sadece anlam açısından ele almayıp aynı zamanda da zaman ve fiil olgusuna değinerek fiilin yapısını, birbirinden ayırt edici özelliklerini ortaya koymuşlardır.

Klasik dilciler fiilin zaman bildirmesinin yanı sıra bir âmil olduğu olgusu görüşündedirler. Onlara göre; fiil, fâ'ili raf', mef'ûlu nasb eder. Diğer mef'ûlleri ve hâl'i de nasb eder. Ayrıca her konumda da amel eder. Onların fiilin bu i'rabî hususunda gayretler sarf ederek bu mevzuya fazlaca ehemmiyet verdikleri bilinmektedir. Klasik dilcilerin ve ekollerin görüşlerinin daha anlaşılabilir olması için fiiller ile ilgili görüşler aşağıdaki şekilde tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1

Ekoller ve Temsilcilerinin Fiiller İle İlgili Görüşleri

Basra Ekolü	Adlandırma	Mazi	Muzari	Emir
	Kip	فعل	يفعل	افعل
	Zaman	Mazi	(Hal) Veya Müstakbel	Hal ya da Müstakbel
ez-Zeccaci	Adlandırma	Mazi	Daim	Müstakbel
	Kip	فعل	يفعل(الآن)	الآن (غدا)
	Zaman	Mazi	Hal (Şimdiki zaman)	Müstakbel (Gelecek Zaman)
es-Suyuti	Adlandırma	Mazi	Muzari	Emir
	Kip	فعل	يفعل	افعل
	Zaman	Mazi	Hal (Şimdiki zaman)	Müstakbel (Gelecek Zaman)
Kufe Ekolü	Adlandırma	Mazi	Hazır	Daim
	Kip	فعل	يفعل	فاعل
	Zaman	Mazi	Hal (Şimdiki zaman)	Devam eden (Geniş zaman)
el-Ferra	Adlandırma	Mazi	Hazır	Daim
	Kip	فعل	يفعل	فاعل (العامل)
	Zaman	Mazi	Hal (Şimdiki zaman)	Devam eden (Geniş zaman)

Yukarıdaki tabloda Arap dili ekolleri ve bu ekollerin temsilcilerinin fiili zaman kavramına göre nasıl tasnif ettikleri ele alınmıştır. Fiil kiplerinin hangi zamana göre ve nasıl adlandırıldığı tabloda gösterilmiştir. Onların fiil ve zaman için yapmış olduğu bu kategorizasyon işlemi şu şekilde yorumlanabilir.

1. Klasik dilciler zaman kavramını incelerken bağlam içerisinde fiilin sarfî zaman ve nahvî zaman ayırımına gitmemişlerdir.
2. Fiilin üçe ayrılması; geçmiş, şimdiki ve gelecek olmak üzere zamanın felsefi boyutlarından kaynaklanmaktadır.
3. Muzari ve Emir, Basra Ekolünün yaptığı bir adlandırmadır ve şekil ile yapı temeline dayanır, fiilin ifade ettiği zamana değil kipiine dair yapılan bir adlandırmadır.
4. Mazi fiil eski dilcilerin kip ve zaman, anlam ve yapı bakımından görüş birliğinde oldukları tek fiildir.
5. Daim ve gelecek fiil adlandırılması zaman düşüncesinin temel alındığı Kûfe Ekolüne aittir.
6. Daim fiilinin bir fiil olması, zaman ifade etmesi, yapısı veya kipi itibariyle tartışmalı bir fiildir. Nitekim bu fiil, Kûfelillere göre fail kipindedir, Ferrâ'ya göre amil olan fail kipidir. ez-Zeccâc'a göre karine-i lafziyyeye bağlı olarak يفعل kipini ifade eder. Ayrıca bu fiilin hal, müstakbel, mazi ve devamlılık gibi zamanları ifade eden anlamı konusunda ihtilaflar vardır.
7. Bazı dilciler Hal Fiili konusunda tereddüt ettikleri için, hal zamanı (şimdiki zaman) hususunda da kesin bir görüş ortaya koymamışlardır.
8. Basra ekolüne bağlı olanlar Daim Fiilini kabul etmeyerek onun sıfatın bir türü olan ism-i fail olduğu görüşündedirler. Kûfe Ekolüne bağlı olanlar Emir Fiili kabul etmeyip muzarinin parçası olarak görmektedirler.
9. Bazı kipler birden fazla zaman ifade etmektedir. يفعل ve افعل kiplerinin şimdiki zamanı ve gelecek zamanı ifade etmesi buna örnek verilebilir. Ayrıca bazı zamanlar birden fazla kip ile ifade edilebilir. Aynı şekilde bazı adlandırmalar birden fazla isimle yapılmıştır. Örneğin; muzari, hal ve hazır gibi isimlendirmeler aynı fiil için yapılmış, bu nedenle tabloda olduğu gibi gösterilmiştir.

Eski dilcilerin Arapçada zaman, fiil ve kip olguları hakkındaki düşünceleri genel olarak değerlendirildiğinde iki ayrı ekolün ya da görüşün etrafında birleştikleri görülmektedir. Yukarıda zikredilen kavramların adlandırılmasında zaman düşüncesinin temel alındığı açıktır. Nitekim Zaman kavramı geçmiş, şimdiki ve gelecek ile açıklandığında bunu karşılayan mazi, hal (daim) ve istikbal fiilleri olduğu görülür. Bu görüş Kûfe Ekolünün savunduğu görüştür. Diğer görüş ise Basra Ekolünün görüşüdür. Fiil türlerini

adlandırırken zaman kavramını ihmal etmemiş ancak isimlendirmede zaman temelli bir yöntem de izlememiştir. Çünkü kiplerin genel olarak zamanı ifade etmede değişkenlik gösterdiğini savunmuştur. Bu yüzden yapı, şekil ve i'râb olgularını önemsemiştir. Buna bağlı olarak muzari fiili isme benzerlik gösterdiği itibariyle “muzari”, emir kipinin emir konumunda geldiği itibariyle “emir” olarak adlandırmıştır. Ancak bu ekol mazi fiilin adlandırılmasını zaman temelli yaparak bu genel kaideyi kırmıştır. Bu yönü ile Kûfe Ekolü ile aynı görüşü ortaya koymuştur.

Modern dilbilimciler, klasik dilbilimcilere göre zamanlara farklı şekilde yaklaşmakta ve birçoğu geçmiş dilleri eleştirmektedir.

Temmam Hassân, *Menâhîcu'l-Bahs fî'l-Luğa* adlı eserinde Basra Ekolünün muzari fiili zaman kavramından bağımsız, muzari olarak adlandırmalarını doğru bularak şöyle der; Arap Nahivciler muzari adlandırmalarını yapmakla doğru bir şey yapmışlardır. Çünkü bu adlandırma zamansal değil, şekilsel bir anlam ifade etmektedir. Nitekim muzari fiilin, muzari olarak adlandırılması türemiş isme i'râb ve şekil yönüyle benzerliğinden kaynaklanmaktadır. Bunu emir ve mazi kipler için de yapmış olsalardı Arapçadaki zaman terimleri, zaman konusundaki bozuk düşüncelerden arınırdı. Ne var ki daha sonra gelen nahivciler, nahiv ilmini felsefenin burhanlarından kurtarmaya daha muktedirlerdir’’ (Hassân, 1990, s. 212).

es-Samerraî ise; Kûfîlerin fiilin taksimi konusunda karşıt görüşte oldukları Basrîlere göre daha fazla dil ilmine bağlı olduklarını ve bu yüzden fiili mazi, muzari ve daim olarak zaman kavramına dayalı olan bir taksimat yaptıklarını savunarak Hassân’la farklı görüşleri savunmuştur (Hassân, 1990, s. 19).

Diğer bir eserinde es-Samerraî; Kûfe Ekolünün emir fiili mazi ve müstakbelin bir bölümü olarak ele almamaları hususunda haklı olduklarını, çünkü emir fiilin talep ifadesi olduğunu, diğer fiiller gibi sadece olay bildirdiğini ve zaman delaletinin belirgin olmadığını söylemektedir. Bu talepteki olayın ancak konuşma anından sonra gerçekleşebileceğini ya da bir olay olarak gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir.

el-Mahzumî ise geçmiş dilbilimcilerin kıyâs ve âmil olguları üzerinde yoğunlaştıklarını, bunu tamamen mantıktan aldıkları felsefi düşünceye dayanan yanlış bir yöntemin sonucu olduğunu ifade ederek bu duruma şiddetle karşı çıkmıştır. Her bilimin kendi doğası

içerisinde incelenmesi gerektiğini ileri sürerek dilbilgisi konularını yeniden ele alınıp kolaylaştırılmasını önermektedir. (el-Mahzumî, 1986, s. 9)

Mahzumî, fiili Kufe Ekolünün mazi, muzari ve daim taksimini kabul eder. Mahzumî'ye göre fiil üçe ayrılır.

- a- Fiil; فعل kipi şeklinde gelerek mazi fiil olarak adlandırılır. Bu fiilin genel kullanımı olayın geçmiş zamanda gerçekleştiği durumlar içindir ve farklı zamanları da ifade eder.
- b- Fiil; يفعل kipi şeklinde gelerek Muzari fiil olarak adlandırılır. Genel kullanımı ise konuşma anında gerçekleşen olayı ifade eder.
- c- فاعل kipi Basra ekolüne göre *ism-i fail*, Kufe Ekolüne göre ise *f'il-u daim* olarak adlandırılan fiildir. Anlam ve kullanım itibariyle gerçek bir fiil olup olayın gerçekleşmesinde sürekliliği ve daimiyeti ifade eder (el-Mahzumî, 1986, s. 21-23).

Genel olarak bakıldığında önceki dilcilerin fiillerin lafızlarına bakarak zamanı tayin ettikleri, bağlam içerisinde kazanmış olduğu zaman mefhumunu ise birçok kez göz ardı ettiklerini görmekteyiz

Temmam Hassân fiiller ve ifade ettikleri zamanları; ez-Zemenu's-Sarfî (biçimbilgisel zamanlar) ve ez-Zemenu'n-Nahvî (sözdizimsel zamanlar) şeklinde kategorize etmektedir (Hassân, 1990, s. 240).

Fiilin tanımı yapılırken onun Arapçadaki diğer sözcük türlerinden farklı olarak bir zaman ile birliktelik kuran sözcük olduğu belirtilmişti. Söz konusu sarfî zaman olduğunda fiilin yalın halde iken ifade ettiği kesin zaman kastedilmektedir. Örneğin, فعل kipi bir işin geçmiş zamanda meydana geldiğini, يفعل kipi; olayın şimdiki ve gelecek zamanda meydana geldiğini ve افعل kipi; olayın şimdiki ve gelecek zamanda meydana geldiğini ifade eder. Örneklerde görüldüğü gibi fiil kiplerinin kendi özellikleri ve kendilerine has olgularla ifade ettikleri zamanlar vardır (Hassân, 1990 s. 241). İsm-i fail dışında kalan bütün fiilleri incelerken fiilin sarf düzeyindeki yalın kipinin ifade ettiği zaman üzerinde görüş bildirdikleri görülmektedir. İsm-i fail konusunda da onu fiil (*Fi'lu'd-Dâim*) olarak kabul ettikleri için fiil olarak değerlendirmişlerdir.

ez-Zemenu'n-Nahvî; sarfi zamandan farklı olarak nahvi zaman, sözcüğün bağlam içerisinde ifade ettiği zamandır. Arapçada bir cümle içerisinde geçen fiil, sıfat, mastar ve mastar türevlerinin bağlam içerisinde ifade ettikleri zaman nahvi zamanı bildirir. Bağlam içerisinde فعل fiili bağlamda gelecek zamanı , يفعل kipi bağlamda geçmiş zamanı ifade edebilir. Bağlam dışında biçimbilgisel olarak يفعل kipi şimdiki zaman ve gelecek zamanın her ikisinin anlamını muhteva ettiği gibi birden fazla anlam ifade edebilen bir yapı iken bağlamdaki lafzi, manevi ve hâlî (durumsal) karineler yardımıyla, nispet edilen manalardan sadece birini ifade eder (Hassân, 1990, s. 105).

Klasik dilcilerin aksine modern dilciler fiili lafzi karinelere bağlı olarak çeşitli şekillerde tasnif etmişlerdir. Ne var ki Arapçanın zamanları hususunda modern dilciler de değişik görüşler ortaya koymuşlardır. Yukarı da bir kısmını izah ettiğimiz farklılıkların yanı sıra fiillerin zamanlara göre tasnifi de değişiklik arz etmektedir.

Nitekim Günümüz dilcileri, es-Sâmerrâî'nin bileşik yapılar olarak isimlendirdiği قد + فعل , فعل + فعل ve فعل + فعل ile yalın فعل ve يفعل kiplerini dikkatli incelemeleri sonucunda Arapçanın gerçekte kullanılan zamanlarının daha fazla olduğunu örneklerle ortaya koymuşlardır. Bununla beraber Arapçadaki zamanlar konusunda günümüz dilcileri arasında düşünce farklılıklarına rastlanmaktadır. Söz gelimi فعل kipi için es-Sâmerrâî 14, el-Mahzûmî 7, Kemâl Bedrî 5, Temmâm Hassân ise 4 kullanımdan söz etmektedir. Ayrıca Temmâm Hassân, Arapçanın zamanlarını doğal olarak el-mâdî, el-hâl ve el-mustakbel ana başlığı altında sunar. Birinci tür için dokuz, ikinci ve üçüncü tür için ise üçer görünüş (aspect / وجهة) zikreder. Onun görünüş dediklerini Kemal Bedrî kip (mood / صيغة) olarak ele alır. Bu durum, zamanların ele alınışındaki yeni yaklaşımın henüz belirginleşmediğinin göstergesidir (İşler, 2003, s. 59).

Bu çalışmada zamanlar Arapçadaki zamanlar konusunu ele alan dilcilerin ortak görüşleri dikkate alınarak; Geçmiş zaman (الماضي), şimdiki zaman (الحال) ve gelecek zaman (المستقبل) ana başlıkları altında incelenecektir.

Arapçada Geçmiş Zaman Mazi Fiil (الفعل الماضي)

Sözcük olarak “الماضي”; göçmek, gitmek, boşalmak anlamlarına gelen مضى يمضى مضيا kipinin ismü'l-faili olup “geçen, giden, geçen zaman” demektir. Terim olarak “الماضي”

nahivcilerin ifade ettiği üzere geçmiş zaman ifade eden, sonuna sakın dişilik te’si ve harekeli fail te’sini kabul edebilme özelliğine sahip bir fiildir (İbn Akil t.y, s.25; er-Razi t.y, s.224; Hasan t.y, s.48). Mazi fiil zikredilen iki alameti almayabilir ancak bu iki alameti alabilme özelliğine sahiptir. Geçmiş zaman fiili sözcükbilgisel olarak bağlam dışında yalın olarak geldiğinde geçmiş zamanı ifade eder. Bu durum yukarıda izah edildiği üzere الفعل الماضي ‘nin yapısal özelliği olarak nahiv âlimlerinin müttetik oldukları bir husustur. Ancak geçmiş zaman fiil kipi bir bağlam (siyak) içerisinde veya bir terkip halinde geldiğinde geçmiş zamanının yanı sıra şimdiki zamanı, gelecek zamanı ve geniş zamanı da ifade edebilir.

Örneğin zaman karinesi ile birlikte geldiğinde; الْيَوْمَ يَئِيسُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَيْنِكُمْ “Bugün inkâr edenler, sizin dininizden (onu yok etmekten) ümit kesmişlerdir (Maide, 5/3)” şimdiki zamanı ve yemin cümlesi olan أَقْسَمُ “yemin ediyorum” anlamını ifade ederek şimdiki zamanı gösterir. Mazi fiil şart edatlarıyla kullanıldığında gelecek zamanı ifade eder. إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ. “Gayret gösterirsen başarırın/ başaracaksınız.” İِنْ سَعَيْتَ نَجَحْتَ. “Allah’ın yardımı ve fetih geldiği zaman” (Nasr, 110/1) örneğinde de olduğu gibi geleceği ifade eder. وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا. “Allah her şeyi bilen ve hikmet sahibidir” (Nisa, 4/111) örneğinde ise geniş zamanı ifade eder.

Günümüz nahiv bilginleri mazi fiili; basit veya mutlak geçmiş zaman, yakın geçmiş zaman, uzak geçmiş zaman ve yenilenen geçmiş zaman gibi farklı kategorilerde ele almışlardır. Bu bölümde mazi fiil ve kapsadığı zamanlar ele alınacaktır.

(الماضي البسيط) Basit (Mutlak) Geçmiş Zaman

Tablo 2

Arapçanın Basit Geçmiş Zaman Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
فعل	لم يفعل

Arapçada mâzi fiil geçmiş zamanı ifade etmektedir. Bu zaman için kullanılan biçimbilgisel zaman kipi olan “فعل” kipi geçmişte yakın veya uzak ayırt etmeksizin gerçekleşmiş olan olayların tümünü kapsar ve mutlak geçmiş zaman olarak ifade edilmektedir (es-Sâmerrâi, 2000, s. 308). İçerisinde bulunan vakitten önce gerçekleşmiş

olan olayları ifade etmek için kullanılır. Mutlak geçmiş zaman ifadesi geçmiş zamanın tümünü içerebildiği gibi geçmiş zamanın sadece belirli bir bölümünü de kapsayabilir.

Basit geçmiş zamanının kullanıldığı durumlar;

a) Geçmişte meydana gelen ve tamamlanan iş ve oluşları bildirir.

Örnekler:

- /Adam memleketine gitti. /سافر الرجل إلى بلده.
- /Ali öldü. /مات علي.
- /Zeyd kalktı. /قام زيد.

Örnekler incelendiğinde yalın mazi kipiyle gelen fiillerin geçmişte gerçekleşmiş olan olayları genel olarak ifade ettiği görülür. Ali'nin ölmesi yakın veya uzak bir geçmişte meydana gelmiştir. Bu olayın geçmişte ne zaman gerçekleştiğini tayin etmek mümkün değildir. Zira bunu ifade eden bir karine yoktur.

b) Bu kip geçmişte gerçekleşen ve yine birçok kez tekrar eden olayları ifade etmek için de kullanılır. Bu durumda bir iş veya oluşun birçok defa olduğunu ve tekrar olabileceğini bildirmektedir (es-Sâmerrâî, 1983, s.28).

- /Güneşler battı ve ay doğdu. /غربت الشمس و طلع القمر.

Örneğinde doğma ve batma fiilleri geçmişte gerçekleşip yine birçok kez gerçekleştiğini ifade eder.

c) es-Sâmerrâî (1983), “فعل” kipinin geçmişte art arda gerçekleşen olayların hikaye tarzında anlatımı ifade ettiğini de zikreder.

“فأستحسنها و بكى ثم قال بطلت والله يا بني و خاب أُملي فيك” Bu örnek iki şekilde Türkçeye çevrilebilir; “Onu beğendi ve ağladı. Sonra, ‘Ey oğlum! Allah’a yemin olsun ki; yanlış yaptın ve beni hayal kırıklığına uğrattın’ dedi.” Hikâye üslubunda çevrildiği takdirde şöyle ifade edilebilir. “Onu beğenmiş ve ağlamış. Sonra, ‘Ey oğlum! Allah’a yemin olsun ki; yanlış yaptın ve beni hayal kırıklığına uğrattın’ demiş.”

d) Yine bu kip bir iş veya oluşun konuşma sırasında gerçekleştiğini de ifade eder.

- /Sana sattım - satıyorum. /بعثك

e) “فعل” kipi zaman açısından geçmiş zamanın tamamını kapsayan ve halen devam eden olayları ifade etmek için de kullanılır.

- اذكروا نعمتي التي أنعمت عليكم. / Size verdiğim nimetlerimi hatırlayın. (Bakara, 2/40)
- صراط الذين أنعمت عليهم. / Nimet verdiklerinin yoluna. (Fatiha, 1/7)

Ayetlerdeki geçmiş zaman kipi olan nimet verme fiili sadece geçmiş zamanda değil aynı zamanda halen devam ede gelen bir eylemi ifade etmektedir.

f) Geçmişte belli bir zamanda meydana gelen olayların anlatımında zaman karinesi ile birlikte kullanılır. Bu husus ile ilgili olarak Mansur (1979) tarafından geçmişte belli bir vakitte meydana gelen olayları ifade etmesi nedeniyle “*Belirli Geçmiş Zaman*” olarak adlandırılmıştır. Ancak genel olarak dilciler eserlerinde böyle bir kategoriye yer vermeyerek mutlak geçmiş zamanı tarihi belli olan veya olmayan olayları da kapsayacak şekilde ele almışlardır.

- سافر محمد الى فلسطين في السنة الماضية. / Muhammed geçen yıl Filistin’e gitti.
- زار الوزير المرضى في المستشفى قبل الاجتماع. / Bakan toplantıdan önce hastaları hastanede ziyaret etti.

g) Bu fiil şart edatları ile kullanıldığında gelecekte olabilecek olayları ifade eder.

- لو جئتني لأكرمتك. / Bana gelseydin seni ağırlardım.

h) Bu zamanın olumsuzluk hali لم يفعل kipiyle yapılır Sibeveyh (III. s. 117).

- لم يتم الكشف عن هوية المجرم. / Suçlunun kimliği tespit edilmedi.

Yakın Geçmiş Zaman (الماضي القريب)

Tablo 3

Arapçanın Yakın Geçmiş Zaman Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
قد + فعل / لقد + فعل	لما فعل / ما فعل

Basit geçmiş zaman, daha önce ifade ettiğimiz gibi yakın veya uzak geçmiş zamanı ifade ederken yakın geçmiş zaman ise henüz bitmiş bir olayı ifade etmek için kullanılır. Bu kipi kullanımları aşağıdaki şekildedir.

a) **قد+فعل** kipi ile oluşturulan yakın geçmiş zaman bir iş ve oluşu içinde bulunulan andan hemen önce gerçekleşmiş olup bittiğini ifade eder. Zira “قد” harfi mâzî fiilin geçmiş zaman ifadesini şimdiki zamana yakınlaştırır (İbn Yaiş, s. 110, er-Razi, t.y, I, s. 212; es-Sâmerâî, 1983, s. 27).

➤ **قد قامت الصلاة** / Namaz başladı.

➤ **إن ابنتك قد ماتت** / Kızın (henüz) öldü.

b) Mazi fiilin başına gelen “قد” harfi, yakın geçmiş zamanı ifade etmesinin yanı sıra beklenti ve kesinlik de ifade eder (İbn Hişâm, 1999, I. s. 271).

➤ **قد أفلح المؤمنون** / Mü'minler felaha ermiştir. (Mü'minûn, 23/1).

➤ **قد أفلح من زكاها** / Onu (nefsini) temizleyen kurtulmuştur. (Şems, 91/9).

Ayetlerde geçen fiil kiplerinde yakın geçmiş zaman ve geçmişe dair beklenti ve temenni ifadeleri bulunmaktadır. Ancak buradaki temenni ve beklenti sözün söylenmeden önceki temenniye ifade eder ve “قد” ile bu fiillerin birlikte kullanılması beklenti içerisinde olanlara bir cevap niteliği ifade etmektedir. Örneğin; “**قد حضر الأستاذ**” / Hoca geldi.” sözü hocanın geliş eylemini bekleyen birileri için söylenir (es-Sâmeraî, 2000, s. 310).

“**قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ**” / Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a yakınan kadının sözünü işitti” (Mücadele, 58/1) ayetinde ise kadın Allah’ın duasına icâbet edeceği beklentisi içerisinde olduğu için “قَدْ سَمِعَ” şeklinde gelmiştir (İbn Hişâm, 1999, I. s. 271).

Ancak “قد” harfî sadece geçmiş zamanı şimdiki zamana yakınlaştırmak için değil kesinlik ifadesi için de kullanılabilir. Nitekim **قد ركب الأمير** sözü prensin bineceğine dair beklentisi olmayan birine söylenebilir. Burada anlatılmak istenen Prensın yakın bir geçmişte bindiğinin vurgulanmasıdır (er-Razi, t.y, II, s.388; es-Sâmerâî, 2000 s. 310).

c) “قد” Edatı mazi fiilin başına gelerek onu vurgular ve anlamını pekiştirir. Bu mevzuya dair şu ayetleri örnek gösterebiliriz.

➤ **قالوا بلى قد جئنا نذير فكذبنا** / Onlar: Evet bize uyarıcı geldi ve biz de onları yalanladık (Mülk, 67/9).

➤ **لقد جاء رسل ربنا بالحق** /Rabbimizin elçileri bize gerçeği getirdiler. (A’raf, 7/43)

d) Ayrıca yakın geçmiş zamanda meydana gelmiş olayların anlatımında kullanılan **قد فعل** kipi, etkileri şimdiki zamanda devam eden eylemler için de kullanılır (Bedri, 1985, s. 160).

➤ / قد أكلت. (Henüz) Yedim.

- e) “قد” harfi bazen başına (ل) harfini alır. İbn Uşfûr bu durumu şöyle ifade eder. “Eğer kasem (yemin cümlesi) olumlu ve çekimli bir mazi fiille cevaplandırılır ve zamanı şimdiki zamana yakın olursa “لق” harfini alır. Şimdiki zamana uzak olduğu takdirde ise sadece (ل) mazi fiilin başına getirilir.”

➤ /Yemin ederiz ki; Allah seni bizden üstün kıldı. (Yusuf, 12/91)

- f) Sîbeweyh; “لقد فعل” kipinin olumsuzunun “ما فعل” olduğunu; “والله لقد فعل” cümlesinin olumsuzunun “والله ما فعل” olduğunu zikretmektedir (Sîbeveyh, 1983, III. s. 117).

Olumsuzu “لما يفعل” olan “قد فعل” kipinin bir diğer olumsuzunun ما فعل olduğunu söyleyenler vardır (Hassân, 1990, s. 248; Hasan, t.y, I. s.53). Ancak لما يفعل henüz yapmadı manasına gelip yapma beklentisinin olduğunu ifade ederken, ما فعل kipi ise yakında yapmadı anlamını bildirir.

Genel olarak özetlersek; nahivcilerin mazi fiilin başına getirilen “قد” harfinin üç anlamı ifade ettiği hususunda görüş birliğinde oldukları görülmektedir. 1-Anlamı pekiştirmek, 2-beklenti ve 3- geçmiş zamanı şimdiki zamana yaklaştırmak. Sonuç olarak bu kip yakın geçmiş zamanı ifade eder ve bu durum bazen kendisinden önceki zamana, bazen de konuşma vaktine göre tayin edilir. Ayrıca kesinlik ifade ettiği cümlelerde bile, yakın geçmiş ifadesi vardır.

Uzak Geçmiş Zaman (الماضى البعيد)

Tablo 4

Arapçanın Uzak Geçmiş Zaman Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
كان+قد+فعل	لم يكن قد فعل
قد+كان+فعل	لم يكن قد فعل
كان+فعل	لم يكن فعل

Yukarıdaki kiplerle oluşturulan bu zaman, bir iş veya oluşun uzak geçmişte meydana geldiğini, şimdiki zamanla ilgisinin kopmuş olduğunu (Hasan t.y, s. 245- 250) veya geçmişte olan iş veya oluşlardan birinin diğerinden önce gerçekleştiğini bildirir.

كان+فعل kipi geçmişte gerçekleşen bir eylemden daha önce gerçekleşen oluşları ifade eder. Diğer iki kip ise geçmişte olmuş bir olaya çok yakın bir geçmişte meydana gelen bir olayı anlatmaktadır.

كان yardımcı fiilinin haberinin geçmiş zaman kipiyle kullanımı uzak geçmiş zamanı ifade eder. Benzerleri olan أمسى, أصبح, بات, أضحى, أمسى gibi ef'alı nakısaların haberleri için bu durum Kûfilerin görüşleri aksine, geçerli değildir (Hasan t.y, I s.548). Mazi fiile uzak geçmiş zaman anlamı katan كان'den önce veya sonra “قد” harfi gelebilir. “قد” harfi olmadan da sadece كان ve mazi fiil birlikte kullanımı mümkündür. Nitekim “كان+فعل” kalıpları “قد” edatının yakınlaştırma fonksiyonu görmezlikten gelinerek sadece uzak geçmiş zamanı ifade etmek için kullanılır (es-Sâmerâî, 1983, s.29).

- كُنَّا شَرَبْنَا الْقَهْوَةَ مَعًا. / Beraber kahve içmiştik.
- كَانَ قَدْ فَارَقَ الْحَيَاةَ حِينَ وَصَلَ رِجَالُ الْإِسْعَافِ. / Yardım ekibi ulaştığında hayatını kaybetmişti.
- وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُؤَلُّونَ الْأَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا / Andolsun ki, onlar, daha önce geri dönüp kaçmayacaklarına dair Allah’a söz vermişlerdi. Allah’a verilen söz ise sorumluluğu gerektirir (Ahzab, 33/15).
- 2007, 2010 ve 2015'te İstanbul'a gittim. / ذهبت إلى اسطنبول في 2007 و 2010 و 2015
- İstanbul'a üç defa gitmiştim / گittim. / كنت قد ذهبت إلى اسطنبول ثلاث مرات

Örneklerde görüldüğü üzere bu kalıplarla birlikte kullanılan mazi fiil, geçmişte meydana gelen olmuş ve geçmiş eylemlerden söz edilmektedir. Bu tür kullanımlar Türkçede “öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi” ya da “-mış”lı geçmiş zamanı da kapsamaktadır.

Yukarıda izah edilen kalıplar hem görülen geçmiş zaman hem de öğrenilen geçmiş zaman anlatımı sağladığından anlamsal bir karmaşıklık söz konusu olmaktadır. Nitekim Arapçada öğrenilen geçmiş zaman için özel bir kullanım olmadığı için فعل kipi bağlamda geçmiş zaman hikâyesi ifade edebilir.

- عاد جحا إلى قريته / Nasrettin Hoca köyüne dönmüş.

Bu tür anlatımları hal karinesi ile de ifade etmek mümkündür. نزل الثلج و أنا نائم في البيت “Ben evde uyurken kar yağmış.”

Bu örnekler dışında öğrenilen geçmiş zamanı sınırlandırmak istendiğinde hikâye tarzı bir anlatımı sağlamak için hikâye edilecek cümlelerin başına “ذَكَرَ، نَقَلَ، رَوَى، قِيلَ، اخْبِرْ، لاحظْ، زعم” gibi fiillerin mazi ve muzari meçhul halleri getirilir (Özbalıkcı, 1996, s. 48).

- روي أن المأمون جمع العلماء و جلس للناس. / Me'mun âlimleri toplamış ve halkla görüşmek için toplantı yapmış.

Yenilenen Geçmiş Zaman (الماضي المتجدد)

Tablo 5

Arapçanın Yenilenen Geçmiş Zaman Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
كان+يفعل	كان+لا يفعل
	لم يكن يفعل
	ما كان يفعل

Muzari fiilin başına “كان” yardımcı fiilinin gelerek oluşturduğu bu kip; bir iş veya oluşun geçmişte tamamlandığı, tekrarlandığı ve bir süre devam ettiğini bildirir.

Örnekler:

- “Ailesine namazı emrediyordu” (Meryem, 19/55). و كان يأمر أهله بالصلاة.
- “And olsun, siz ölümle karşılaşmadan önce onu temenni ediyordunuz” (Âl-i İmran, 3/143). ولقد كنتم تمنون الموت من قبل أن تلقوه.
- Üniversiteye gidiyordum. / كنت أذهب إلى الجامعة.

Bu kipi kullanıldığı durumlar;

- a) Bir iş ve oluşun geçmişte tamamlandığı bir sırada başka bir iş veya oluşun devam etmekte olduğunu ifade etmek için kullanılır.
 - Odaya girdiğimde gazete okuyordu. / كان يقرأ الجريدة حينما دخلت الغرفة.
 - Küçükken yüzmeyi seviyordu. / كان يحب السباحة عندما كان صغيراً.
- b) Geçmişte devam eden eylemler ve alışkanlıkları anlatmak için kullanılır. Ayrıca eylemin geçmişte tekrarlandığını da ifade eder.

Örneğin “وكان يأمر أهله بالصلاة.” (Meryem 19/55) ayetinde geçtiği üzere emretme eylemin süreklilik arz ettiğini göstermektedir.

c) كان nin haberi şart olarak geldiğinde süreklilik ifade eder (es-Samerâî, 2000, s. 319).

- كان محمد إذا سُئِلَ أعطى. / Muhammet’ten (bir şey) istendiğinde verirdi /veriyordu.
- “Kendilerine, Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur” denildiği zaman, inanmayıp büyüklük taslıyorlardı.” (Sâffât, 37/35).

Bu bağlamda bu kip; geçmişte tekrarlanan ve birçok defa vuku’ bulan eylemleri ifade etmek ve diğer bir anlamının ise eylemde sürekliliğin olduğunu belirtmek için kullanılır.

(الماضي المتصل بالحاضر) Şimdiki Zamana Bitişik Geçmiş Zaman

Arapçada yukarıda zikredilen geçmiş zamanlar dışında, bazı yardımcı fiiller ve edatlarla oluşturulan kullanımlar mevcuttur.

gibi olumsuzluk edatı ve fiil bir araya gelerek oluştuğu bu fiiller, mübteda ve haberden oluşan isim cümlesinin başına gelerek şimdiki zamana bitişik olarak devam eden geçmiş zamanı ifade eder (Hasan, t.y, s. 562). Bu fiillerin olumsuzluk edatlarıyla birlikte gelerek olumsuz mazi, olumsuz muzari ve nehy uslubları gibi bütün çekim ve kullanımlarında geçmiş zaman ile şimdiki zamanı birbirine bağlayarak olayın şu ana değin, halen, devam etmekte olduğunu ifade eder.

- ما زال العدو ناقماً. / Düşman hâlâ kin güdüyor.
- ما زال عمر يعيش في أنقرة. / Ömer hâlâ Ankara’da yaşıyor.

Ayrıca bu fiiller ifade ettiği süreklilik durumu konuşma zamanından uzun ya da kısa bir süre sonra sona erebilir veya sonsuza kadar devam edebilir (Hasan, t.y, s. 562).

- ما زال الله رحيمًا بعباده. / “Allah kullarını esirgeyicidir” örneğinde sonsuzluk ifade edilir.
- لا يزال الحارس واقفاً. / “Bekçi hâlâ ayaktadır” örneğinde ise konuşma anından bir süre sonra sona erecek durum ifade edilmektedir.

Geçmiş zamanı şimdiki zamana birleştiren bir diğer kullanım ise “صار” fiilidir. Bu fiil bir durumdan başka bir duruma dönüşmek anlamına gelir ve nakıs fiil olarak isim cümlesinin başına gelmektedir.

Kürtçede Zamanlar

Kürtçede fiiller bildirme kipleri ve dilek kipleri olmak üzere iki kip şeklinde gelmektedir. Bildirme kipleri yargı bildirirken dilek kipleri istek ve şart bildirirler (Ciwan, 1992, s. 111; Yıldırım, 2012, s. 107).

Bildirme kipleri bir iş ya da oluşun ya yapılmakta olduğunu ya yapılacağını ya da yapıldığını ifade eder. Bu yoruma dayanarak Kürtçede zaman bildiren fiiller genel olarak 3 zaman yani geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman çatısı altında ele alınmıştır. Bu tasnifin özelinde ise bu üç zaman kendi içerisinde bazı farklı zamanları da içermektedir.

Yıldırım (2012) genel olarak zamanları geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman olarak üçe ayırdıktan sonra geçmiş zaman başlığı altında yalın ve bileşik zamanlı 6 kip zikretmektedir. Şimdiki zaman ve geniş zamanı bir kabul eden Yıldırım; gelecek zamanı iki alt başlık altında incelemiştir. Bu durumda Kürtçedeki zamanlar için dokuz zaman olduğuna işaret etmektedir. Sami Tan da geçmiş zaman başlığı altında altı yalın ve bileşik geçmiş zamanı zikretmektedir (Tan; 1992, s. 265). Şimdiki zaman ve geniş zamanın yapı bakımından aynı eklerle yapıldığına dikkat çeken Tan, şimdiki zamanı ya da geniş zamanı ifade eden zaman zarfları ve karineler aracılığıyla iki zamanın birbirinde ayırt edilebileceğini söylemektedir (Tan; 1992, s.259). Gelecek zamanı ise; beş alt başlıkta incelemektedir. Ciwan (1992) da şimdiki zaman ve geniş zamanın tasnifi hususunda diğerleriyle aynı fikirde olup bu iki zamanın, zaman bildiren karinelerle birbirinden ayırt edilebileceğini ifade eder (Ciwan, 1992, s. 111). Gelecek zaman ve yakın gelecek zaman olmak üzere geleceği ifade eden zamanlar için iki kategoriye kabul etmektedir. Ne var ki diğer Kürtçe dilbilgisi yazarlarından farklı olarak geçmiş zaman için on ayrı kip zikreder.

Kürtçe zamanlar konusunu ele alan yazarların müttetik oldukları hususlar geçmiş zamanda yaygın olan altı kategoridir. Geriye kalan geçmiş zaman kiplerinin anlatımlarının yeterli görülmemesi, kullanımın yaygın olmamasından ötürü ele

alınmadığı anlaşılmaktadır. Geniş zaman ve şimdiki zaman kiplerinin yapı bakımından aynı olması ve yalnızca zaman ifade eden karineler ve bağlamlar aracılığıyla birbirinden ayırt edilmesinden ötürü Kürt dilbilimciler bu konuda görüş birliği içerisinde. Gelecek zamanın tasnifi hususunda da farklı görüşlerin olduğu görülmektedir.

Genel itibariyle Kürtçenin fiil kökü ve zaman ifade eden eklerinin Arapçadan farklı olarak tam bir zaman bildiren yapısal potansiyeli olması zamanların tasnifi hususunda tartışmalara neden olmamıştır. Örneğin “*bûyin*” (olmak –*dı-di*) veya “-e” (*mış, miş*) ekleri birbirinin yerine kullanılmadığı gibi geldikleri fiilde rivayet ve hikâye dışında anlamsal farklılıklara götürecek kullanımlara mahal vermeyecek derecede sabit bir anlam ifade ederler. Ne var ki bu durum Arapçada olduğu şekilden farklıdır. “*كان*” veya “*قد*” ile kurulan yapıların anlam genişliğinden kaynaklanan esneklik ve değişik zamanları ifade etme yeterliliği vardır. Arap dilbilimcilerin; Arapça zamanlar bölümünde aktarıldığı üzere bu tür kullanımlardan kaynaklanan yoğun tartışma ve fikir ayrılıkları üzerinde gayret sarf ettikleri görülür.

Kürtçede Geçmiş Zaman

Kürtçede geçmiş zamanlar bazı ekler kullanılarak elde edilmektedir. Söz deyimini bu ekler bir fiilin geçmişte hangi zaman periyodunda meydana geldiğini belirtmede önemli rol oynamaktadır. Geçmiş zamanların tasnifini yaparken Kürt dilbilimcileri farklı isimlendirmeler yapmışlardır. Yıldırım (2012) ve Tan (2011) sadece geçmiş zaman için altı kip, Ciwan (1992) dokuz kip, Bedir Xan ve Lascot (2004) on kipe yer vermiştir.

Bazı kalıpların kullanımının az olması nedeniyle zamanlar açısından değerlendirerek bu eserlerde yer alan ve en sık kullanılan kalıpları ele alacağız.

Dema Boriya Diyar (Belirli Geçmiş Zaman)

Tablo 6

Kürtçenin Dema Boriya Diyar (Belirli Geçmiş Zaman) Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
Geç. Zam. Kökü + Ş. Zamiri	Olumsuzluk edatı+ Geç. Zam. Kökü + Ş. Zamiri
Çû+m (gittim)	Ne+Çû+m (gitmedim)

Dema boriya têdeyî veya *nêzbuhêr* olarak da adlandırılan (Tan, 2011, s. 265) bu zaman Türkçedeki -di’li geçmiş (görülen geçmiş) zamanı karşılamaktadır. Bu zaman, eylemin konuşma anından önce yapıp bittiğini ve konuşanın bunu bildiğini belirtir (Ciwan, 1992, s. 115). Geçmişte belli olan ya da geçmişte belli olmayan bir tarihte meydana gelen olayları ifade etmede kullanılmaktadır (Yıldırım, 2012, s. 109). Aynı şekilde bu zaman eylemin konuşma anından hemen önce yapıp bittiğini de ifade eder.

Bu zamanın fiil çekimlerinde geçmiş zaman kökü kullanılır. Kürtçede geçmiş zaman kökü (GZK) mastarlardaki mastar eki atılınca geriye kalan köktür. Örneğin *çûn* (gitmek) mastarından “n” mastar eki çıkartıldığında geriye kalan “çû” kelimesi geçmiş zamanın üçüncü tekil şahsını gösterir (Tan, 2011, s. 265; Baran, 2012, s. 140). Kürtçede belirli geçmiş zamanın kipi geçmiş zaman fiil kökü ve sona eklenen şahıs ekleriyle yapılır.

Bu zamanın kullanıldığı yerlere gelince;

- a) Geçmişte tarihi belli olan eylemleri bildirmesinin yanı sıra yine geçmişte herhangi bir zamanda meydana gelen olayların anlatımında da kullanılır ve mutlak bir geçmişî ifade eder.

Örnekler:

- Ew di sala du hezar u penca *çûn* Stenbolê. (Onlar 2005’te İstanbul’a gittiler.)
 - Ew *çûn* Stenbolê. / Onlar İstanbul’a gittiler.
 - Em bi hew re *hatin*. / Onlarla birlikte geldik.
 - Hûn xweş *meşîn*. / Güzel yürüdünüz.
- b) Bu zamanın olumsuzluk hali için fiilin başına “ne” olumsuzluk edatı getirilir (Ciwan, 1992, s. 115).

Örnekler:

- Mın pirtûk *ne+xwend.* / Kitap okumadım.
- Ez *ne+çûm* Stenbolê. / İstanbul'a gitmedim.

Dema Boriya Nediya (Belirsiz Geçmiş Zaman)

Tablo 7

Kürtçenin Dema Boriya Nediya (Belirsiz Geçmiş Zaman) Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
Geç. Zam. Kökü + Ş. Zamiri+e	Olumsuzluk edatı+ Geç. Zam. Kökü + e +Ş. Zam.
çû + m + e (gitmişim)	ne + çû + m + e (gitmemişim)

Dema boriya dûdar (Tan 2011, s.267; Baran, 2012, s. 141) olarak da bilinen ve Türkçeye uzak geçmiş zaman olarak çevirebileceğimiz bu zaman, geçmişte bir eylemin konuşma anından önce yapıldığını ifade eder. Ancak konuşanın eylemin yapılp bittiğini tam olarak bilmediğini, başkasından işittiğini ya da sonradan fark ettiğini bildiren zamandır (Ciwan, 1992, s. 116).

Bu zamanda kullanılan kalıptaki “-e” eki belirsiz geçmiş zamanı (geçmiş zamanın hikâyesi) ifade eder. Geçişsiz fiillerde ise nesne tekil olduğunda fiil “-iye” ekini çoğul olduğunda ise “-ine” ekini alır. Bu zaman şu durumlarda kullanılır.

- a- Konuşmacının meydana gelişini gözüyle görmediği olayları belirtmede kullanılır.
 - Azad *çûye* gund. / Azad köye gitmiş.
 - Wan dar bîrîne cihê wan kiriye zevî. /Ağaçları kesmişler yerlerine tarla yapmışlar.
- b- Daha önce meydana gelip, etki ve sonuçları konuşma anında devam eden eylem ve oluşları belirtmede kullanılır (Yıldırım, 2012, s. 109).
 - Belê ez hişyar bûme. / Evet uyanmışım.
- c- Meydana gelişleri esnasında görmediğimiz, fakat sonuçlarından haberdar olduğumuz oluşları belirtmede kullanılır.
 - Xwendekar li wir *rûniştine* û mamosta li ba wan *sekiniye*. / Öğrenciler orada *oturmuşlar* ve öğretmen onların yanında *durmuş*.

- d- Belirsiz geçmiş zamanda başlayıp konuşma anına kadar devam eden olay ve eylemleri belirtmede kullanılır (Yıldırım, 2012, s. 109).
- Heta niha min her tim *ditiye*, ku ew li vê otêlê *razaye*. / Ben şimdiye kadar hep onun bu otelde kaldığını görmüşüm.
- e- Hikâye ve biyografi anlatımlarında kullanılır.
- Mela Roje ki hatiye gund u kerê xwe *windakiriye*. / Bir gün hoca köye gelmiş ve eşeğini kaybetmiş.
- f- Bu fiilin olumsuzluk hali için fiilin başına “*ne*” olumsuzluk edatı getirilir (Ciwan, 1992, s. 117).
- Ew pirtuka Mem u Zine *ne xwendine*. / Mem ve Zin’in hikâyesini okumamışlar.

Çiroka Dema Bori (Geçmiş Zamanın Hikâyesi)

Tablo 8

Kürtçenin Çiroka Dema Bori (Geçmiş Zamanın Hikâyesi) Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
Geç. Zam. Kökü + bû + Ş. Zamiri çû + bû + m (gitmiştim.)	Olumsuzluk edatı + Geç. Zam. Kökü +bû +Ş. Zam. ne + çû + bû + m (gitmemiştim.)

Geçmiş zamanda gerçekleşen ardıl fiillerde, bazı olaylardan önce ya da sonra meydana gelen ve biten iş ve oluşları belirtmede kullanılır. Ayrıca meydana gelişinden haberdar olduğumuz, ancak nasıl meydana geldiğini bilmediğimiz, bundan dolayı sorma gereği duyduğumuz olayları belirtmede kullanılır (Yıldırım, 2012, s. 110). Yıldırım bu yapıyı ele alırken Türkçeye “yaptıydı” şeklinde Türkçeleştirerek *Belirli Geçmiş Zamanın Hikâyesi* olarak adlandırmaktadır. Ancak Sami Tan eserinde Türkçe dilbilgisinden esinlenerek böyle bir tanımın ve adlandırmanın yapılmasının yanlış olduğunu, bu yapının ifade edeceği durum “geçmişin geçmişi” şeklinde bir anlamdan ziyade ‘ geçmiş zamanın hikâyesi’ olarak adlandırılmasını daha uygun olduğunu kaydetmektedir (Tan, 2011, s. 271). Böylece bu yapı Türkçeye “yapmıştı” şeklinde çevrilebilir. Ciwan (1992) ise “*Mış’lı Geçmiş Zamanın Hikâyesi*” olarak tanımlar ve bu zamanın Türkçeye “yapmıştı”

şeklinde çevirmektedir. Aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere bu zamanın ifade ettiği zaman ve anlam Tan ve Ciwan'ın yaptığı tanımlama ve çeviriye daha uygundur.

Bu bağlamda bu zamanın geçmişte bir olay meydana geldiğinde ondan önce bir olayın meydana geldiğini ifade etmektedir. Birleşik zamanlı eylemleri ifade eden bir fiil olması hasebiyle geçmişte belli bir zamandan daha önceki bir geçmişte meydana gelen eylemlerin anlatımında kullanılır (Taş, t.y, s. 181).

Örnek:

- *Roja ku mın dest bi kar kir, ew ji kar **derketibû*** (Ben işe başladığımda o işten ayrılmıştı (Tan 2011, s. 270).

Belirli geçmiş zamanın hikâyesi; geçmiş zaman fiil köküne “*bûn*” (olmak) yardımcı fiilinin eklenmesiyle elde edilir.

Bu fiilin olumsuzluk hali için de fiilin başına “*ne*” olumsuzluk edatı getirilir (Ciwan, 1992, s. 118).

- *Piştî ku ez ji nexveşxaneyê **vegeriyabûm**, hinek birîndar miribûn.* / Ben hastaneden döndükten sonra, bazı yaralılar ölmüştü.
- *Gelo her du evîndaran çawan hev nas **kiribûn?***/ Acaba her iki âşık birbirlerini nasıl tanımıştı.

Çîroka Dema Boriya Dûdar (Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti)

Tablo 9

Kürtçenin Çîroka Dema Boriya Dudar (Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti) Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
G.Z. K + bû + Ş. Zamiri +e	Olumsuzluk edatı + G.Z.K + bû + Ş. Zamiri +e
çû + bû + m + e (gitmişmişim.)	ne + çû + bû + m + e (gitmemişmişim.)

Geçmişte bir eylemin belli bir anda ya da başka bir eylem olduğunda kesinlikle yapıлып bitirilmiş olduğunu ve konuşanın bunu o dönemde kesinlikle bilmediğini ya sonradan

farkına vardığını ya da başkaları tarafından bundan haberdar edildiğini belirtir (Ciwan;1992, s. 122). Bu zamanın kipinin yapısı şu şekilde oluşturulur; geçmiş zaman kökünden sonra “*bûyin*” (olmak) yardımcı fiilinin “*bû*” geçmiş zaman kökü getirilir. Ardından şahıs zamiri eklenerek en sona da hikâye bildiren “-e” eki eklenir. Olumsuz hali de yine diğer geçmiş zaman fiillerinde olduğu gibi fiilin başına “*ne*” olumsuzluk edatı getirilir.

Tan, eserinde bu zamanın kullanımın yaygın olmadığını ifade eder. Kişinin bir olayı başka birinden duyduğunu veya farkına varmadan bir şey yaptığını ifade ederken bu anlatıma başvurduğunu söylemektedir (Tan 2011, s. 271). Dolayısıyla yukarıda ifade edilen konuşmacının bunu bilmediği ifadesinden yola çıkarak Yıldırım’ın bu zamanı “yapmıştı” şeklinde Türkçe çevirmesi uygun olmaz. Nitekim Min pirtûk xwendibûye “Kitap okumuşmuşum.” Örneğinde konuşmacı okuma eylemini aktarırken aslında böyle bir okuma eyleminin yapıldığının söz konusu olmadığını ve kendisinin dahi bundan haberinin olmadığını ya da farazi bir eylem olduğunu söylemek istemektedir.

Dema Boriya Domdar Ya Diyar (Belirli Sürekli Geçmiş Zaman)

Tablo 10

Kürtçenin Dema Boriya Domdar Ya Diyar (Belirli Sürekli Geçmiş Zaman) Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
Ş.Z.E +Geç. Zam. Kökü +Ş. Zamiri	Olumsuzluk Edatı + Şimdiki Zamana Eki + G.Z.K + Ş. Zamiri.
di + çû + m (<i>gidiyordum.</i>)	ne + di + çû +m (<i>gitmiyordum.</i>)

Tan (2011) tarafından “Dema Boriya Berdest” olarak da adlandırılan bu zaman; bir iş ve oluşun, geçmişte bir eylem olurken yapıldığını veya belli bir zamanda bir süre devam etmekte olduğunu ifade etmektedir (Ciwan, 1992, s. 118; Yıldırım, 2012, s. 122). Şimdiki zaman eki (Ş.Z.E) olan “*di-*” eki, geçmiş zaman fiili kökünden önce getirilir, şahıs eki diğer fiillerde olduğu gibi fiil kökünden sonra getirilerek bu kip oluşturulur.

Örnekler:

- Ez her dem *diçûm* pirtûkxane./Ben her zaman kütüphaneye gidiyordum.
- Heta diya min çîrokek ji min re negota, *ez ranedizam*./ Annem bana bir masal anlatmayıncaya kadar uyumuyordum.
- Mın rojiya remezane *digirt*./ Ramazan orucunu tutuyordum.

Dema Boriya Domdar Ya Nediya (Belirsiz Sürekli Geçmiş Zaman)

Tablo 11

Kürtçenin Dema Boriya Domdar Ya Nediya (Belirsiz Sürekli Geçmiş Zaman) Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
di +G. Z. K. +Ş. Zamiri + e	Olumsuzluk Edatı + G.Z.K + Ş. Zamiri + e
di +çû + m + e (gidiyormuşum.)	ne + di + çû + m + e (gitmiyormuşum.)

Geçmişte bir olay meydana gelirken başka bir olayın da meydana geldiğini, konuşmacının meydana geliş sırasında ondan haberdar olmadığını, bilahare duyduğunu ifade etmek için bu zaman kullanılır (Yıldırım, 2012, s. 125).

Örnek:

- Gava ku Mizgînê ew dîtiye, ew *diçûye* dibistanê./ Mizgîn onu gördüğü zaman, o okula gidiyormuş.

Belirli bir geçmiş zamanda meydana gelen fakat konuşmacının görmediği sonradan farketdiği ya da başkaları tarafından bundan haberdar edildiği bir durumu ifade eder (Ciwan, s.118).

Örnek:

- Rustem di zarotiya xwe de dizî dikriye. / Rüstem çocukluğunda hırsızlık yapıyormuş.

Dema Boriya Ferazî / Niyetî (Varsayımlı Geçmiş Zaman)

Tablo 12

Kürtçenin Dema Boriya Ferazî / Niyetî (Varsayımlı Geçmiş Zaman Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
Dê-/ê +bi+Çû+Ş.Zamiri + G.Z.K+a	Dê-/ê +Olumsuzluk Edatı + G.Z.K + Ş.Zamiri+a
Ez+ê+bi+çû+m+a (gidecektim.)	Ez+ê+ne+ çû + m + a (gitmeyecektim.)

Kürtçedeki bazı tartışmalı zamanlar arasında bulunan bu zaman kipi geçmişte veya gelecekte yapılması hayal edilen, tasarlanan olayları ifade etmek için kullanılır. Geçmişte hayali kurulan bu olayların gerçekleştirilemediği anlatımı daha çok ön plana çıkmaktadır. Yani eylem geçmişte tasarlanmış ancak gerçekleşmemiştir (Ciwan 1992, s.123; Yıldırım, 2012, s.148).

Kürtçenin bileşik zamanlarından biri olan bu zaman yapısı kurulurken; özneden sonra niyet ve tasarımları ifade eden, gelecek zaman eki “dê/ê” daha sonra gelecek zamanın “-bi” çekim eki getirilir. Daha sonra geçmiş zaman fiil kökünden sonra şahıs eki ve en sona da sessiz harfle sonlandığı takdirde “-a” sesli harfi getirilir.

Örnek:

- Bere minê *bixwenda* u min ê dîbîstana bilind xelas *bikira* u paşê *biçûma* eskeriyê.
Önce okuyacaktım ve yüksekokulu bitirecektim ve daha sonra askere gidecektim.

İki Dildeki Geçmiş Zamanların Karşıtsal Çözümlemesi

Arapça ve Kürtçede geçmiş zaman kipleri arasındaki benzer ve farklı yönlerin daha açık görülmesi için tablo şeklinde gösterilmesi uygun olacaktır. Tabloda her iki dildeki geçmiş zamanların karşılaştırılması yapılmıştır.

Tablo 13

İki Dildeki Geçmiş Zamanların Karşıtsal Çözümlemesi

KÜRTÇE			ARAPÇA		
Deman (Zamanlar)	Erênî (Olumlu)	Neyînî (Olumsuz)	نفى	اثبات	الزمن
Dema Boriya Diyar (Belirli G.Z.)	Çû (gitti)	Ne+Çû (Gitmedi)	لم + يفعل	فعل	الماضي البسيط
Dema Boriya Diyar (Belirli G.Z.)	Çû (gitti)	Ne+ Çû (Gitmedi)	ما + فعل	قد فعل	الماضي القريب
Çîroka Dema Bori (Geçmiş Zamanın Hikâyesi)	Çû+bû+ye (gitmişti)	Ne+çû+bû+ ye (gitmişti)	لم يكن + قد فعل	كان + قد فعل	الماضي البعيد
Dema Boriya Domdar Ya Diyar (Belirli Sürekli G.Z)	di+çû (Gidiyordu)	Ne+di+çû (Gitmiyordu)	لم يكن (ما كان) + يفعل	كان يفعل	الماضي المتجدد
Xxx	Hê/ hê jî + te (hatın)	Hê, hê jî+ nayê	لما يفعل	زال ما يفعل	الماضي المتصل بالحاضر
Dema Boriya Nediyar (Belirsiz Geçmiş Zaman)	Çû+y+e (gitmiş)	Ne+Çû+y+e (gitmemiş)	لم + يفعل و ما + فعل	فعل و قد فعل	الماضي البسيط و الماضي القريب
Çîroka Dema Boriya Dudar (Duyulan G.Z. Rivayeti)	çû+bû+y+e (gitmişmiş)	Ne+çû+bû+ y+e (gitmemişm iş)	XXXX	XXXX	XXXX
Dema Boriya Domdar Ya Nediyar (Belirsiz Sürekli G.Z.)	di +çû + m + e (gidiyormuş um.)	ne + di + çû + m + e (gitmiyorm uşum.)	قد كان لا يفعل	قد + كان يفل	XXXX
Dema Boriya Ferazi (Varsayımlı G.Z)	Bi+çû+y+a (Gidecekti m)	Ne+çû+y+a (Gitmeycekti i)	كان لن يفعل	كان سيفعل	XXXX

Benzerlikler

1. Arapçadaki الماضي البسيط zamanı Kürtçedeki *Dema Boriya Diyar* yalın zamanını karşılamaktadır.
 - 1.1- Arapçadaki geçmiş zaman kipi için kullanılan فَعَلَ aynı zamanda geçmiş zaman fiil köküdür. Kürtçede de geçmiş zaman kipi için herhangi bir ek almadan üçüncü tekil şahsı ifade eden fiil kullanılır. Bu yönüyle yapısal bir benzerlik söz konusudur. “علي ذهب إلى المدرسة/Êli çû dibistânê” örneğinde geçen “gitmek” fiili iki dilde de yalın geçmiş zaman fiil köküyle ifade edilmektedir.
 - 1.2- Arapça الماضي البسيط zamanının olumsuzluk edatı olan “لم”, Kürtçedeki “ne” edatını karşılamaktadır.
 - 1.3- İki dildeki geçmiş zaman; konuşma anından önce gerçekleşen, geçmişte tarihi belli olan ya da olmayan olayları anlatmak ve mutlak bir geçmişi ifade etmek için kullanılır. Bu yönüyle iki dilin geçmiş zaman kipleri arasında anlamsal bir benzerlik söz konusudur.
2. İkinci grupta bulunan الماضي القريب /*yakın geçmiş zaman* karakteristik özellik olarak geçmiş zamanı şimdiki zamana yaklaştırmak için kullanılır. Bu yönüyle ele alındığında Kürtçedeki *belirli geçmiş zamanı* karşılamaktadır. Çünkü Kürtçede de konuşma anından hemen önce gerçekleşmiş olayları anlatırken belirli geçmiş zaman fiili kullanılmaktadır.
 - 2.1- Arapçada الماضي القريب ve الماضي البسيط kalıpları geçmişte meydana gelen olayların anlatımında bazen birbirlerinin yerine kullanılmasından ötürü her ikisi de Kürtçedeki *belirli geçmiş zamanı* ifade ederler. Ancak her iki zaman kipi ileride ele alacağımız üzere kullanıldıkları konuma göre Kürtçedeki duyulan geçmiş zamanları da karşılarlar.
3. Arapçada الماضي البعيد (*uzak geçmiş zaman*), Kürtçenin *çîroka dema boriya nediya* (*belirsiz geçmiş zaman hikâyesi*) bileşik zamanını karşılamaktadır.
 - 3.1- “كان قد فعل” ve “قد كان فعل” kalıplarıyla oluşturulan bu zamandaki “كان” yardımcı fiili Kürtçedeki “bûn” (olmak) yardımcı fiilini karşılar; “قد” harfi de yine hikâye anlamı katan “-e” ekini karşılamaktadır. Her iki dilde de fiil kökü olarak yalın geçmiş zaman kökü kullanılmıştır. Bu durum iki dilde her bakımdan yapısal benzerliklerin olduğunu ortaya koymaktadır.

- 3.2- Bu grupta yer alan zamanlar her iki dilde geçmişte bir olayın kesinlikle yapıldığını ve sona erdiğini dahası şimdiki zaman ile ilgisin kesildiğini anlatmak için kullanılır. Bu durumda “قد” harfinin şimdiki zamana yakınlaştırma fonksiyonu göz ardı edilmiştir.
- 3.3- Bu kalıp her iki dilde de bir olay gerçekleşmeden önce başka bir olayın meydana gelip sona erdiğini anlatmak için kullanılır. “Gava ez hatım male Bavemın *derketibuye*. / Eve geldiğimde babam çıkmıştı. (لما وصلت إلى البيت كان أبي قد خرج) örneğinde babanın çıkma eylemi gelme eyleminden önce meydana geldiği belirtilmiştir.
4. Dördüncü gruptaki الماضي المتجدد, Kürtçenin bileşik zamanlarından *dema boriya domdar ya nediya / belirsiz sürekli geçmiş zaman*’ı karşılamaktadır.
- 4.1- Her iki dilde de geçmişte bir süre devam eden olayların anlatımlarında bu zamanın kullanılması anlamsal bir benzerliğin olduğunu göstermektedir. Örnek: Wexta ku ew li zanegahê bu ew xwendina pirtukan *hez dikir*. / Üniversitede iken kitap okumayı seviyordu cümlesiyle ifade edilmektedir.
- 4.2- Her iki dilde geçmişte devam eden eylem ve alışkanlıkları ifade etmek için bu zaman kullanılır. Örneğin: Ew jı malbata xwera limeje *ferman dida*.” (Ailesine namazı emrediyordu.) (Meryem, 19/55) ayetinde emretme eylemi *devamlılık* bildirmektedir. “Gava yek ji Muhammed (tişkî) bi xwesta *dida*.” (Muhammed’ten (birşey) istendiğinde veriyordu) cümlesinde geçmişteki *verme* fiilinde bir alışkanlık durumu ifade edilmektedir.
5. Altıncı grupta yer alan Kürtçenin belirsiz geçmiş zamanı (*dema boriya nediya*) başkasından duyma ve öğrenme gibi anlatımları ifade etmektedir. Arapçada da bu tür kullanımlar ya yalın “فعل” veya “قد فعل” bileşik mazi fiiliyle anlatılabilir.
- Örnek:
“Ehmed ji fêra diroke derbas bûye” (Ahmet tarih dersinde başarılı olmuş)
5.1- Yine gurupta yer alan Kürtçenin *belirsiz geçmiş zamanı* Kurdo (2013) tarafından *yakın geçmiş zaman* olarak tanımlanmaktadır. Nitekim bu zaman konuşma anına yakın olan ve etkisi konuşma anında da devam eden olayları

ifade eder (Yıldırım, 2012, s.109). Bu yönüyle Arapçanın الماضي القريب zamanıyla anlamsal bir benzerlik göstermektedir. “قد وقعت على الأرض / Ez ketime erde” örneğinde olduğu üzere düşme olayı konuşma anından hemen önce gerçekleşmiş ve etkisi konuşma anında da devam etmektedir. Yine “قد استيقظ الرجل /Adam uyandı/ uyanmış” cümlesi, “Merik hişyar bûye” ile örtüşmektedir.

6. Sekizinci grupta yer alan Kürtçenin *belirsiz sürekli geçmiş zamanı* Arapçada yapı olarak karşılık bulmaktadır. Ancak müstakil bir zaman kategorisine alınmayan + قد كان+يفعل kipi geçmişte süregelen, görülen/duyulan olayların anlatımında kullanılmaktadır. Örneğin; “قد كان يحافظ على الصلوات في طفولته” / Zaroktîya xwuda hefza limejen xwe dikiribuye” (Çocukluğunda namazlarına dikkat ediyormuş). İki dilde de bileşik zamanlı fiillerle ifade edilen bu kalıptaki edat ve ekler yapısal benzerlikler olduğunu gösterir. Ancak bu kalıptaki süreklilik ifade eden muzari fiilin karşılığı Kürtçenin şimdiki zaman eki “-di” ile sağlanmaktadır.
7. Dokuzuncu grupta yer alan Kürtçenin varsayımlı geçmiş zaman kipinin Arapçada yapı olarak karşılığı bulunmaktadır. Yine Arapçada bileşik zamanlı fiiller kategorisine alınan ancak bir zaman olarak tasnif edilmeyen bu kip Kürtçedeki varsayımlı geçmiş zamanı hem anlam hem de yapı yönünden karşılamaktadır. Arapça “كان سيفعل” kipindeki “س” harfi Kürtçenin gelecek zaman eki “-bi” önekini karşılamaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Arapça ve Kürtçenin geçmiş zamanları arasında yapısal-anlamsal benzerliklerin olduğu saptanmıştır. Arapçanın;

الماضي البسيط, الماضي القريب, الماضي البعيد, الماضي المتجدد zamanları Kürtçenin yalın ve bileşik geçmiş zamanlarından en az birini karşılamaktadır. Kürtçede bileşik geçmiş zamanların kurulmasını sağlayan ekler Arapçada gerek yardımcı fiiller ile gerekse de harfler ile yapısal bir karşılığa sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışmanın bir diğer inceleme alanı olan anlamsal açıdan zamanların incelenmesi yukarıda izahı detaylıca yapılan Kürtçenin geçmiş zamanlarıyla Arapçadaki geçmiş zamanlar arasında ifade ettikleri anlam ve delaletlerinde benzerliklerin olduğu saptanmıştır.

Farklılıklar

1. Kürtçede fiilin geçişlilik durumunda özne (şahıs zamiri) yalın halde gelir, fiilin geçişsiz olması durumunda özne bükümlü olarak gelmektedir. Arapça da ise öznede herhangi bir değişiklik olmaz. Örneğin; geçişsiz fiilde özne olan zamir: “Ez hatım nexweşxanê/ أنا جئت إلى المستشفى ” şeklinde gelmekteyken; geçişli fiilde özne olan zamir; “Min erebê şuşt/ أنا غسلت السيارة ” örneklerindeki gibi kullanılır. Dolayısıyla nesneye göre değişkenlik gösteren zamir, Kürtçenin ergatiflik özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bu durum Arapça için söz konusu değildir.
2. Mutlak geçmiş zamanın olumsuzluk durumunda Arapça geçmiş zaman fiili yerine meczum muzari fiil kullanılır, anlam ise olumsuz geçmiş zamanı ifade eder. Kürtçede ise fiil kökünde herhangi bir değişiklik olmaz sadece olumsuzluk eki olan “ne”, fiilin geçişlilik ve geçişsizlik türüne göre ya başta ya da fiilin ortasında yer alır. Örnek; “Xwendevan jî zanegahê icazet ne+stand/ الطالب لم يتخرج من الجامعة ”
3. Kürtçedeki geçmiş zamanların hepsinin olumsuz durumu “ne” edatıyla yapılırken Arapçadaki olumsuzluk zamanlara göre değişiklik arz etmektedir. Söz gelimi ما olumsuzluk edatı veya لم olumsuzluk edatı bütün geçmiş zamanı olumsuz yapmak için yeterli değildir. Arapçanın geçmiş zamanlarının olumsuz hali fiilin yapısına göre ما , لم, لما harfleriyle yapılabilmektedir.
4. İkinci grupta yer alan الماضي القريب zamanındaki “قد” harfinin ifade ettiği te’kid ve beklenti anlamı Kürtçenin belirli geçmiş zamanında bir karşılığı yoktur. Zira Kürtçede fiil herhangi bir edat almadan vurguyu ya da beklentiyi ifade etmemektedir.
5. Üçüncü grupta yer alan Kürtçenin belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi sadece konuşmacının görmediği ancak bilgisin olduğu olayları ifade etmek için kullanılır. Ancak Arapçadaki الماضي البعيد zamanı hem görülen hem de duyulan geçmiş zaman anlatımları için kullanılır. Bu bağlamda anlamsal bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Çünkü Arapçadaki bu zaman daha çok şimdiki zamanla ilgisi kesilen ve uzak geçmişte meydana gelen olayların anlatımını sağlamak için kullanılır.
6. Dördüncü gruptaki الماضي المتجدد zamanı Arapçada كان yardımcı fiili muzari fiilin başına gelerek oluşturulurken Kürtçede bu durum şimdiki zaman eki olan “-di” ekinin geçmiş zaman fiil kökünün başına getirilerek elde edilir. Yani Kürtçede süreklilik anlamı ifade eden öge “-di” eki iken Arapçada asıl fiil muzari kipiyle gelerek süreklilik anlamını yüklenmiştir. كان yardımcı fiili olayın geçmişte meydana

geldiğini ifade ederken Kürtçede geçmiş zaman fiili bu görevi yerine getirmektedir. Bu durum iki dildeki sürekli geçmiş zamanlar arasında yapısal bir farklılığı ortaya koymaktadır.

7. Beşinci grupta yer alan الماضي المتصل بالحاضر zamanı Kürtçede karşılayan bir zaman olmamakla birlikte ما زال ve türevi kullanımların Kürtçede *hê- hê ji* adatlarıyla birlikte şimdiki zaman fiili kullanılmasıyla karşılık bulmaktadır. Nitekim ما زال الدم ينزف من جسمه “ *Hê ji wxin ji laşe wi te.*” (Bedeninden hâlâ kan akıyor) örneğinde Arapçaya benzer bir kullanımı söz konusudur. Çünkü hâlen anlamı katan edatlar ve beraberinde kullanıldıkları fiiller (Arapçada muzari Kürtçede ise şimdiki zaman fiili) yapısal ve anlamsal benzerliklerin olduğunu göstermektedir. Ancak Kürtçede bu tür kullanımlar bağımsız zaman kategorisine alınmayıp fiilin yapısı dikkate alınarak şimdiki zaman kapsamında olduğu söylenebilir.
8. Beşinci gruptaki Kürtçedeki belirli geçmiş zamanın hikâyesi Arapçadaki herhangi bir zamanı karşılamamaktadır.
9. Altıncı gruptaki Kürtçenin belirsiz geçmiş zamanı “-e” eki ile yapılırken Arapçada bunun için özel bir yapı olmayıp anlatım benzerliği yönüyle قد + فعل ve فعل ve kipleriyle karşılandığı ifade edilmişti. Buna ek olarak Arapçada hal karinesi ve ism-i failin mefulüne izafeti ile de yapılabilir. Dolayısıyla Kürtçede tek bir yapıyla ifade edilen durum Arapçada birden fazla yapıyla ifade edilebilmektedir. Örneğin; Xoce Nesreddin li kerê xwe siwar *buye u çûye* bajare (Nasrettin Hoca eşeğine binmiş ve kasabaya gitmiş) Arapçada bu durum şu şekillerde ifade edilebilir. “ركب جا حماره و” *ya da ذهب إلى المدينة* “قد ركب جا حماره و ذهب إلى المدينة” *ism-i faile* ise “Mın vê gotinê *gotiye/ أنا قائل هذا الكلام* (Bu sözü söyleyen benim) örnek olarak verilebilir.
10. Yedinci grupta yer alan Kürtçenin Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti Arapçadaki her hangi bir zamanı karşılamamaktadır.
11. Sekizinci grupta yer alan قد + كان + يفعل kipi hem görülen hem de duyulan eylemleri ifade ederken Kürtçedeki zaman ise sadece duyulan, görülmeyen olayların aktarımında kullanılır. Anlamsal bir farklılığın söz konusu olduğu bu kalıplar Arapçanın duyulan geçmişini tahsis için bazı meçhul fiiller getirilerek bu farklılık giderilebilir. “ew li gûndekî *قيل أنه قد كان يعمل مدرسا في إحدى قرى مدينة موش.* bajarê Muşê mamostatî *dikiriye.* (Muş’un bir köyünde öğretmenlik yapıyormuş.)

Genel itibariyle bu bölümde ele alınan Arapça ve Kürtçedeki geçmiş zamanlar arasında yapısal ve anlamsal bazı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Yukarıda detaylıca izah edilen farklılıklar sonucunda Arapçayı öğrenmeye çalışan bir öğrencinin karşılaşabileceği muhtemel bir takım güçlüklerin olacağı kesindir. Bir sonraki başlıkta karşılaşılan güçlükler ve çözüm önerileri ele alınacaktır.

Arapçanın Geçmiş Zamanlarının Öğreniminde Karşılaşılabilecek Muhtemel Güçlükler ve Çözüm Önerileri

Bu bölümde anadili Kürtçe olan öğrencilerin Arapça geçmiş zaman öğreniminde karşılaşabileceği muhtemel güçlükler ve güçlüklerin nasıl aşılabileceği ile ilgili çözüm önerilerine yer verilecektir. Bölüm sonunda ise; bu güçlüklerin aşılmasını sağlayacak olan alıştırmalara yer verilecektir.

Kürtçedeki geçmiş zaman kipleri oluşturulurken kullanılan ekler ve yardımcı fiiller, zaman kiplerinin bir birinden kesin çizgilerle ayrılmasını sağlar. Bu durumu edebi bir anlatım söz konusu olmadığı sürece, ekler birbirinin yerine kullanılmaz ya da birden fazla anlama tekabül edecek, karıştırılması mümkün olan yapılara dönüşmezler. Ancak bu durum Arapçadaki geçmiş zamanlarını oluşturan yapılar için söz konusu değildir. Dahası Arapçada özellikle bileşik zamanlı yapılar birden fazla zamanı ifade edebilir ve birbirlerinin yerine kullanılabilmektedir. Söz gelimi durumu bir örnekle ifade ederek karşılaşılabilecek durumlar serd edeceğiz.

“derketiye” (çıkımtı) sözcüğünde fiil kökü; geçmiş zaman kökü (derket), hikâye anlamı katan –e (mı) ekiyle birlikte gelerek geçmiş zamanın hikâyesini oluşturur. Her ne kadar Arapçada ھ harfi –e edatını karşılarsa da kullanım itibariyle her zaman hikâye ifade etmez. Üstelik ھ harfi kullanılmadan geçmiş zaman kökü tek başına kullanılarak da hikâye anlamını sağlamaktadır. Ancak –e edatında durum bunun aksine olup her kullanım yerinde hikâye anlatımını sağlar. Dolayısıyla anadili Kürtçe olan öğrenciler Arapça öğreniminde iki dil arasında karşılaştırma yaptıklarında bu tür durumlardan kaynaklanan güçlüklerle karşılaşabilirler. O güçlükler şunlardır;

- 1- Arapçada 14 tane zamir, Kürtçede ise 6 şahıs zamiri bulunur. Dişil ve ikil zamirlerinin bulunması Kürtçedeki zamirlere göre daha fazla olmaktadır. Bu

durumu öğrencinin fiil çekiminde anadilinde bulunmayan dişil ve ikil faktörleriyle karşılaşması sonucu başlangıç ve orda düzeyde güçlkle karşılaşmasına neden olacaktır.

- 2- Kürtçenin yalın zamanlarından belirli geçmiş zamanın Arapçada hem فعل , hem de فعل + قد bileşik yapısıyla karşılanması yapısal ve anlamsal güçlüğe yol açacaktır. Dolayısıyla öğrencilerin iki yapıyı birbirinin yerine yanlış bir şekilde kullanması beklenmektedir.
- 3- Kendi anadilinde geçmiş zamanların olumsuzluğu tek bir edat ile yapıldığı için ما + فعل kipinin olumsuzunun لم + يفعل ; قد + فعل kipinin olumsuzunun فعل olmasl, yapısal karışıklığa yol açacak ve bu durum iki olumsuz yapının zaman zaman birbirinin yerine kullanılmasına neden olacaktır. Bu durumda öğrenciler ileri düzeyde bir güçlkle karşılaşacaktır.
- 4- Öğrencileri düşündüklerini Arapça ifade ederken farklı kullanımlara sevk edecektir. Arapçada belirsiz geçmiş zaman kipiyle ifade edilen zaman belirli geçmiş zaman kipi (فعل الماضي البسيط) ile ifade etmektedirler. Dolayısıyla öğrencinin başlangıçta فعل kipini belirli geçmiş zaman olarak öğrenmesi zihninde bir karışıklığa yol açacak ve belirsiz geçmiş zamanda ifade etmek istediğini kimi zaman (قد + فعل الماضي القريب) veya (كان + قد + فعل الماضي البعيد) kipiyle dile getirmesine neden olacaktır.
- 5- Arapçanın كان + قد + فعل bileşik yapısı yalnızca Kürtçenin geçmiş zaman hikâyesini; كان + يفعل bileşik yapısı geçmiş zamanın hikâyesini karşılamaktadır. Bu durum öğrencinin anadilinde kullandığı çeşitli bileşik zamanlı yapıların Arapçada karşılığını bulamamasına yol açacak ve dolayısıyla kendisini ifade ederken bir takım güçlüklerle karşılaşmasına neden olacaktır.

Çözüm önerileri;

Öncelikle öğrencilere kendi anadilinde var olan zamirleri karşılayan Arapça zamirler gösterilmelidir. Fiil çekimleri mevcut zamirler üzerinden yapılmalı ve örneklerle öğrenimi desteklenmelidir. İkinci aşamada Arapçadaki dişil ve ikil olgusu anlatılmalı ve anadillerinden farklı olarak Arapçadaki zamirlerin bu sebeple çok olduğuna vurgu yapılmalıdır. Üçüncü aşamada öğrenilen zamirler aracılığıyla fiillerdeki çekimler gösterilmelidir.

İki dilde de mutlak geçmiş zaman فعل yapısı yeterli ölçüde benzerlik arz ettiğinden, öğrencinin öncelikli bu kullanımı öğrenmesi yararlı olacaktır. Nitekim anadilindeki belirli geçmiş zamanla tam bir eşleşme sağladığı için öğrencinin bu kullanımı bir ön bilgi edinmesi açısından önem arz eder. Karıştırması muhtemel olan قد + فعل kipi öğretilirken قد harfinin ifade ettiği anlamlar özellikle belirtilmelidir. Öğrencinin bu iki yapıyı bir birine karıştırma olasılığına yer vermemesi için her birinin kullanımları ile ilgili örnekler verilmeli ve anadillerindeki farklılıklar ortaya konulup öğrenciye bildirilmesinin büyük ölçüde yararı vardır.

Arapçadaki geçmiş zamanların öğretiminde basitten karmaşığa ilkesi uygulanarak yalın zamanlara öncelik verilip ilerleyen süreçte bileşik zamanların öğretilmesi önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra geçmiş zamanların öğretiminde aşağıdaki hususların göz önünde bulundurulması yararlı olacaktır. Zikredilecek bu hususlar geçmiş zamanların her bir kipinin öğretimi için geçerlidir.

- ✓ Öğretilecek geçmiş zaman kipinin tanımı her iki dilde yapılır.
- ✓ Her iki dildeki geçmiş zaman kipinin kullanıldığı yerler önce anadil daha sonra amaç dildeki şekliyle açıklanır.
- ✓ Her iki dildeki geçmiş zamanın birbirlerini karşılayan yapıları ve benzerlik yönleri gösterilir.
- ✓ Her iki dildeki geçmiş zamanın birbirlerini karşılamayan yapıları ve farklılık yönleri gösterilir.
- ✓ Anadilde olan amaç dilde bulunmayan yapılar dikkat çekilir.
- ✓ Amaç dilde olan hedef dilde bulunmayan yapılar dikkat çekilir.
- ✓ Amaç dildeki bir ögenin anadilde karşıladığı birden fazla öge olabileceği ve bu ögelerin neler olduğu izah edilir.
- ✓ Anadildeki bir ögenin amaç dilde karşıladığı birden fazla öge olabileceği ve bu ögelerin neler olduğu izah edilir.
- ✓ Örneklerle fiilin kullanımı pekiştirilir.
- ✓ Öğretilecek geçmiş zamanın her iki dildeki olumsuz halinin tanımı yapılır.
- ✓ Fiili olumsuza dönüştüren harf, edat ve ekler önce anadildeki daha sonra amaç dildeki şekliyle gösterilir.
- ✓ Olumsuzluk harf ve eklerin benzer ve farklı yönlerine vurgu yapılır.

- ✓ Olumsuzluk harf ve eklerin her iki dilde birbirlerinin yerine kullanılma durumları karşıtısal şekilde incelenir.
- ✓ Anadildeki bir olumsuzluk harfi veya ekinin amaç dilde birden fazla harfi veya eki karşılama hususu ayrıntılı anlatılır.
- ✓ Amaç dildeki bir olumsuzluk harfi veya ekinin anadilde birden fazla harfi veya eki karşılama hususu ayrıntılı anlatılır.
- ✓ Fiilin olumsuzluk halinin kullanım şekli örneklerle pekiştirilir.

Geçmiş zamanların öğretimi işlemi sırasında alıştırmalar uygulanması yararlı olacağı düşünölmektedir.

- ❖ Belirli bir yapıyı tekrar etme
- ❖ İsim cümlesini fiil cümlesine dönüştürme
- ❖ Olumlu cümleyi olumsuza dönüştürme
- ❖ Olumlu cümleyi soru cümlesi yapma
- ❖ Tekili ikile veya çoğula dönüştürme
- ❖ Erili dişile dönüştürme
- ❖ Boşluk doldurma
- ❖ Uygun olanı seçme
- ❖ Yanlışı doğrudan ayırma
- ❖ Amaç dilden anadile çevirme
- ❖ Anadilden amaç dile çeviri
- ❖ Serbest sözlü ve yazılı anlatım

Muzari Fiil

Konuşma anında meydana gelen ya da gelecekte meydana gelecek bir olayı ifade eden **يفعل** kipi şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman için kullanılabilen bir kiptir. Arapçada **يفعل** formu için *Muzari Fiil* (الفعل المضارع) terimi kullanılır. Muzari fiil adlandırmasının nedeni ism-i faile benzemesinden kaynaklanır (es-Sâmerâî, 2000, s.323). Nitekim bu kip **ضارع** fiilinin ism-i fail kalıbında olup benzeyen anlamına gelir.

Benzerlik hareke ve sükûnlarda, i'rab fonksiyonunda, harf sayılarında ve delalet ettikleri anlamlarda ortaya çıkmaktadır. Örneğin: ضَارِبٌ ve يَضْرِبُ ; مُسْتَخْرَجٌ ve يَسْتَخْرِجُ formaları harf sayısı, hareke ve sükûnlarda benzerlik gösterirler ve her iki form (Muzari Fiil ve İsm-i Fail) şimdiki zaman ve gelecek zaman ifadesi için kullanılabilirler (Özbalıkçı, 1996, s.113). Muzari fiilin ism-i faile anlam yönünden benzerliğini Sîbeveyh, *el-Kitâb* (1983) adlı eserinde şu örneklerle izah etmektedir. هذا ضاربٌ زيداً غداً cümlesinin ifade ettiği mana هذا ضارب عبد الله الساعة (Bu kişi Zeyd'i yarın dövcek) cümlesiyle aynıdır. هذا يضرب عبد الله الساعة cümlesi ile هذا يضرب عبد الله الساعة (Bu kişi şu anda Abdullah'ı dövüyor) cümlesiyle aynı anlamı ifade eder. كان زيدٌ يضرب أباك cümlesi, كان زيدٌ ضارباً أباك cümlesi ile aynıdır. Sîbeveyh; bu örneklerle tenvinli gelen ism-i failin amel etmesine dikkat çekerek, anlamının muzari fiille aynı olduğunu izah etmektedir (Sibeveyh, 1983, I, s.164). Bazı dil ekolleri, يفعل kipi için “*Müstakbel*” terimini de kullanmaktadırlar (es-Sâmerrâi, 1983 s. 18).

Muzari fiili diğer fiil türlerinden ayırt edebilmek için bu fiilin sahip olduğu bazı özelliklerinin bilinmesi gerekir. Bu fiili, mazi ve emir fiillerden ayıran yapısal özellikler şunlardır:

- a) Nasp alameti alması; أنا لن أسافر إلى القاهرة / Kahire'ye gitmeyeceğim.
- b) Cezm alametini kabul etmesi; لم أشاهد الفيلم / Filmi izlemedim.
- c) Fiilin س ve سوف harflerini kabul etmesi, bu harflerden biri Muzari fiilin başına geldiği takdirde gelecek zamanı tahsis eder. Ayrıca bu harfler eklendiğinde onlardan önce olumsuzluk edatı getirilemez. سأزوره غدا في منصبه / Onu yarın makamında ziyaret edeceğim (Hasan, t.y, I. s. 56).
- d) Muzari fiil Muzarat harflerini “أ، ت، ن، ي” (أذهب، يذهب، نذهب) emir lamını “ل” (لأذهب، لنذهب، لنذهب) alan bir fiildir (Hassân, 1990, s. 104).

Muzari fiil şimdiki zaman ve gelecek zaman için uygun olan يفعل kipi olduğu ifade edilmişti. Ancak bu kalıp cümle içerisinde aldığı ekler (harfler) ve karineler ile süreklilik (geniş zaman) ve geçmiş zaman ifade edebilir. Muzari fiil, kullanıldığı bağlamda bu zamanlardan birini ifade eder.

(الحال / المضارع البسيط) Arapçada Şimdiki Zaman

Tablo 14

Arapçada Şimdiki Zaman Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
يفعل	ما يفعل/ لا يفعل

Şimdiki zaman kavramı eylemin konuşma anında devam ettiğini ve henüz sona ermediğini ifade eder. Muzari fiil hem şimdiki zaman hem de gelecek zaman bildirdiğinden, bu iki zamandan hangisinin esas olduğu konusunda çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Abbâs Hasan (t.y) muzari fiilin bir karine olmadığı sürece her iki zamana da uygun olduğunu ancak şimdiki zamanın daha ağır bastığını söylemektedir. Muzari fiilin şimdiki zaman bildirdiği durumları şu şekilde sıralamak mümkündür.

- a) Muzari fiil, şimdiki zaman ifade eden: الآن, الساعة, حالا, الحين vb. zarflarla beraber kullanıldığında şimdiki zamanı ifade eder (Hasan, t.y, s. 57).

Örnek:

- تتسابق الخيول في الميدان الآن. / Atlar şu anda meydana yarışıyor.
- b) Yukarıdaki maddede ifade edildiği üzere lafzi karineler ile anlaşılabilceği gibi muzari fiil konuşmacının içerisinde bulunduğu durum gereği (hâl karinesi) ile de şimdiki zamanı ifade edebilir.

Örnekler:

- a) انتهت المحاضرة و يخرج الحاضرون من صالة المؤتمرات. / Ders sona erdi ve katılımcılar konferans salonundan çıkıyor.
- b) أرى القمر يظهر من خلال السحاب. / Ay'ı bulutun arasından görüyorum.
- c) Lam-ı ibtidaiyye (ل) ile birlikte kullanılan muzari fiilin anlamı şimdiki zamanla sınırlandırılmış olur. Bu harfin diğer bir özelliği ise cümlelerin anlamını tekit etmektir (İbn Hişam 1992, s. 300).

Örnekler:

- إن العصفور ليغرد. / Kuş (şimdi/gerçekten) ötüyor.

- إن سعيدا ليكتب الوظيفة. / Said ödevini yapıyor.
- وَأَنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ. / Gerçek şu ki sen onları dosdoğru bir yola çağırıyorsun (Mü'minûn, 23/73).

Ancak bu duruma Rabi' ve İbn Mâlik gibi bazı gramerciler karşı çıkarak lam-ı ibtidaiyyenin bazen gelecek zamanı da ifade edebileceğini iddia etmişlerdir ve وَإِنَّ رَبَّكَ / لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ / Rabbin kıyamet gününde, ayrılığa düştükleri meseleyle ilgili olarak onların arasında hükmünü verecektir (Nahl, 16/124) ayetini delil olarak ileri sürmektedirler. Ne var ki; bu ayette gelecekte olması kesin olan bir durumun şu anda gerçekleşiyormuş gibi bir anlatımı söz konusudur. Bu duruma (kesinliğe) dikkati çekmek için şimdiki zaman ifadesiyle anlatılmaktadır. قَالَ إِنِّي / لَيَحْرُتْنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ “Onu götürmeniz beni üzüyor.” (Yusuf 12/13), ayetinde de aynı durum söz konusudur (İbn Hişam 1992, s. 301). Kûfe Ekolüne bağlı olanlara göre lam-ı ibtidaiyye muzari fiili şimdiki zamana hasır ederken Basra Ekolüne bağlı olanlara göre sadece anlamın te'kit edilmesi söz konusudur (İbn Yaiş t.y, s. 26).

- d) Olumsuzluk harfi ما, nahiv âlimlerinin genelinin ittifak ettiği görüşe göre Muzari fiili şimdiki zamanda olumsuzlaştırır (İbn Hişam 1999, I, s. 436). ما أقرأ شيئا. / Halid yazmıyor. Ancak ما nefy harfinin mutlak olumsuzluk için kullanıldığını savunanlar da vardır وَمَا تَذْرِي / نَفْسٌ مَآذَا تَكْسِبُ غَدَا “Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez.” (Lokman, 31/34). Buradaki maksat “şimdi bilememektedir”
- e) Sibeveyh'in de aralarında olduğu nahiv âlimlerin çoğunluğuna göre olumsuzluk ifade eden لَا gelecek zamanı olumsuz yapar. Ancak İbn Mâlik onlara muhalefet ederek “جاء زيد لا يتكلم” örneğinde hal olarak gelen muzari fiilin gelecek zamanı olumsuz yapmadığını aksine şimdiki zamanı olumsuz yaptığını söylemiştir. Zira dil bilginleri hal cümlesinin geleceği değil şimdiki zamanı ifade ettiğini ve bu konuda görüş birliğinde olduklarını gerekçe olarak belirtmiştir (İbn Hişam, 1999 I. s. 363). Ayrıca yukarıdaki örneğe ek olarak لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ “Size, ‘Allah’ın hazineleri benim yanımdadır’ demiyorum” (Hûd, 11/31) ayetinde “لا” hal durumu olmadan şimdiki zamanı olumsuz yapmıştır. Yine aynı ayetin devamında; وَلَا أَغْلُمُ / الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكُ “Gaybı da bilmem, melek olduğumu da söylemiyorum” ifadesiyle nefy edatının gelecek zaman dışında şimdiki zamanı da olumsuz yaptığı

görüldür. Dolayısıyla ما olumsuzluk harfinin yanı sıra لا olumsuzluk harfi de şimdiki zamanı olumsuz yapar.

- f) Yine Muzari fiili şimdiki zamanda olumsuz yapan harflerden biri de اِنْ harfidir (Hasan, t.y, s. 57). اِنْ يَقُولُونَ اِلَّا كَذِبًا / Onlar sadece yalan söylüyorlar (Kehf, 18/5). اِنْ اَدْرِي اَقْرَبُ اَمْ بَعِيدُ مَا تُوعِدُونَ / Artık size vaat olunan şey, yakın mı uzak mı bilmiyorum (Enbiyâ, 21/109). اِنْ اُرِيدُ اِلَّا الْاِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ / Ben sadece gücüm yettiğince ıslah etmek istiyorum (Hud, 11/88), örneklerinde görüldüğü üzere herhangi bir karine şartı aranmadan اِنْ harfi şimdiki zamanda olumsuzluk ifade etmiştir.
- g) Efâl-i camideden olan ve olumsuzluk manası veren ليس geçmişe ya da geleceğe dair bir karine bulunmadığı sürece muzari fiili şimdiki zamanda olumsuz yapar (es-Sâmeraî, 2000, s.323; Hasan, t.y, s. 57). ليس علي يقرأ. / Ali okumuyor. اِلَّا / Ben ancak gerçeği söylüyorum.

اِنْ, ما, لا ye benzeyen ليس ye benzeyen Abbâs Hasan eserinde mana ve amel bakımından şimdiki zamanı ifade eder. اِنْ, ما, لا olumsuzluk harflerinin muzari fiil ile birlikte kullanıldığında, başka bir zamanı ifadesini gerektirecek bir karine olmadığı sürece şimdiki zaman olumsuzluğu için kullanıldığını söylemektedir (Hasan, t.y, s. 57).

Örnekler:

- ليس يقوم محمد. / Muhammed kalkmıyor.
 - اِنْ يخرج حليم. / Halim çıkmıyor.
 - لا اُنت تحبني. / Sen beni sevmiyorsun.
 - ما انا اُجلس. / Ben oturmuyorum.
- h) Muzari fiilin başına eklenen ما mastar eki şimdiki zamanı ifade eder. يسرني ما تتكلم cümlesinin te'vili يسرني كلامك şeklindedir. Anlam olarak ise “(Şu anda) konuşman beni mutlu ediyor” şeklindedir.
- i) Muzari fiil faili ile birlikte hal olarak nasb konumunda geldiğinde genellikle şimdiki zamanı ifade eder. اقبل الأخ يضحك. / Kardeşim gülerek geldi (Hasan, t.y, s. 57). Ancak bu örnekte hal olarak gelen muzari fiil kendinden önce gelen fiilin ifade ettiği zaman göre şimdiki zamanı gösterir. Yani geçmiş zaman boyunca devam eden bir olayı ifade eder (Wright, 1967, II, s. 20). Örneğin; وَجَاؤُ آبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ / “Akşam ağlayarak babalarına geldiler” ayetinde ağlama fiili geçmiş zaman boyunca gerçekleşen bir olaydır.

- j) Muzari fiil حتى ile birlikte merfu olarak geldiği takdirde konuşma anına göre şimdiki zamanı ifade eder. *سرت حتى أدخل المدينة* / Yürüdüm işte şehre giriyorum. Buradaki yürüme eyleminin halen devam ettiği de anlaşılmaktadır (Şimşek, 1997, s. 59).
- k) Amil olan İsm-i failin bulunduğu cümlede manevi ve lafzi bir karine olduğunda şimdiki zaman ifade edebilir. Örneğin; *قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنْ إِلَهِي يَا إِبْرَاهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ* (Ey İbrahim! Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun (çevirmek istiyorsun)? Eğer vazgeçmezsen, mutlaka seni taş a tutarım. Uzun bir süre benden uzaklaş!” dedi (Meryem, 19/ 46) ayetinde *أَرَاغِبٌ* sözcüğü manevi karine ile şimdiki zamanı ifade eder. *محمد ذاهب الي المكتبة الآن* / “Muhammed şu an kütüphaneye gidiyor” cümlesinde ise zaman ifade eden sözcük (lafzi karine) bulunduğu için şimdiki zamanı ifade eder.

(المضارع المستمر / الاستمراري) Geniş Zaman

Tablo 15

Arapçada Geniş Zaman Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
يفعل	لا يفعل

Muzari fiil şimdiki zaman ve gelecek zaman bildirmesinin yanı sıra eylemin geçmiş zaman ve gelecek zaman ile kısıtlanmadığı ve sürekli devam ettiğini de bildirir. (İbn Hişam, 1992, s. 184; el-Mahzûmî, 1976, s. 157).

Örnekler:

- *المؤمنون يؤمنون بالله* / Mü'minler Allah'a inanırlar.
- *الكفار لا يؤمنون بالله* / Kâfirler Allah'a inanmazlar.

Süreklilik ifadesi olumsuzlaştırılmak istenirse, muzari fiilin başına لا getirilir. (Bedri, 1985, s. 176; Şimşek, 1997, s. 89).

Örnek:

لا يمكن محاكمة النائب لاجل آراء واقتراحات يبيدها أو أعمال يقوم بها لأداء مهام نيابته داخل المجلس.

“Milletvekili parlamento içerisinde temsil görevini yerine getirmek için açıklayacağı görüş ve önerilerden veya yapacağı çalışmalardan dolayı yargılanamaz.”

Muzari fiilin süreklilik bildirdiği durumlar;

- a) Tabiat olayları, bilimsel gerçeklikleri, değişmeyen hakikatleri ifade ederken kullanılır.

Örnekler:

- تدور الأرض حول الشمس. / Dünya güneş etrafında döner.
 - يغلي الماء في 100 درجة. / Su yüz derecede kaynar.
- b) Kişilerin alışkanlık haline getirdiği ve birçok kez gerçekleştirilen eylemleri, gelenek ve görenekleri ifade etmede kullanılır (es-Sâmerrâi, 1983 s. 33).

Örnekler:

- يدخن عمرو بعد طعام العشاء. / Amr akşam yemeğinden sonra sigara içer.
 - احمد يستيقظ مبكرا. / Ahmet erken uyanır.
- c) Belli bir zamanla mukayyet olmayıp bütün zamanlarda meydana gelen olayların anlatımlarında kullanılır (el-Mahzûmî, 1976, s. 157).

Örnekler:

- الإنسان يدبر والله يقدر. / İnsanoğlu tedbir alır, Allah takdir eder.
 - تعيش النسور على صغار الطيور. / Kartallar yavru kuşlarla beslenir.
- d) Yetenek ve becerilerin anlatımında kullanılır.

Örnekler:

- هو يتكلم الإنجليزية بطلاقة. / O İngilizceyi akıcı bir şekilde konuşur.
 - هو لا يعرف السباحة. / O yüzmeyi bilmez
- e) Yönetmelikler/kanunlar, atasözleri vb. ifade ederken kullanılır.

Örnekler:

- يخلو مقعد النائب بموته أو بارتكابه جريمة يعاقب عليها بالسجن. / Parlamenterin koltuğu, ölümü veya tutuklanma isteğiyle yargılandığı bir suç işlediğinde boşalır.
- اليد الواحدة لا تصفق. / Bir elin nesi var iki elin sesi var. (Tek el ses çıkarmaz.)

f) Muzari fiil، أحيانا، دائما، كل يوم، كثيرا ما، قليلا vb. zaman zarflarıyla kullanıldığında geniş zaman ifade eder.

Örnek:

- أحيانا أذهب الى الحديقة وأشاهد الأطفال وهم يلعبون. / Bazen parka gider çocukları oynarlarken seyredirim.

Gelecek Zaman (المستقبل)

Tablo 16

Gelecek Zaman Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
يفعل سيفعل سوف يفعل	لا يفعل لن يفعل

İçinde bulunan zamandan sonraki zamanı kapsayan gelecek zamanın temel kipi يفعل formudur. Arapçada muzari fiil yalın olarak gelecek zamanı da ifade eder. Bunun yanı sıra bazı ekler ve karineler ile henüz gerçekleşmemiş, gelecekte meydana gelecek olayların anlatımını sağlar. Bu kalıbın şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman için kullanılabilirliği göz önüne alındığında hangi zamana delalet ettiği bir sorun olarak görülebilir. Ancak يفعل kipinin geçtiği bağlamda, aldığı ekler ve karineler aracılığıyla hangi zamanı ifade ettiği görülebilir. Muzarinin gelecek zaman ifade ettiği durumları şu şekilde sıralayabiliriz;

- a) Muzari fiil, yalın olarak gelecek zaman ifade edebilir. Gelecek zamanın tam olarak belirlenmesi konuşmacının içerisinde bulunduğu durumdan (hal karinesi) anlaşılabilir. Örneğin; يسافر رئيس الجمهورية التركية إلى برلين / Türkiye Cumhuriyeti başkanı Berlin'e gidecek. “نشرب الشاي مع الأصدقاء / Arkadaşlarımla çay içeceğiz” diyen bir konuşmacının ifade ettiği eylem o an gerçekleşmiyorsa bu olayın gelecekte yapılacağının tasarlandığı belirtilmiş olur. Bu tür gelecek ile ilgili tasarı, plan ve niyetler hal karinesi olarak muzari fiilin gelecek zaman ifade etmesini sağlayan unsurlardan biridir (Şimşek, 1997, s. 60).

- b) Muzari fiili geleceğe tahsis eden en önemli harfler سوف ve س harfleridir. Bu iki harf şimdiki zamanı ve gelecek zamanı ifade etme ihtimali olan يفعل kipinin başına gelerek anlamını gelecek zamana çevirir (İbn Hişam, 1992, s. 184).

Örnekler:

- سنرسل لكم أطباء وسنفتح عيادات جديدة / Size doktorlar göndereceğiz ve yeni muayenehaneler açacağız.
- سوف نزورك في أقرب وقت ممكن / Sizi en kısa sürede ziyaret edeceğiz.

Bazı nahiv âlimleri س harfinin yakın gelecek zaman, سوف harfinin ise uzak gelecek zaman fonksiyonu olduğunu söylemektedirler (el-Ğalayînî, 1994, s. 264; Hasan, ty, s. 60). Ancak diğer bir kısım nahivciler ise bu harflerin yakın ya da uzak gelecek zaman ifadesine yer vermeyerek sadece gelecek zaman ifade ettiği hususunu vurgulamışlardır (es-Sâmerrâi, 1983 s. 24; İbn Hişam 1992, s. 184). Nitekim Kurân-ı Kerim’de bu harfler, uzaklık veya yakınlık fonksiyonları dikkate alınmaksızın sadece gelecek zaman ifadesi için kullanılır.

Örnekler:

- كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ / Hayır bilecekler, yine hayır sonra bilecekler (Nebe, 78/4-5).
- كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ / Hayır bileceksiniz, yine hayır sonra bileceksiniz (Tekâsur, 102/3-4).

Yukarıdaki ayetler incelendiğinde bu harflerin ifade ettiği anlamların aynı olduğu görülmektedir(Hasan, t.y, s. 60).

- c) Sîbeveyh, *el-Kitâb* adlı eserinde olumsuzluk ifade eden “لا الناهية” nin fiili muzariyi geleceğe tahsis ettiğini söylemektedir. Nitekim fiil gerçekleşmemiş olduğu halde; هو يفعل (O yapacak.) denildiğinde, bu cümlemin olumsuz hali; لا يفعل (O yapmayacak) şeklinde olduğunu kaydetmektedir (Sîbeveyh, 1983, III, s.117).
- لا يَحْرُثُهُمْ الْفَرَعُ الْأَكْبَرُ وَتَلْقَاهُمُ الْمَلَكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ / En büyük dehşet bile onları tasalandırmaz (tasalandırmayacak). Melekler onları, “İşte bu size vaat edilmiş olan (mutlu) gününüzdür” diyerek karşılar (karşılayacaklar) (Enbiyâ, 21/103).

- d) Genellikle س ve سوف ile birlikte kullanılan يفعل kipinin olumsuzu “لَنْ” harfi ile yapılır. لن harfi muzari fiili gelecekte te’kitli olumsuzluğa dönüştüren bir harftir (İbn Hişam 1992, s. 373).

Örnekler:

- لَنْ أَزُورَهُ / Onu ziyaret etmeyeceğim.
 - لَنْ تَتَالَ الْبِرَّ / İyiliğe erişmeyeceksiniz.
 - لَنْ أَحْمِلَ الْهَمَّ. / Derdi yüklenmeyeceğim.
 - لَنْ أَتْرَكَكَ مَا دُمْتُ حَيًّا. / Yaşadığım sürece seni terk etmeyeceğim.
- e) Geleceği ifade eden bir zarf ile kullanıldığında lafzi karine ile gelecek zamanı ifade eder. Bu zaman zarfları يوم القيامة، بعد يومين، غدا gibi zarflardır. (es-Sâmerrâi, 2000, s. 325). Örneğin: يقضي الله بين عباده يوم القيامة / Allah kıyamet günü kulları arasında hüküm verecektir. تفزع الطائرة بعد بضع دقائق / Uçak birkaç dakika sonra havalanacak.

Mazi, muzari ve emir fiilleri kendinden önceki cümleye bağlayan “أَنْ” nasp edatı müzari fiili gelecek zaman manasına dönüştürür. Bazı kaynaklarda nasp edatlarının müzari fiili geleceğe tahsis edeceği bildirilmektedir. Muzari fiilin şimdiki zaman anlamı bildirdiği durumlarda merfu konumda gelmesi gerektiği ifade edilir (es-Sâmerrâi, 2000, s. 326). Ancak her merfu fiil şimdiki zamanı ifade etmek zorunda değildir veya her gelecek zaman fiili mansup olmak zorunda değildir.

Örnekler:

- يَسُرُّنِي أَنْ تَزُورَنِي. / Beni ziyaret etmenden (edecek olmandan) mutlu olurum.
 - وَدِدْتُ أَنْ تَكْتُبَ لِي رِسَالَةً. / Bana mektup yazmanı (yazacak olmanı) isterdim
- f) Cümlelerin anlamına güç veren, onu vurgulayan ve zihne gelen şüpheleri izale etmek için kullanılan te’kit nunları (sakil ve hafif olmak üzere iki türdür) muzari fiilin anlamını gelecek zamana dönüştürür (Hasan, t.y, s. 168).

Örnekler:

- لَنَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِينَ / Mescid-i Haram’a kesinlikle gireceksiniz(Fetih, 48/27).

- وَاللّٰهُ لَاكَيْدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ / “Allah’a yemin ederim ki siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım!” (Enbiyâ, 21/57).
- g) Tasdik gerektiren (evet veya hayır şeklinde cevap verilen) هل soru edatı muzari fiili geleceğe tahsis eder. هل تسافر؟ / Gidecek misin? Yine tasdik ifadesi gerektiren soru hemzesi “أ” muzari fiil ile birlikte kullanıldığında şimdiki zaman ifade eder. هل ترى البيت الذي عند الزاوية ذلك هو / Kardeşini mi dövüyorsun (es-Sâmerrâi, 2000, s. 325). هل soru edatı genel itibariyle gelecek zaman ifade etse de günümüz kullanımında şimdiki zaman ifade edebilir (Şimşek, 1997, s. 62). Örnek: هل ترى البيت الذي عند الزاوية ذلك هو / Köşedeki evi görüyor musun? / İşte doğduğum yer orası.
- h) Müzari fiil emir, nehy, talep, dua, teşvik, temenni ve rica anlamlarını gerektirdiği durumlarda gelecek zamanı ifade eder. لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ / Varlıklı olan varlığından harcasın (Talak, 65/7). لعلي أنجح في الامتحان umarım sınavda başarılı olurum. Yukarıdaki örnekler genel olarak ileride gerçekleşecek olan olaylar olması itibari ile gelecek zamanı ifade eder.
- i) Vaad (müjde verme) ve vaid (cezayla korkutma) cümleleri genel olarak gelecek zamanı ifade ederler. يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ / dilediğine azap eder (edecek), dilediğini de bağışlar (bağışlayacak). أكرمك وأحسن إليك (Mâide 5/40) / Sana ikram edeyim, iyilik yapayım (es-Sâmerrâi, 2000, s. 327).
- j) لو gibi mastar edatları da muzari fiilin anlamını geleceğe dönüştürür. Örnekler: لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ / Sana ikram etmek için geldim. جئتُك لكي أكرمك / elinizden kaçana üzülmeysin diye (Hadîd, 57/23). يود أحدكم لو يعمر ألف سنة. / Onlardan her biri bin yıl yaşamayı arzu eder.

Gelecek Zaman İle İlgili Diğer Kullanımlar

(المستقبل المحتمل) Muhtemel Gelecek Zaman

Gelecekte bir iş veya oluşun gerçekleşme ihtimalinin olduğunu ifade etmek için قد + يفعل kalıbı kullanılır. Muzari fiilin başına gelen قد harfi; azlık, çokluk, beklenti ve tekit ifade eder (İbn Hişam, 1992, s. 231,232). قد harfi beklenti anlamıyla kullanıldığında gelecek zamanda meydana gelmesi muhtemel olan olayları ifade eder (Bedrî, 1983, s. 182,183).

Örnekler:

- / قد تمطر السماء بعد قليل. / Az sonra yağmur yağabilir.
- / قد يقدم أخي اليوم. / Kardeşim bugün gelebilir.

(المستقبل المستمر) Sürekli Gelecek Zaman

Gelecekte bir eylemin veya bir işin sürekli olarak yapılacağını ifade etmek için kullanılır. kalıpları ile ifade edilen bu durum, gelecekte başlayıp devam edecek durumları ifade ederler (Mansûr, 1979, s. 457).

Örnekler:

- / سأظل أواصل دراستي الجامعية وقتما رجعت. / Sen döndüğünde ben üniversite eğitime devam ediyor olacağım.
- / في نهاية الصيف القادم سأكون أعمل في هذه المدينة منذ عشرة أعوام. / Gelecek yazın sonunda bu şehirde on yıldır çalışıyor olacağım.
- / سيظلّ المكافح يجدّ حتى ينال المجد. / Mücadeleci onurunu elde edinceye kadar çabalamaya devam edecektir.
- / سيكون المريض نائماً غدا. / Hasta yarın uyuyor olacak.

(المستقبل التام) Tamamlanmış Gelecek Zaman

muzari fiili olumlu ya da olumsuz geçmiş zaman fiillerinden önce gelerek gelecekte geçmiş zaman (rivayet) ifade eder. Aslında gelecekte bir olay gerçekleştiğinde bu eylemin öncesinde başka bir eylemin gerçekleşmiş olduğunu ifade etmek için kullanılır (es-Sâmerrâî, 1983 s. 30).

Örnekler:

- / أكون كتبت الرسالة قبل وصولكم. / Siz varmadan mektubu yazmış olacağım.
- / سوف تكون قد شبعت بعد الأكل. / Yemekten sonra doymuş olacaksın.

Dema Niha (Şimdiki Zaman)

Tablo 17

Kürtçede Dema Niha (Şimdiki Zaman) Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
Özne + di + ŞZK + Zamir	Özne + na/ni + ŞZK + Zamir
Ez + di + ç + im (gidiyorum)	Ez + na + ç + im (gitmiyorum)

Birçok Kürtçe dilbilgisi kitaplarında “Dema Niha” olarak adlandırılan bu zaman konuşma anında gerçekleşmekte olan eylemleri, oluşları ve durumları ifade eder (Tan, 2011, s. 267; Baran, 2012, s. 141; Ciwan, 1992, s. 116; Yıldırım, 2012, s. 109).

Kürtçede fiil kökleri bölümünde ayrıntılı olarak ele alındığı üzere Kürtçede fiillerin geçmiş zaman ve şimdiki zaman kökleri bulunmaktadır. Geçmiş zaman kökü (GZK)“-in, -ên, -an, -ûn ve -iyan” ile biten mastarların sonundaki “-n” veya “-in” eklerinin atılmasıyla elde edilir ve üçüncü tekil şahsı gösterir. Örneğin; peyivîn (konuşmak) sözcüğünün sonundaki “-n” mastar eki atıldığında geriye kalan “peyivî” sözcüğü “o konuştu.” anlamını ifade eder ve üçüncü tekil şahsı gösterir. Şimdiki zaman kökü ise; mastarların sonundaki “-n” veya “-in” ekleri atıldıktan sonra fiillerin sonundaki “-î, -a, -ê, -û ve -iya” eklerinin düşürülmesiyle geriye kalan köktür. Yine örnek olarak “peyivî” geçmiş zaman kökünün sonundaki“-î” harfi atıldığında geriye kalan “peyiv” sözcüğü şimdiki zaman köküdür (Tan, 2011, s. 213; Ciwan, 1992, s. 93; Yıldırım, 2012, s. 48). Bazı kaynaklarda geçmiş zaman köküne “Kök 1” şimdiki zaman köküne de “Kök 2” tabiri kullanılmaktadır. Ayrıca şimdiki zaman kökü yerine gelecek zaman kökü de denilmiştir (Ciwan, 1992, s. 93). Ancak bu çalışmada; daha yaygın kullanım olan “Şimdiki Zaman Kökü” ifadesi kullanılacak ve “ŞZK” şeklinde kısaltılarak ifade edilecektir.

Bu zamanın yapısal özelliği şu şekildedir (Yıldırım, 2012, s. 128; Ciwan, 1992, s. 112).

- a) Özne hem geçişli hem de geçişsiz fiillerde yalın haldedir, bir diğer tabir ile Ez grubu zamirler kullanılır.

Örnek:

- Ez dixwînim /Ben okuyorum.

- Tu dixwînî /Sen okuyorsun.
- Ew dixwîne. / O okuyor.)
- b) Şimdiki zaman kökünün başına çekim ön eki olan “*di*” eki getirilir. Bu durum yalın fiillerde geçerlidir.

Örnek:

- Hûn **dixwîn**in. (Siz okuyorsunuz.)

Türemiş fiillerde ise “*di*” ön eki iki sözcük arasına gelir. Em *radikevin* (Biz uyuyoruz)

- c) Şimdiki zamanın olumsuzluk hali ise “*na/ni*” olumsuzluk eki şimdiki zaman kökünün başına eklenir. Örnek: Ew *naxwîn*in. / (Onlar okumuyorlar.) Hûn *ranakevin*. (Siz uyumuyorsunuz)
- d) Şimdiki zaman fiil çekiminde fiilin sonuna eklenen şahıs zamirleri ise şu şekildedir (Ciwan, 1992, s. 112);

Fiil sessiz harfle sonlanırken / Fiil sesli harfle sonlanırken

Ez/im: Ez di-ç-im. *Ez/m:* Ez di-şo-m. (Ben gidiyorum./ Ben yıkıyorum.)

Tu/î: Tu di-ç-i. *Tu/yî:* Tu di-şo-yî. (Sen gidiyorsun./ Sen yıkıyorsun.)

Ew/e: Ew di-ç-e. *Ew/-- :* Ew di-şo. (sonuna ek almaz) (O gidiyor./ O yıkıyor.)

Em/in: Em di-ç-in. *Em/n:* Em-di-şo-n. (Biz gidiyoruz./ Biz yıkıyoruz.)

Hûn/in: Hûn di-ç-in. *Hûn/n:* Hûn di-şo-n (Siz gidiyorsunuz./ Siz yıkıyorsunuz.)

Ew/in: Ew di-ç-in. *Ew/n:* Ew di-şo-n (Onlar gidiyorlar./ Onlar yıkıyorlar.)

Örneklere bakıldığında fiil sesli bir harfle sonlandığında üçüncü tekil şahıslarda herhangi bir ek almadığı görülür. Ayrıca bütün çoğul zamirler aynı şahıs ekleri almaktadır. Birbirlerinden ayırt edilebilmesi için zamir ile birlikte kullanılması ya da bağlama bakılması gerekir.

Şimdiki zaman geçişli fiillerle kullanıldığında nesne özelliğine göre bazı ekler alır. Örneğin; nesne eril bir isim olursa ek olarak “-î” ekini alır. Ez mar-î dıkujim (Ben yılan-ı öldürüyorum.) Nesne tekil ve dişil olursa “-ê” ekini alır. Ez pirtûk-ê dixwînim. (Ben

kıtabı okuyorum.) Nesne çoğul eril veya dişil olursa “-an” ekini alır. Ez mar-*an* dıkujim. (Ben yılanlar-ı öldürüyorum.) Ez pırtuk-*an* dixwînnim. (Ben kitapları) okuyorum (Yıldırım, 2012, s. 128).

Şimdiki zamanın kullanım yerleri ise şu şekilde sıralanabilir.

- a) Şimdiki zaman konuşma esnasında gerçekleşmekte olan eylem ve oluşları bildirirde kullanılır.

Örnek:

- Bavêmin nûçeyan *guh*dari *dike*. / Babam haberleri *din*liyor.
b) Yakın bir gelecekte meydana gelecek olan eylem ve oluşları bildirirde kullanılır (Yıldırım, 2012, s. 128).

Örnek:

- Metirse, ez din av pênc deqeyan de digihîjim te. / Korkma beş dakika içinde sana yetişiyorum.
c) Niha (şimdi), a niha (şu anda), va ye (işte) gibi şimdiki zamanı ifade eden zaman zarflarıyla birlikte kullanılır (Tan, 2011, s. 259).

Örnek:

- Ew niha jî bajare derket u ber bî gun va *diçe* / O şimdi şehirden çıktı ve köye doğru *gidiyor*.
d) Bazı yörelerde eylem ve oluşun devam etmekte olduğunu bildirmek için şimdiki zaman kipinin sonuna “-e” eki eklenir (Tan, 2011, s. 259).

Örnek:

- Ez diçime. / Ben gidiyorum. Ew diçeye. / O gidiyor.
e) “*dî*” şimdiki zaman öneki “*a*” ve “*ê*” harflerinden önce gelirse, önekin “*i*” harfi kaynaşmadan ötürü düşebilir (Yıldırım, 2012, s. 129).

Örnekler:

- Hûn *di*axivin. (Hûn *daxivin*) / Siz konuşuyorsunuz.
➤ Serê min *diêşe*. (sere min *dêşe*) / Başım ağrıyor.

Genel özellikleri ile incelendiğinde Kürtçede şimdiki zaman belli ekler alarak, konuşma esnasında gerçekleşen olayları veya nadiren de olsa çok yakın bir gelecekte gerçekleşecek olan olayları ifade etmede kullanıldığı görülmektedir. Bu zamanda olay veya eylem konuşma sırasında devam etmektedir ve henüz sona ermemiştir.

Dema Fireh (Geniş Zaman)

Tablo 18

Kürtçede Geniş Zaman (Dema Fireh) Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
Özne + di + ŞZK + Zamir	Özne + na/nî + ŞZK + Zamir
Ez + di + ç + im (giderim)	Ez + na + ç + im (gitmem)

Kürtçede şimdiki zaman ve geniş zaman kipleri aynıdır. İki zaman için de aynı kök ve ekler kullanılmaktadır. Bu kipi kullanıldığı cümlelerde hangi zamanın kast edildiği bazen cümlenin bağlamından bazen de kullanılan zaman zarflarıyla anlaşılabilir (Yıldırım, 2012, s. 130; Ciwan, 1992, S.112).

Örnekler:

- Ew her sibe zû *radibin*. / Onlar her sabah erken uyanırlar.
- Ez ji welatê xwe *hez dikim*. / Ben ülkemi severim.

Tan (2011) eserinde, iki zamanın birbirinden ayırt edilebilmesinin zaman zarflarıyla mümkün olabileceğini ifade ederek geniş zaman için; *tim* (her zaman/hep/daima), *her gav* (her vakit), *her tim* (her zaman), *carinan* (zaman zaman) *hin carinan* (bazen) gibi zaman zarflarının kullanılabildiğini ifade etmektedir.

Örnekler:

- Xezal gelek caran *diçe* Stenbolê. / Hazal çoğu zaman İstanbul'a *gider*.
- Şıvan her tim stranan *dîbêje*. / Şıvan her zaman şarkı *söyler*.
- Ez tim *dixwazim* te bibinim. / Seni hep görmek *isterim*.

Geniş zamanı şimdiki zamandan ayırarak onu geniş zamana tahsis eden durumlar şu şekilde sıralanabilir.

- a) Geçerliliği her zaman söz konusu olan doğal ve bilimsel gerçekleri bildirmede kullanılır.

Örnekler:

- Agir deste mirov dişewitîne. / Ateş insanın elini yakar.
- Dinya li dora xwe digere. / Dünya kendi etrafında döner.

- b) Alışkanlık haline getirilmiş eylemler bu zamanla ifade edilir.

Örnekler:

- Azad her hefte diçe gund. / Azad her hafta köye gider.
- Ew ciğarê dikişine. / O sigara içer.

- c) Süreklilik arz eden duygu ve düşünceleri ifade etmede bu zaman kullanılır.

Örnekler:

- Tu qedrê mezinên xwe digirî. / Sen büyüklerine saygı gösterirsin.
- Mamoste ji denge Şakiro pir hez dike. / Öğretmen Şakiro'nun sesini çok sever.

- d) Atasözlerinde geniş zamanın kullanımı yaygındır.

Örnekler:

- Dilê tirsonek timî dikute. / Korkak yürek hep çarpar.
- Bi xwezîya dest nagîhê baqê kezîya. / Keşke ile eller saç örgüsü demetine yetişmez.

- e) Kişilerin yaşamları hakkında bilgi verilirken geniş zaman ifadesi kullanılabilir.

Örnek:

- Cegerxwîn li gundê Hesarê tê dine, hên di zaroktiya wî de dê û bavê wî wefat dikin... (Cegerxwin Hesar köyünde dünyaya gelir, henüz küçük yaşta anne ve babası vefat eder...)

Kürtçede şimdiki zaman ve geniş zaman kiplerinin aynı olmasından ötürü iki zamanın bir birine karıştırılması bir sorun olarak görülebilir. Ancak cümle içerisinde kullanımından “bağlam olgusu” iki zamandan hangisi olduğu kolaylıkla ortaya çıkmaktadır. Buna ek

olarak yukarıda zikredildiği üzere zaman zarfları yardımı ile olayın şimdiki zamanda mı yoksa geniş zamanda mı meydana geldiği anlaşılabilmektedir. Geniş zamanda eylemin sürekli olarak yapıldığı, geçmiş ve gelecek fark etmeksizin bütün zamanları kapsadığı ifade edilir.

Dema Bê / Dêbê (Gelecek Zaman)

Tablo 19

Kürtçede Gelecek Zaman (Dema Bê / Dêbê) Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
Özne + dê/ê + bi + ŞZK + Zamir	Özne + dê/ê + ne/ni + ŞZK + Zamir
Ez + dê/ê + bi + ç + im (gideceğim)	Ez + dê/ê + ne + ç + im (gitmeyeceğim)

Gelecekte meydana gelecek olan olayları bildirmede bu zaman kullanılmaktadır. Kürtçede gelecek zaman değişik şekillerde adlandırılmıştır. Kürtçe dilbilgisi kaynaklarında; *Dema Bê* (Tan, 2011), *Dema Dêbê* (Yıldırım, 2012) ve *Dema Mayî* (Ciwan, 1992) olarak adlandırılmaktadır. Gelecek zaman kipi için fiil kök türü olarak şimdiki zaman kökü kullanılır. Yine bu zaman için “ez grubu” zamirlere göre çekim yapılır. Özne ile fiil arasına gelecek zaman eki olarak “dê” , “yê” veya en yaygın kullanım hali olan “ê” eki getirilir. Yalın fiillerin başına “bi” öneki getirilir ancak türemiş fiillerde bu ek kullanılmamaktadır. Yine bu zamanın olumsuzluk hali yalın fiillerde “ne” ekinin fiilin başına getirilmesiyle, türemiş fiillerde ise “ne” olumsuzluk eki ortada kullanılmasıyla oluşturulur (Yıldırım, 2012, s. 132; Ciwan, 1992, S.113).

Örnekler:

- Ez ê bixwim. / Yiyeceğim.
- Tu yê bixwî. / Yiyeceksin.
- Ew ê nexwe. / Yemeyecek.

Türemiş fiillerde “bi” ekini almazlar. Örnek olarak “daketin” türemiş fiilin çekimini incelemekte yarar vardır. Ketin (düşmek) düşmek sözcüğünden türetilen daketin (inmek) fiilinın mastar eki “in” atıldıktan sonra fiilin sonundaki “t” harfi “v” e dönüşür ve şimdiki zaman kökü elde edilir (Yıldırım, 2012, s. 132).

Örnekler:

- Ez ê dakevim. / Ben ineceğim.
- Tu yê dakevî. / Sen ineceksin.
- Ew ê dakeve. / O inecek.
- Em ê dakevin. / Biz ineceğiz.
- Hûn ê dakevin. / Siz ineceksiniz.
- Ew ê dakevin. / onlar inecekler.

Gelecek zaman formu şimdiki zamandan farklı olarak gelecek zaman çekim edatı “*dê*” veya “*ê*” alır. Dolayısıyla fiil zamirlere göre çekilirken sona eklenen şahıs zamirleri şimdiki zamandaki zamirlerle aynı olur. Diğer bir husus ise morfolojik olarak geçişli fiillerde nesne şimdiki zamanda olduğu gibi özelliğine (eril, dişil ve çoğul) göre son ek alır.

Örnekler.

- Ez ê marî bikujim. / Ben yılanı öldüreceğim.
- Ew e pritukan bixwinin. / Onlar kitapları okuyacaklar.

Gelecek zamanın kullanıldığı yerler;

- a) Konuşma anından sonraki bir zamanda gerçekleşecek olan eylem ve oluşları bildirirmede kullanılır. Bu zaman, herhangi bir zaman zarfı ile ifade edilebilen bir zaman olabildiği gibi belirsiz bir zaman da olabilir.

Örnekler:

- Hun ê heftaki paşê biçin Diyarbekirê. / Bir hafta sonra Diyarbakır’a gideceksiniz.
 - Hûn ê biçin Diyarbekirê. / Diyarbakır’a gideceksiniz.
- b) Meydana gelişleri tahmin edilen eylem ve oluşları bildirirmede kullanılır (Yıldırım, 2012, s. 132).

Örnek:

- Li gorî agahiyên ku ji navenda meterolojiyê hatine girtin, heftaya pêşiya me dê baran bibare û germahi 2-3 derece kêr bibe. / Meteoroloji merkezinden

alınan bilgilere göre önümüzdeki hafta yağmur yağacak ve sıcaklık 2-3 derece azalacaktır.

Genel olarak incelendiğinde Kürtçede, konuşma anından sonra gelecekte belli bir tarihte ya da belli olmayan herhangi bir zamanda meydana gelecek olan olay ve eylemlerin ifade edilmesinde *Dema Bê* zamanı kullanılmaktadır.

Dema Boriya Nediya a Mayi (Gelecek Zamanın Rivayeti)

Bu zaman gelecekte belli bir dönemde veya gelecekte yapılacak bir eylemden önce başka bir eylemin meydana gelmiş olacağını belli bir zaman belirtmeden ifade eder. Bu zaman “buyin” yardımcı fiilinin şimdiki zaman kökü “b” nin kendinden önce gelen geçmiş zaman fiiline eklendikten sonra özneye de gelecek zaman eki eklenerek kurulmuş olur (Ciwan, 1992, s. 126).

Örnekler:

- Ez ê ha-ti-b-im. / Gelmiş olacağım.
- Ez ê Çubim. / Gitmiş olacağım.

Heta em bi qîmeta niviskarê xwe bihesin ewê mırîbe / Biz yazarımızın değerini anlayıncaya kadar o ölmüş olacak.

Muzari Fiil ve Kürtçedeki Zamanların Karşıtsal çözümlemesi

Tablo 20

Arapça ve Kürtçedeki Şimdiki Zaman, Geniş Zaman, Gelecek Zaman ve Gelecek Zamana Bağlı Diğer Kullanımların Karşıtsal Çözümlemesi

KÜRTÇE			ARAPÇA		
Demam (Zamanlar)	Erênî (Olumlu)	Neyînî (Olumsuz)	نفي	اثبات	الزمن
Dema Niha (Şimdiki Zaman) Kipi	Di+çe (Gidiyor)	Na+çe (Gitmiyor)	لا + يفعل ما + يفعل	يفعل	1 الحال / المضارع البسيط
Dema Fireh (Geniş Zaman)	Di+çe (Gider)	Na+çe (Gitmez)	لا + يفعل	يفعل	2 المضارع المستمر
Dema Bê / Dêbê (Gelecek Zaman)	Ew+ê Biçe (O gidecek)	Ew+ê Ne+çe (O gitmeyecek)	لا يفعل لن يفعل	يفعل س يفعل سوف يفعل	3 المستقبل
-----	-----	-----	قد + لا + يفعل	قد + يفعل	4 المستقبل المحتمل
-----	-----	-----	سيظل+لا+ يفعل (لن + يكون+فاعلا)	سيظل يفعل (سيكون فاعلا)	5 المستقبل المستمر
Dema Boriya Nediyar Mayi (Gelecek Zamanın Rivayeti)	Ew+ê a Çu+b+ e Gitmiş olacak	Ew+ê+Ne +çu+b+e Gitmemiş olacak	لن+يكون+قد +فعل لن+يكون+فعل	+ سيكون قد +فعل + يكون فعل	6 المستقبل التام

Benzerlikler

Kürtçe ve Arapçanın şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman ve bu zamanlara bağlı diğer kullanımlar arasındaki benzerlikler maddeler şeklinde aşağıdaki gibidir.

1. Birinci grupta yer alan Arapçanın “الحال/المضارع البسيط” zamanı Kürtçenin yalın zamanlarından *Dema Niha/Şimdiki Zaman*’ı karşılar.

- 1.1. Şekil açısından Arapçada şimdiki zaman fiilinin yapısal sıralaması; (لا تذهبون)

لا = Olumsuzluk harfi

ت = Muzaraat harfi (şimdiki zaman harfi)

ذهب = Fiil kökü

و= Fail

Kürtçede şimdiki zamanın yapısal sıralaması; (Na/Diçin)

Na/Di= Şimdiki zaman eki / Olumsuz cümlede şimdiki zaman kökü atılır

Ç = Fiil kökü

În = Şahıs zamiri

İki dildeki öğelerin dizilişi arasındaki benzerlik oldukça yüksektir.

- 1.2. Her iki dilde şimdiki zamanın tanımları “eylemin konuşma anında devam etmesi” şeklinde yapılmıştır. Söz konusu iş, oluş ve eylemin gerçekleştiği zaman dilimi konuşmanın gerçekleştiği an olarak belirtilmiştir. Eylem konuşma anında başlamış ve halen devam etmektedir. Dolayısıyla bu iki zaman her iki dilde de benzer şekilde tanımlanmıştır.
- 1.3. Arapçadaki muzaraat harflerinin (أ،ت،ن،ي)، Kürtçede şimdiki zamanı ifade eden *di-* şimdiki zaman ekine karşılık geldiği söylenebilir.
- 1.4. Arapçadaki şimdiki zamanı olumsuz yapmak için “ما” ve “لا” nefy edatları, Kürtçenin olumsuzluk ifade eden “-na” edatını karşılar. Arapçada “ما” harfi sadece şimdiki zamanı olumsuz yaparken “لا” genel olarak muzari fiili olumsuz kılar. Bu iki harf arasındaki en önemli fark “ما”nın şimdiki zamanı olumsuz kılan asıl harf, لا nın ise sadece fonksiyonlarından birinin şimdiki zamanı olumsuz yapmak olduğu söylenebilir.
2. İkinci grupta yer alan المضارع المستمر, Kürtçedeki *Geniş Zaman (Dema Fireh)*’ı karşılar.
 - 2.1. Her iki dilde de bu zaman bağımsız birer zaman olarak ele alınmamaktadır. Kürtçede geniş zaman formu ile şimdiki zaman formu aynıdır. Geniş zaman ifadesi şimdiki zaman fiilinin birlikte kullanıldığı zaman zarfları ve cümledeki kullanımı ile ortaya çıkmaktadır. Arapçada da يفعل kipi şimdiki zamana ve gelecek zamana uygun bir formdur, geniş zaman ifade etmesi için bir karineye (zaman zarfı, bağlam,) ihtiyaç duyar. Örneğin; “Ahmed her roj dıçe dıbıstane. / ”تعيش الأسود في الغابة / ”Şêr lı daristane dıjin. / ” أحمد يذهب إلى المدرسة كل يوم veya “Ahmed her roj dıçe dıbıstane. / ”تعيش الأسود في الغابة / ”Şêr lı daristane dıjin. / ” örneklerinde her iki dilde de şimdiki zaman fiilleri bir karine ile birlikte geniş zamanı ifade etmektedir.

- 2.2. Her iki dilde de zaman dilimi; geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zamandan bağımsız tüm zamanları kapsayan ve süreklilik arz eden bir niteliğe sahiptir.
- 2.3. Her iki dilde de geniş zaman, genel geçerliliği olan durumlar için kullanılır. Örneğin; Av di sed derece da dıkele. / يغلي الماء في 100 درجة.
- 2.4. Arapçada geniş zamanın olumsuzluk harfi olan “لا”, Kürtçedeki olumsuzluk eki “-na” yı karşılamaktadır.
- 2.5. İki dilde de şimdiki zaman çekiminde olduğu gibi öğelerin dizilişi yüksek düzeyde benzerlik taşımaktadır.
3. Üçüncü grupta yer alan Arapçanın المستقبل zamanı, Kürtçenin gelecek zaman (Dema Bê / Dêbê) zamanını karşılar.
- 3.1. Şekil açısından Arapçadaki gelecek zaman fiilinin yapısal sıralaması (س/لن تذهبوا)
- س/لن = Gelecek zaman harfi / olumsuz kullanımında sadece olumsuzluk harfi gelir.
- ت = Muzaraat Harfi (Şimdiki Zaman Harfi)
- ذهب = Fiil Kökü
- و = Fail
- Kürtçede gelecek zamanın yapısal sıralaması (ê bî/ne-çin)
- Ê = Gelecek zaman eki
- Bi = Şimdiki zaman harfi / olumsuz cümlede atılır
- Ç = Şimdiki zaman kökü
- În = Özne (şahıs zamiri)
- İki dildeki yapıların dizilişi arasındaki benzerlik oldukça yüksek düzeydedir.

- 3.2. Kürtçede konuşma anından sonra gerçekleşen olayları ifade etmek için bu zaman kullanılmaktadır. Arapçada da gelecekte meydana gelen olaylar için kullanılır. Zaman dilimi olarak konuşma anından sonra ya da içinde bulunulan andan sonraki zaman, *gelecek zaman* olarak belirtilmiştir.

- 3.3. Kürtçede gelecek zaman eki “-dê/ê”, Arapçadaki “س” ve “سوف” harflerini karşılamaktadır.
- 3.4. Kürtçede gelecek zamanı olumsuz yapan “-ne” eki gelecek zaman eki ile fiil arasına gelerek anlamı olumsuzla çevirir. Arapçada sadece gelecek zamanı olumsuz yapan “لن” harfi, “-ne” ekini karşılamaktadır. “لا” olumsuzluk harfi yine muzari fiili gelecekte olumsuz yapan bir harf olması yönüyle “-ne” olumsuzluk edatını karşılar.
- 3.5. İki dilde de gelecek zaman için kullanılan fiil kökleri, şimdiki zaman için kullanılan fiil kökleriyle aynıdır.
4. Altıncı grupta yer alan المستقبل التام kipi Kürtçenin bileşik zamanlarından olan *Dema Boriya Nediya a Mayi /Gelecek Zamanın Rivayeti*’yi karşılamaktadır.
- 4.1. Her iki dildeki yapılar şekilsel açıdan yüksek düzeyde benzerlik göstermektedir. Nitekim Arapçada gelecek ifade eden “س”; Kürtçenin gelecek zaman eki “ê” yi karşılamakta, Arapçanın “يكون” nakıs fiili, Kürtçedeki yardımcı fiil “buyin” (olmak) mastarının şimdiki zaman kökü “b” yi karşılamakta, Arapçanın “قد فعل” fiil kökü, Kürtçenin “çu” geçmiş fiilini karşılamaktadır. Yine olumsuzluk edatı “لن”, Kürtçedeki “ne” olumsuzluk ekini karşılamaktadır.

Farklılıklar

Kürtçe ve Arapçanın şimdiki, geniş, gelecek zaman ile bu zamanlara bağlı diğer kullanımlar arasındaki farklılıklar maddeler halinde aşağıdaki gibidir.

1. Kürtçede şimdiki zaman; şimdiki zaman kök fiiline “di” öneki getirilerek sonuna da şahısları (özne) gösteren zamirler “-im, -î, -e, -en” eklenerek elde edilir. Arapçada “يفعل” formunda ise fiil köklerinin başına “أ، ت، ن، ي” harflerinden biri getirilir. Sonuna ise ikil ve çoğul formlarını gösteren harfler “-ان، -ون، -ن، -ين” eklenir.
 - 1.1. Kürtçede şimdiki zaman için özel bir kök vardır ve *şimdiki zaman kökü* olarak adlandırılır. Bu kök; şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman ve emir kipleri için kullanılır. Arapçada ise “فعل” kökü esas alınarak muzari fiil elde edilir.
 - 1.2. Kürtçede şimdiki zaman kökü, geçmiş zaman kökünden bazı öğelerin çıkarılmasıyla elde edilir. Arapçada ise yukarıda ifade edildiği üzere bazı harfler eklenerek oluşturulmaktadır.

- 1.3. Arapçada şimdiki zamanı olumsuz yapan “ما” harfi, bütün fiillerin başına gelir ve kendinden sonraki fiilde değişiklik yapmaz. Oysaki Kürtçede “-na” olumsuzluk edatı fiile eklendiğinde “di” şimdiki zaman öneki fiilden atılır. Ayrıca “-na” olumsuzluk edatı yalın fiillerde fiilin önüne, bileşik fiillerde ise iki öge arasına eklenir.
- 1.4. Kürtçede şimdiki zamanın olumsuzluğu sadece “-na” ile yapılırken Arapçada ise “إن، ما، لا، ليس” harfleriyle yapılabilmektedir. Kürtçede sadece bir ögeyle ifade edilen bu durum, Arapçada birden fazla ögeyle karşılanabilmektedir.
2. Üçüncü grupta yer alan gelecek zamanın Arapçada temel kipi “يفعل” kipidir. Bu form şimdiki, geniş ve gelecek zaman için kullanılan ortak bir kiptir. Arapçada bu kalıbın sadece gelecek zamanla sınırlayan birçok öge vardır. Örneğin “سوف” ve “س” harfleri ile “أن، كي، لو” vb. bazı nasp harfleri muzari fiilin anlamını gelecek zamanla sınırlayabilir. Ancak Kürtçede şimdiki zaman kökünden önce “dê-ê” gelecek zaman eki, özne ile fiil arasına gelerek gelecek zaman fiilini oluşturur. Bu kullanım dışında Kürtçede gelecek zamanı ifade etmeyi sağlayan herhangi bir öge bulunmamaktadır. Örneğin; Ew ê nameye binivîse / هو سيكتب الرسالة (غدا) / عümlelerinde görüldüğü üzere Kürtçede bir öge ile sağlanan ifade Arapçada birkaç öge ile ifade edilebilir.
3. Kürtçede gelecek zaman bildiren “dê-ê” harfleri genellikle özne ile birlikte kullanılır ve fiil ile arasına nesne vb. ögeler girebilir. Sözgelimi “Ez ê wê pişti hefte ki bibinim / سأراه بعد أسبوع” cümlesinde, görmek fiili ile gelecek zaman eki -ê arasına zaman zarfı ve nesne girmiştir. Ancak Arapçada gelecek ifade eden harfler fiilden hemen önce kullanılmakta ve kendisi ile fiil arasına herhangi bir öge girmemektedir.
4. Dördüncü ve beşinci grupta yer alan Arapçadaki المستقبل المحتمل ve المستقبل المحتمل zamanların Kürtçedeki karşılıklarına ulaşılamamıştır.

İki dildeki şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman ve diğer zamanların öğreniminde karşılaştırılması muhtemel güçlükler:

Karşıtsal çözümlemenin güçlü görüşüne göre Arapçanın bu bölümde ele alınan zamanlarında anadili Kürtçe olanların karşılaşacakları muhtemel güçlükler:

1. Kürtçede fiil çekimlerinde Ez Grubu zamirlerine göre çekim yapılır. Bu zamirler (ez, tu, ew, hûn, em, ew) şeklindedir. Fiil çekimlerinde fiilin sonunda şahsı gösteren

bitişik zamirler vardır. Ancak Arapçada fiil çekimi, 14 şahıs zahirine göre yapılır. Erillik, dişilik ve ikil formlar, iki dil arasındaki önemli bir farklılık olarak karşımıza çıkar. Kürtçedeki zamirler Arapçadaki şu zamirlere karşılık gelmektedir; ez (أنا); tu (أنت / أنتِ); ew (هو / هي); em (نحن); hûn (أنتن/أنتم / أنتما); ew (هم / هن). Kürtçedeki zamirlerde dişil formu olmadığı için bazı öğelerin Arapçadaki hem eril hem dişil formlara karşılık geldiği görülmektedir. Yine Arapçadaki *ikil* olgusunun Kürtçede çoğul olarak ifade edilebilmesi bir farklılık olmasının yanı sıra bir güçlük olarak da görülebilir.

2. İki dilin zamirleri arasındaki farklılıklar fiil çekimlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Zira fiiller bu zamirlere göre çekim yapıldığında anadilde (Kürtçe) olmayan ancak hedef dilde (Arapça) bulunan bazı öğelerin olduğu görülecektir. Arapça zamanların çekimlerinde öğrenci kendi anadilinde karşılığı olmayan kiplerle karşılaşacaktır.
3. Arapçada karine olgusu birçok zaman için söz konusudur. Lafzi karinelerin Kürtçede karşılığı varken; hal karinesi ya da manevi karine sadece geniş zamanda karşılaşılan bir durumdur. Diğer zamanlar belli eklerle kesin olarak bir zamanı ifade eder, başka zamanı ifade etme ihtimali nadir kullanımlarda geçerli olmaktadır. Dolayısıyla Arapça zamanların öğretiminde hem anlamsal hem de yapısal güçlükler ile karşılaşılabilir. Örneğin; “هو يسافر إلى أنقرة” cümlesinde eğer eylem o anda gerçekleşmiyorsa gelecekte olacak bir eylemden bahsedildiği hal karinesi ile anlaşılabilir. Oysaki Kürtçede “Ew ê biçe Enqerê/Ankara’ya gidecek” cümlesindeki fiilin gelecek dışında herhangi bir zaman ifade etme ihtimali yoktur. Bu durum orta ve ileri düzeyde bir zorluk olarak kendisini gösterebilir.
4. Birinci grupta yer alan ve şimdiki zamanın olumsuz hali olan “لا يفعل” kipi geniş zaman ve gelecek zaman olumsuzluğu için de kullanılmaya uygun olmasından ötürü anlamsal karışıklığa yol açacaktır.
5. Üçüncü grupta yer alan Kürtçedeki gelecek zamanın, Arapçada “سوف / سيفعل / يفعل” kipleri ile karşılanması yapısal ve anlamsal güçlüğüne yol açacaktır. Dolayısıyla öğrenci, birden fazla öğenin kullanımından kaynaklanan orta düzeyde bir güçlüklerle karşılaşacaktır. Yine bu zamanın olumsuz “لا يفعل” ve “لن يفعل” kipleri için de benzer düzeyde güçlüklerle karşılaşması muhtemeldir.

6. Arapçada gelecek zaman için kullanılan “فاعل” kipinin Kürtçede karşılığının olmaması öğrencinin anadilinde bulunmayan bir ögeyle karşılaşmasından kaynaklanan yapısal ve anlamsal güçlükler yol açacaktır.
7. Dördüncü ve beşinci gruptaki “المستقبل المستمر” ve “المستقبل المحتمل” kiplerin, Kürtçedeki yalın ve bileşik zamanlardan birini karşılamaması öğrencilerin hem yapısal hem de anlamsal güçlüklerle karşılaşmasına neden olacaktır.

Arapça muzari fiilin ve ifade ettiği zamanların öğretiminde basitten karmaşığa metodunun uygulanması önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra muzari fiilin öğretiminde aşağıdaki hususların göz önünde bulundurulması yararlı olacaktır. Zikredilecek bu hususlar muzari fiilin ifade ettiği zamanların her bir kipinin öğretimi için geçerlidir.

- ✓ Öğretilecek zaman kipinin tanımı her iki dilde yapılır.
- ✓ Her iki dildeki kiplerin kullanıldığı yerler önce anadil daha sonra amaç dildeki şekliyle açıklanır.
- ✓ Her iki dildeki kiplerin benzer yönleri gösterilir.
- ✓ Her iki dildeki kiplerin farklı yönleri gösterilir.
- ✓ Anadilde olan amaç dilde bulunmayan yapılara dikkat çekilir.
- ✓ Amaç dilde olan hedef dilde bulunmayan yapılara dikkat çekilir.
- ✓ Amaç dildeki bir ögenin anadilde karşıladığı birden fazla öge olabileceği ve bu ögelerin neler olduğu izah edilir.
- ✓ Anadildeki bir ögenin amaç dilde karşıladığı birden fazla öge olabileceği ve bu ögelerin neler olduğu izah edilir.
- ✓ Örneklerle fiilin kullanımı pekiştirilir.
- ✓ Öğretilecek kipin her iki dildeki olumsuz halinin tanımı yapılır.
- ✓ Fiili olumsuza dönüştüren harf, edat ve ekler önce anadildeki daha sonra amaç dildeki şekliyle gösterilir.
- ✓ Olumsuzluk harf ve eklerin benzer ve farklı yönlerine vurgu yapılır.
- ✓ Olumsuzluk harf ve eklerin her iki dilde birbirlerinin yerine kullanılma durumları karşıtsal şekilde incelenir.
- ✓ Anadildeki bir olumsuzluk harfi veya ekinin amaç dilde birden fazla harfi veya eki karşılayabilme durumu ayrıntılarıyla anlatılır.

- ✓ Amaç dildeki bir olumsuzluk harfi veya ekinin anadilde birden fazla harfi veya eki karşılayabilme durumu ayrıntılarıyla anlatılır.
- ✓ Fiilin olumsuzluk halinin kullanım şekli örneklerle pekiştirilir.

Muzari fiilin ifade ettiği zamanların öğretimi sırasında aşağıdaki alıştırmaların uygulanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

- ❖ Belirli bir yapıyı tekrar etme
- ❖ İsim cümlesini fiil cümlesine dönüştürme
- ❖ Olumlu cümleyi olumsuza dönüştürme
- ❖ Olumlu cümleyi soru cümlesi yapma
- ❖ Tekili ikile veya çoğula dönüştürme
- ❖ Erili dişile dönüştürme
- ❖ Boşluk doldurma
- ❖ Uygun olanı seçme
- ❖ Yanlışı doğrudan ayırma
- ❖ Amaç dilden anadile çevirme
- ❖ Anadilden amaç dile çeviri
- ❖ Serbest sözlü ve yazılı anlatım

Arapçada Emir Fiil (فعل الأمر)

Tablo 21

Arapçada Emir Fiil (فعل الأمر) Kipi

Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle
افعلْ	لا تفعلْ
ليفعلْ	لا يفعلْ

Emir fiil, muzari fiilden elde edilen “افعلْ” kipine verilen bir adlandırmadır. Arapçada bir terim olarak emir fiil, herhangi bir eylemin gelecekte yapılmasını istemek diğer bir tanıma göre de kendisiyle, bir şeyin konuşma anından sonra olması istenilen fiildir (el-Hâşimî, t.y, s. 20).

Yapı olarak emir fiil, muhataba “ي” sini ve tekit “ن” nu kabul edebilme özelliğine sahiptir. Örneğin; اذهب /Git! Emir fiilinin اذهبي , اذهبن formaları örnek olarak gösterilebilir.

Emir fiilin iki türü vardır. Birincisi; muzari fiilin muhatab ve muhataba sîgalarından, muzaraat harfî atılıp sonu cezm edilerek yapılır. Atılan muzarat harfinden sonraki harf sakin olursa fiilin başına “ل” getirilir. Bu kipin, sadece ikinci şahısların; eril, dişil, ikil ve çoğullarına göre çekimi bulunmaktadır. (Özbalıkcı, 1996, s. 200).

Örneğin; “يدخل” fiilinin muzarat harfi (ي) atılarak ve sonu cezm edilir. “د” harfi sakin olduğu için okunmasını sağlayan “elif” harfi getirilir. Elde edilen ادْخُلْ (Sen gir!) kipi emir fiil kipidir.

Emrin diğeri türü ise lamu'l-emr'in muzari fiilin başına eklenmesiyle oluşturulan kiptir. Bu türün bütün şahıslara göre çekimi vardır ve emir ifadesi taşır. ليدخلْ (O girsin!) Örneğinde görüldüğü gibi bu kip kullanılarak üçüncü tekil şahsa emir vermek mümkün olmuştur.

Emir fiilin her iki türünün olumsuzluğu “لا الناهية” /nehy lamı” ile yapılmaktadır. Örneğin:

لا تسافروا إلى الأماكن الخطيرة. / Tehlikeli yerlere seyahat etmeyin!

لا يسافروا إلى الأماكن الخطيرة. / Tehlikeli yerlere seyahat etmesinler!

Emir fiilin ifade ettiği zamanlar:

a) Emir fiilin temel zamanı gelecek zamandır. Çünkü kendisiyle -haber kast edilmedikçe- olmamış bir şeyin olması istenmektedir (Hasan, t.y, I, s.65). Ayrıca emir fiilin gelecek zaman kullanımında yakın bir gelecekte mi yoksa uzak bir gelecekte mi olduğu karinelerle belirginleşir

➤ Örneğin, “افتح الكتاب وقرأه” /Kitabı aç ve oku!” denildiğinde yakın bir gelecek kast edilir.

➤ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا، Ey Rabbimiz bizi cehennem azabından uzak tut; çünkü onun azabı bitip tükenme bilmez” (Furkan 25/65) ayetinde ise uzak bir gelecek zaman ifadesi bulunur.

b) Emir fiiller, mevcut bir durumun devamını istemek ya da bir durumu emredip daha sonra devamını istemek yönlerinden süreklilik ifade edebilirler. Birinci

durum için “يا أيها النبي اتق الله/ Ey peygamber Allahtan sakın!” (Ahzâb, 33/1) ayeti örnek verilebilir. Peygamberden gelecekte Allah’tan sakınılması istenmez çünkü peygamber zaten Allah’tan sakınmaktadır. Peygamberden istenen sürekli takva üzere olmasıdır. İkinci durum için “حافظ علي ما أعطيك/ Sana vereceğim şeyi koru!” örneğinde görüldüğü üzere verilen şeyin sürekli korunması istenmektedir.

- c) Olayın gerçekleşmesinden sonra yapılan emir, geçmiş zaman ifade eder (es-Sâmerrâî 162). Örneğin; “فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ أَوَىٰ إِلَيْهِ أَبَوَاهُ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِن شَاءَ اللَّهُ” /Yûsuf’un yanına girdiklerinde anne babasını bağrına bastı ve ‘Allah’ın izniyle Mısır’a güven içinde girin kalın!” (Yûsuf, 12/99) ayetinde “giriniz” emri Mısır’a girmelerinden sonra söylenmiş bir emirdir. Türkçede misafiri yolcularken “hoşgeldiniz safalar getirdiniz” ifadesinin kullanılmasına benzer bir anlatımı vardır.
- d) Emir fiil, hakikat öneri gibi şeyleri ifade ettiklerinde mutlak bir zamanı ifade eder. Özellikle öneri ve öğüt bildiren cümleler herhangi bir zaman ile sınırlandırılmaz (es-Samerrâî, 1987, s.166,167).
- Örneğin; “اعملْ خيرا تلق خيرا / İyilik yap iyilik bul, kötülük yap kötülük bul!”
 - “سَمِّنْ كَلْبَكَ بِأَكْلِكَ” / Besle kargayı oysun gözünü.”

Bu tür kullanımlar genel geçer hakikatleri ifade etmek için kullanılır, aslında karşıda emir yapılabilecek belli bir muhatap da yoktur. Dolayısıyla belli bir zaman dilimiyle kısıtlanmamaktadır.

Raweya Fermani (Emir Fiil)

Tablo 22

Raweya Fermani (Emir Fiil)

Olumlu Emir	Olumsuz Emir
bi + ŞZK + Zamir	me + ŞZK + Zamir
bi + ç + e (git)	me + ç + e (gitme)
bila + b+ç+e (gitsin)	bila+bi+ç+e (gitmesin)

Kürtçede emir kipi tekil ve çoğul ikinci şahıslardan bir şeyi yapmalarını ya da yapmamalarını istemeyi ifade eden kiptir (Yıldırım, 2012, s. 137). Kürtçede emir, tekil ikinci şahsa (tu) ve çoğul ikinci şahsa (Hûn) yapılır. Bunların dışındaki şahıslar için çekimi yoktur. Ancak diğer şahıslar için Kürtçenin “bilanî” (istek / gereklilik), bir diğer adı *dolaylı emir* olan kip kullanılmaktadır.

Bu kipi olumlu hali “bi”, emir edatının şimdiki zaman kökünün başına getirildikten sonra ikinci tekil şahıs zamiri “e” ve ikinci çoğul şahıs zamiri “in” kökün sonuna eklenir. “Ji xwere pêusek bikire. /Kendine bir kalem satın al!” ile “Ji mın ra pêusek bikirin. /Bana bir kalem satın alın!” örneklerinde olumlu emir gösterilmiştir.

Fiil kökü sesli bir harfle bitiyorsa ikinci tekil şahıs için fiilin sonuna bir şey getirilmez, ikinci çoğul şahıs için sadece “-n” getirilir. Örneğin;

Bişo/ Sen Yıka!

Bişon / Siz yıkayın!

Olumsuz emir ise “bi” emir edatı atılarak yerine olumsuzluk edatı “me” nin getirilmesiyle yapılır. Şu örneklerde olduğu gibi; *Bixwe!* (Ye!)/ *Mexwe!* (Yeme!).

Ayrıca Kürtçenin istek kipi aynı zamanda emir kipi olarak kullanılmaktadır. Bu kip öznenin başına “bila” veya “bira” sözcüğü getirilerek elde edilir. Bu iki sözcük birbirlerinin yerine kullanılabilir ve aralarında herhangi bir kullanım farkı yoktur. Şimdiki zaman fiil kökünün başına “bi” emir edatı, sonuna ise şahıs ekleri getirilir. Bu kipe “bilanî” veya “*Dolaylı Emir Kipi*” de denir (Ciwan, 1992, s137). Bu kipi bütün şahıslara çekimi yapılabilir. Dolayısıyla emir fiilden farklı olarak birinci tekil ve üçüncü tekil ve çoğul şahıslara göre çekim yapılır ve emir anlamı ifade eder. Örneğin;

Bila zarok birevin. / Çocuklar koşsun!

Bira ew necin dîlanê / Onlar düğüne gitmesinler!

Bila em xeravî nekin / Biz kötülük yapmayalım!

Bu kipi olumsuzluğu fiilin başına “ne” olumsuzluk ekinin getirilmesiyle kurulur. “*Bila* ew *nexwin* / Onlar yemesinler!” örneğinde görüldüğü üzere olumsuz cümlelerde “bi” eki atılarak yerine olumsuzluk eki getirilmiştir.

Bu fiilin kullanım yerleri:

- a) Konuşma zamanından sonra yapılması veya yapılmaması istenen şeyler için kullanılır. (Yıldırım, 2012, s. 137). Bu tanımdan yola çıkarak Kürtçede emir kiplerinin gelecek zaman ifade ettiğine ulaşılabilir. Çünkü gelecek zaman fiili için de aynı tanım yapılmıştı. Nitekim gerçekleşmesi istenen eylem konuşma anından sonraki bir zamanda gerçekleşecektir. Örneğin; “wan fıraqa bışo. / Şu bulaşıkları yıka!” denildiğinde gelecekte yapılması istenen bir durum söz konusu olur.
- b) Dua ve yakarış cümleleri genellikle bu fiil kullanılarak ifade edilir.
 - Ya Reb! Gunehên mın *bîbexşine!* /Ey Rabbim günahlarımı affet!
 - Jı bo xwedê âlî min bikin! / Allah için bana yardım edin!
- c) Bileşik fiiller, türemiş fiiller ve deyim fiiller emir yapılırken **(bi)** emir edatı, fiili oluşturan iki öge arasına getirilir veya tamamen atılır. Bu durum anlam yönünden herhangi bir farklılık yaratmaz kip yine emir ifade eder. Örneğin “raxistin” (sermek) fiili “*ra*” ile “*xistin*” sözcüklerinden oluşan bileşik yapı bir fiildir. Bu fiilin emir kipi “*rabixe*” veya “*raxe*” (ser) şeklinde olur (Yıldırım, 2012, s. 137; Ciwan, 1992, s. 137).
- d) Kürtçenin konuşma dilinde ve bazı lehçelerinde “*me*” olumsuzluk edatı yerine “*ne*” olumsuzluk edatı kullanılır. Ancak Kürtçenin Kurmanci lehçesinde “*me*” olumsuzluk edatının kullanımı hem yaygın hem de daha uygundur (Tan, 2011, s. 278; Ciwan, 1992, s137)

Hun bernâmê temaşe *nekin/ mekin.* / Programı izlemeyin!

Kürtçe ve Arapçadaki Emir Fiillerin Karşıtsal Çözümlemesi

Arapça ve Kürtçedeki emir fiiller arasındaki benzer ve farklı yönlerin daha açık görülmesi için tablo şeklinde gösterilmesi uygun olacaktır. Tabloda her iki dildeki emir fiillerin yapıları karşılaştırılmıştır.

Tablo 23

Kürtçe ve Arapçadaki Emir Fiillerin Karşıtsal Çözümlemesi

KÜRTÇE			ARAPÇA		
Deman (Zamanlar)	Erênî (Olumlu)	Neyînî (Olumsuz)	نفي	اثبات	الزمن
Kürtçede Emir Fiil (Raweya Fermani)	Bi+ç+e (Git) Bila bi+ç+e (Gitsin)	me+ Ç+e (Gitme) Bila+ neçe (Gitmesin)	لا تفعل لا يفعل	افعل ليفعل	1 فعل الأمر

Benzerlikler

1. Arapçanın *فعل الأمر* kipi Kürtçenin Emir Fiili (Raweya Fermani)'ni karşılamaktadır. Arapçada (ل) ile yapılan emir kipi Kürtçenin dolaylı emir kipini karşılamaktadır.
2. Her iki dilde de zaman dilimi “konuşma anından sonra yapılması istenen şeyler” olarak tanımlanan gelecek zamandır.
3. Kürtçedeki “bi” emir edatı Arapçanın “ا” harfini veya irab açısından cezm durumunu karşılayabilir.
4. Her iki dilde de emir fiil şimdiki zaman kökünden yararlanılarak oluşturulmuştur“*يرجع /difetile*” dönüyor fiilinden “*ارجع / bifetile*” dön emri türetilmiştir.
5. Arapçada emir fiili olumsuz yapan “لا الناهية” Kürtçe emir fiilin olumsuzu “me” yi karşılar. *Meçe/ لا تذهب* (gitme) örneğinde görüldüğü üzere her iki dilin olumsuz yapıları arasında hem anlamsal hem de yapısal benzerlik bulunur.
6. Arapçadaki “ليفعل” kipindeki “ل” emir harfinin fonksiyonu ile Kürtçedeki emir fiilin başında veya öznesinden önce gelen “Bila veya Bira” sözcüklerinin fonksiyonlarıyla aynıdır. *ليشربوا / Bira wexwin (içsinler)* örneğinde görüldüğü üzere her iki dildeki bu kipin, emir harfi / edatı fiilin başına gelmekte ve üçüncü çoğul şahsa hitap etmektedir. Bu durum her iki dildeki kiplerin yapısal ve anlamsal benzerliğini gösterir.

Farklılıklar

1. Arapçada emir fiilin genel olarak gelecek zaman ifade etse de karineler aracılığıyla süreklilik (geniş zaman) ve geçmiş zaman bildirdiği durumlar vardır. Bu durumlar karineler yardımıyla belirlenmektedir. Ne var ki Kürtçede böyle bir ayırım yapılmayarak sadece konuşma anından sonra olacak şeylerin istenmesi ibaresi ile sadece gelecek zaman bildirdiği söylenebilir.
2. Arapçada emir fiil her zaman başına “ا” almayabilir. Nitekim fiil türlerinden muzarat harfi atıldıktan sonra ilk harf okunabildiği takdirde “ا” harfine gereksinim olmaz. Örneğin; أخذ (aldı) fiilinin emri أخذ şeklinde gelir. Bu durumda elif harfinin Kürtçenin “di” emir fiil ekini tamamen karşıladığı söylenemez. Bu durum önemli bir farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla öğrenci “ا” fiilin özelliklerinden sayarak karşılaştığı bütün fiillere uygulayabilir.
3. Arapçada emir fiil çekimlerinde fiilin sonu cezm edilir muhatab dışındaki faili gösteren (أنا، و، ي، ن) Kürtçede ise şahıs zamiri getirilir bu zamirler sadece sen ve sizi ifade eden (e, in) harfleri vardır. “e” muhatabı “أنا، و” karşılar “in” ise “أنا، و” karşılar denilebilir. Kürtçede erillik, dişilik ve musenna olmadığı için anadildeki bir öge karşı dildeki birden fazla ögeye karşılık gelmiştir bu durumun önemli bir farklılık aynı zamanda bir zorluk olarak öğrencinin karşısına çıkar.
4. Arapçada olumsuz emirde fiil muzarat harfi atılmaz ve sonu cezimli olur. Kürtçede ise “me” olumsuzluk edatı gelince “bi” emir fiil eki atılır.

Arapça Emir Fiilinin Öğreniminde Karşılaşılabilecek Muhtemel Güçlükler ve Çözüm Önerileri:

Yukarıda Kürtçe ile Arapçadaki emir fillerin karşıtsal çözümlemesi sonucu benzer ve farklı yönler tesbit edilerek maddeler halinde ele alındı. İki dilin emir fiil yapılarında yüksek oranda bir benzerliğin olduğu anlaşılmıştır. Arapçada emir için iki tür, Kürtçede emir için iki tür kullanımın olduğu ve bu kullanımın fonksiyonlarının da birbirine benzediği düşünüldüğünde anadil Kürtçeden aktarım yapan bir öğrencinin hedef dil Arapçanın emir fiilini öğrenmesi hem hızlı hem de daha kolay olması beklenir.

İki dil arasındaki farklılıklar incelendiğinde bir takım anlamsal ve yapısal farklılıkların olduğu görülebilir. Arapça emir fiilin şimdiki zaman, gelecek zaman vb. durumlar için kullanılması, anadil Kürtçede sadece gelecek zaman için kullanımı olan emir fiilin başlangıç düzeyinde bir güçlük olduğu söylenebilir.

Arapçadaki emir fiillerin eril/dişil ve ikil çekimlerinin bulunması ve fiilin sonunda her zamir için ayrı bir şeklin bulunması orta düzeyde bir güçlüktür. Bu durum önceden tesbit edilerek, öğrencinin yanlış aktarım yapması engellenmediği takdirde ileri düzeyde bir zorluğa dönüşmesi beklenir.

Arapçadaki fiillerin emir fiillerine dönüştürülmesi işlemi başlangıç düzeyinde bir güçlüktür. Nitekim anadil Kürtçede sadece şimdiki zaman köküne belli ekler ilave ederek oluşturan öğrenci hedef dil arapçadaki fiil türlerine (illetli fiiller, mücerred ve mezid fiiller vb.) göre emir fiili oluşturma ve algılaması orta düzeyde bir güçlük olarak görülmektedir.

Yukarıdaki güçlüklerin giderilmesi için bazı çözüm önerileri ve emir fiilin öğretimi ile ilgili hususlar;

Arapçadaki emir fiiller altı zamire göre çekim yapılır. Buna karşılık Kürtçede sadece iki zamir vardır. Bu durum Arapçada olan ancak anadil Kürtçede bulunmayan çekimlerin olduğunu göstermektedir. Öğretmenin bu olguyu bilmesi ve emir fiilleri öğretirken buna hazırlıklı olarak derse girmesi gerekir. Ayrıca öğretim işlemine; anadilde ve hedef dilde bulunan benzer yapılarla başlanmalıdır. Daha sonra bu benzer yapılara öğrencinin, doğru aktarım yapıp yapmadığı konusunda geri dönüt vermesi beklenir. Daha sonra amaç dilde bulunan ve anadilde bulunmayan çekimler, eril ve dişil olgular göz önünde bulundurularak gösterilir. Yanlış aktarımı engellemek için yapıların fonksiyonlarına dikkat çekilir. Örneğin Kürtçede; tu *biçe* (sen git) emrindeki “e” zamiri Arapçadaki eril ve dişil çekimindeki اذهب، اذهبي sükûna ve “ن” düşmesine karşılık geldiği söylenebilir. Buradaki durumda anadildeki bir öge hedef dildeki birden fazla ögeyi karşılamıştır. Bu yüzden “e” zaminerine karşılık gelen yapılara ve farklılıklarının nedenine dikkat çekilmelidir. Aynı şey (in) zaminerinin fonksiyonu için de geçerlidir.

Emir fiili öğretilirken aşağıdaki hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.

- ✓ Arapça ve Kürtçedeki emir fiillerin tanımı yapılır.

- ✓ Emir fiilin nasıl türetildiği anadildeki karşılık gelen yapılara dikkat çekerek anlatılır.
- ✓ Anadilde bulunmayan öğelerin fonksiyonları ile ilgili bilgiler verilir.
- ✓ Kürtçedeki emir fiillerin çekimi ile onlara karşılık gelen Arapçadaki benzerleri çeşitli örnekler ile gösterilir.
- ✓ Öğrencinin kendi anadilinde karşılığı olan emirlere (Tu ve Hûn) örnek verilmesi beklenir.
- ✓ Kürtçede eril, dişil ayrımı ve ikil çekimlerin bulunmadığına vurgu yapılır.
- ✓ Arapçada bulunan ancak Kürtçede bulunmayan zamirlere göre emir fiil çekiminin nasıl yapıldığı gösterilir.
- ✓ Arapçadaki emir fiilin tamamı incelendikten sonra benzer ve farklı yönleri öğrencilerle birlikte pekiştirilir
- ✓ Arapça ve Kürtçede olumsuz emirin tanımı yapılır.
- ✓ Her iki dilde olumsuz emirlerin nasıl yapıldığı gösterilir.
- ✓ Her iki dilin emir fiillerini olumsuz yapan edatlara ve fonksiyonlarına dikkat çekilir.
- ✓ Olumsuz çekimler önce anadildeki benzerleri ile daha sonra farklılıklarıyla birlikte gösterilir.
- ✓ Çekimler bir bütün olarak örneklerle pekiştirilir.

Emir fiillerin öğretimi yapılırken aşağıdaki alıştırmalardan yararlanılabilir.

- ❖ Tekili ikile veya çoğula dönüştürme
- ❖ Erili dişile dönüştürme
- ❖ Boşluk doldurma
- ❖ Uygun olanı seçme
- ❖ Yanlışı doğrudan ayırma

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kürtçe ve Arapça birbirinden farklı dil ailelerine mensup, kendilerine özgü kültürel ortamlarda oluşan dillerdir. Bu iki dilin haiz olduğu kimi özellikler birbirlerinden farklı olsa da söz konusu iki dil aynı coğrafyada konuşulan diller arasında yerlerini almaktadır. Nitekim bulunduğumuz coğrafya içerisinde her iki dili konuşan insanların bu dilleri öğrenmeye gereksinim duyduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu çalışmanın temel amaçlarından biri de Arapça öğrenmek isteyen anadili Kürtçe olan öğrencilerin Arapçadaki zamanları öğrendikleri esnada karşılaşılabilecekleri sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunmaktır. Bu yüzden birbirinden farklı dilbilgisi kurallarına sahip olan Kürtçe ve Arapçadaki zamanlar olgusu karşıtsal çözümleme yöntemi ile ele alınarak incelenmiştir. Karşılaştırılmalı dilbilim, dillerin yapılarını inceleyerek kökenlerine ve hangi dil ailelerine mensup olduklarına ulaşmaya çalışırken dilbilime ait bir uygulama alanı olan karşıtsal çözümlemenin hedefi iki ya da daha fazla dili birbirleriyle karşılaştırarak bunlar arasındaki ayrılıkları, farklılıkları ve benzerlikleri belirlemek ve bunları çeşitli yönleriyle irdelemektir.

Bu araştırmada Arapçanın köklü yazım geleneğinin ortaya koymuş olduğu dilbilgisi çalışmalarından ve son zamanlarda gelişmeye başlayan ancak sınırlı sayıda olan Kürtçe dilbilgisi kaynaklarından yararlanılmıştır.

Bu çalışmada Arapça ve Kürtçedeki zamanlar incelenerek benzer ve farklı yönleri ortaya konulmuş ve elde edilen veriler karşıtsal dilbilimin güçlü görüşünden yola çıkılarak

karşıtsal çözümlemeye tabi tutulmuştur. Yapılan incelemeler neticesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Arapçadaki fiillerin tasnifi geleneksel dilbilimciler tarafından mazi, muzari ve emir fiil olarak tasnif edilirken son dönem dilbilimciler, yeni yaklaşımlar ortaya koyarak fiilin ifade ettiği zamanları sadece kipine bağlı olarak değil aynı zamanda aldığı harf ve yardımcı fiillere göre yeniden tasnif etmişlerdir. Ancak bu durum henüz yabancı dil öğretim kaynaklarına yansımamıştır.
2. Farklı dil ailelerine ait olmalarına rağmen her iki dilin zaman kipleri arasındaki yapısal benzerliklerin yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum anadili Kürtçe olan öğrencilerin Arapçadaki zamanları öğrenmelerinin kolay olacağını göstermektedir.
3. Arapçada fiillerin müennes-müzekker ve müsenna olgularına bağlı olarak ayrı birer forma sahip olmasına karşılık Kürtçedeki fiillerde eril-dişil ve ikil kavramlarının bulunmaması önemli bir farklılık ve ileri düzeyde bir güçlük olduğu tespit edilmiştir.
4. Arapçanın الماضي البسيط ve الماضي القريب zamanları Kürtçenin yalın zamanlarından *dema boriya diyar* (belirli geçmiş zaman)'ı karşılamaktadır.
5. Arapçanın geçmiş zamanlarından الماضي البعيد Kürtçenin *çîroka dema bori* (geçmiş zamanın hikâyesi) ile örtüşmektedir.
6. Arapçanın الماضي البسيط ve الماضي القريب zaman kipleri Kürtçenin *dema boriya nediyar* (belirsiz geçmiş zaman)'ını karşıladığı tespit edilmiştir. Hedef dil Arapçada yer alan birden fazla yapının veya ögenin anadil Kürtçedeki sadece bir zamanı karşıladığı görülmüştür. İki dilin zamanlarının karşıtsal çözümlemesinde bu durumun önemli bir güçlük olduğu tespit edilmiştir.
7. Yine Arapçadaki geçmiş zamanlardan olan الماضي المتجدد Kürtçenin bileşik zamanlarından *dema boriya domdar ya diyar* (belirli sürekli geçmiş zamanı) ile örtüşmektedir. Bu zamanın taşıdığı süreklilik ifadesinin her iki dilde de yardımcı fiil ile sağlanmış olması, yapısal ve anlamsal benzerliklerin varlığını bariz bir şekilde göstermektedir.
8. Anadil Kürtçenin *çîroka dema boriya dudar* (duyulan geçmiş zamanın rivayeti)'ın hedef dil Arapçada bir karşılığı bulunmamaktadır. Yine Kürtçedeki *dema boriya domdar ya nediyar* (belirsiz sürekli geçmiş zaman)'a karşılık Arapçada benzer

yapılar kullanılarak örtüşme sağlansa da tam bir karşılığının olmadığına ulaşılmıştır.

9. Kürtçenin *dema boriya ferazî* (varsayımlı geçmiş zamanı)'nin Arapçada tam bir karşılığı olmadığına ulaşılmıştır. Ancak Kürtçedeki bu zamanın ifade ettiği anlam Arapçada çeşitli yapılar ile sağlanabildiği ortaya konulmuştur.
10. Arapçadaki كان yardımcı fiilinin ve قد harfinin geçmiş zamanların öğretiminde üzerinde durulması gereken önemli yapılar olduğu tespit edilmiştir.
11. Arapçadaki muzari fiilin yalın olarak şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman ifade edebileceği durumlar ortaya konulmuştur. Belli bir yapının birden fazla zamanı ifade etmesi yüksek düzeyde öğrenim güçlüğüne sebep olacaktır.
12. Muzari fiilin ifade ettiği; المضارع البسيط / الحال zamanı Kürtçenin *dema niha* (şimdiki zaman)'yı, المضارع المستمر *dema fireh* (geniş zaman)'i, المستقبل *dema bê / dêbê* (gelecek zaman)'yi ve المستقبل التام zamanının *dema boriya nediya a mayi* (gelecek zamanın rivayeti)'i karşıladığına ulaşılmıştır. Buna ek olarak Arapçanın, المستقبل المحتمل, المستقبل المستمر zamanlarının Kürtçede bir karşılığının olmadığı tespit edilmiştir.
13. Her iki dildeki emir fiillerin birbirleriyle örtüştüğü, aralarında yapısal ve anlamsal benzerliğin olduğu ortaya konulmuştur.
14. Bu çalışmada ulaşılan zamanların her iki dildeki benzer ve farklı yönleri tespit edilerek bunlardan kaynaklanan güçlükler çözüm önerileri sunulmuştur.

Bu çalışma neticesinde vardığımız bulgulardan hareketle aşağıdaki öneriler takdim edilmiştir:

Yabancılar için hazırlanan Arapça dilbilgisi kitaplarında, Arapçadaki zamanlar konusunun bu çalışmada ortaya konan veriler ışığında sunulması zamanların öğrenimini kolaylaştıracaktır.

Anadili Kürtçe olanlara yönelik hazırlanacak dilbilgisi kitaplarındaki zamanların sunumunda, iki dilin karşıtsal çözümlemesinden elde edilen verilerden yararlanılması öngörülen çoğu güçlüğü gidermede etkin rol oynayacaktır.

Diğer dilbilgisi konularının karşıtsal çözümleme yöntemine göre hazırlanması ve bu çalışmaların artırılması yabancı dil öğretimi açısından önem arz etmektedir.

Arapça öğretmeninin karşıtsal çözümleme yönteminden haberdar olması, bu doğrultuda ders planını yapması ve öğretim materyallerini ise bu yönteme göre hazırlayarak sunması gereklidir. Nitekim bu yöntemle hazırlanan ve sunulan dersler yalnızca öğrenciye yararlı olmayacak aynı zamanda öğretmenin de görevini kolaylaştıracaktır.

KAYNAKÇA

- Abbas, H. (t.y) *en-Nahvu 'l-Vafî*, 9-10. Baskı, Kahire: Darul-Maârif.
- Aksan, D. (2009). *Her yönüyle dil: Ana çizgileriyle dil bilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aydın, T. (2007). *Arapça ve Türkçede cümle yapısı, yabancılara Arapça cümle öğretimi: Karşıtsal çözümleme*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, T. (2010). Arapça ve Türkçede sesler: Karşıtsal çözümleme. *Ekev Akademi Dergisi*, 14 (44), 321-333.
- Badıllı, K. (1965). *Türkçe izahlı Kürtçe grameri (Kurmançça Lehçesi)*. Ankara: Ankara.
- Bakırcı, S., & Demirayak, K. (2001). *Arap dili gramer tarihi (başlangıçtan günümüze)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Bedır Xan, E.C., & Lescot, R. (2004). *Kürtçe Dilbilgisi: Kurmanci*. (3. Baskı). İstanbul: Doz.
- Ciwan, M. (1992). *Türkçe açıklamalı Kürtçe dilbilgisi (Kurmanci lehçesi)*. Sweden: Jîna Nû.
- Çetin N.M. (1991). Arap (Dil). *TDV İslam Ansiklopedisi*, 3, 282-285, İstanbul.
- Çakmak, Ayşe Arslan (2016). Arapça ve Kürtçedeki basit cümle yapılarının karşılaştırılması. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demirayak, K., & Savran A. (1996). *Arap edebiyatı tarihi cahiliye dönemi*. Erzurum Atatürk Üniversitesi.
- el-Akkâd, M. A. (1995). *el-Luğatu 'ş-Şa 'ira*, Kahire: Nehdatu Mısır.

- el-Galâyînî, M. (1994). *Câmiu'd-durûsu'l-arabiyye*. Beyrut: el- Mektebetü'l Asriyye.
- el-İsfehânî R. (1970). *el-Mufredât fî garîbi'l-Kur'ân*. El-Matba'atul-fenniyyetu'l-hadise.
- el-Mahzûmî M. (1986). *Fî'n-nahvi'l-'arabî kava'id ve tatbik*. Beyrut: Daru-Raid el-Arabi.
- el-Mu'cam al-vasit. (2004). (4. Baskı). Kahire: Mektebet Şuruk ed-Duvaliyye.
- es-Sâmeraî, F.S. (2000). *Me'aniyu-Nahvi*. Amman: Daru'l-Fikr.
- es-Sâmeraî, İ. (1983). *el-Fi'lu zemânuhu ve ebniyetuhu*. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle.
- es-Suyuti, C. (1997). *Hem 'ul-hevami' fî şerhi cem 'ul-cevami'*. (1. Baskı). Beyrut: Dar El-Kutub al-İlmiyyah.
- ez-Zaccâcî, E. K. (1979). *el- İdâh fî 'İleli'n-nahv*. Beyrut: Daru-Nefâis.
- ez-Zaccâcî, Ebu'l-Kasım. (1986). *el-Cümel fî'n-nahvi*. Beyrut: Daru'l-Emel.
- ez-Zemahşeri, E. (1993). *el- Mufasssal fî san'ati'l i'rab*. Beyrut: Mektebetu'l Hilâl.
- Fries, C.C. (1945). *Teaching and learning english as a foreign language*. Ann Arbor: Michigan University.
- Goldziher, I. (1993). *Klasik arap literatürü*. Ankara: İmaj.
- Hasan, A. (t.y.). *en-Nahvu'l-vâfî*. Kâhire.
- Hassân, T. (1985). *el-Luğatu'l-arabiyye ma'nâhâ ve mebnâhâ*. (3. Baskı). Mağrib: Dârus's-Sekâfe.
- Hassân, T. (1990). *Menâhicu'l-Bahs fî'l-Luğa*. Kahire: Mektebat Anglo el-Mısriyye.
- İbn Akil, B.A. (2010). *Şerhu ibn akîl*, (Tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdu'l-Hamid), Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye
- İbn Hişâm, A. (1999). *Muğni'l Lebib 'an kutubi'l Earib*, Beyrut: Daru-l-Erkam
- İbn Hişâm, A. (1992). *Muğni'l Lebib 'an kutubi'l earib*. Beyrut: Daru'l-Fikr.
- İbn Manzûr. (1994). *Lisanü'l Arab*. (3. Baskı). Beyrut: Darû-s-Sadr.

- İbn Ya'ış, A. (t.y.) Şerhu'l-Mufasssal, (1. Baskı). Beyrut: Alemu'l-Kutub.
- İşler, E. (2002). Karşıtsal Çözümleme ve Arapça Öğretimi. *Nüsha Dergisi*, 2(6), 123-134.
- İşler, E. (2003). Arapça ve Türkçede zamanlar: Karşıtsal çözümleme. *Nüsha Dergisi*, 3 (8), 55-76.
- İşler, E. (1996). Arapça Öğreniminde Türkçeden Anlam Bilgisi Düzeyinde Yapılan Olumsuz Aktarım. *Tömer Dil Dergisi*, (50).
- Kadir D. (2005). *A contrastive Analysis Between English and Kurdish in Regard to Grammatical Gender*. Universty of Western Sydney, Australia.
- Kıran, Z., & Kıran, A. (2006). *Dilbilime giriş*. Ankara: Seçkin.
- Koç, A.S. (2007). *Arapça ve Türkçede zamirler*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kurdo, Q. (2013). *Rêzımane Kurdî Kurmacî-Sorani*. İstanbul: Nûbihar.
- Lado, R. (1957). *Linguistics Across Cultures: Applied Linguistics for Language Teachers*. Ann Arbor: Michigan University.
- Mansur, A.C. (1979). *Cümletu 'l-mazi ve 'l-hâl ve 'l-mustakbel*, Mecelletu Kuliyeti'ş-Şerî'a, Bağdat: Câmî'atu Bağdad.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. Genelge:
- http://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_08/31022530_semeliders.pdf sitesinden alınmıştır.
- Nalçakan, Z. (2008). *Arapça ve Türkçede isim ve fiil cümlesinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kahramanmaraş.
- Özbalıkçı, M.R. (1996). *Arap dilinde zaman açısından fiiller*. İzmir: Anadolu
- Rahimpour, M. (2011). A Phonological Contrastive Analysis of Kurdish and English. *International Journal of English Linguistics*, 1(2), 73-82

- Rifat, M. (2008). *XX. Yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları 2. temel metinler*. (4.baskı). İstanbul: Yapı Kredi.
- Sibeveyh, A. (1983). *El-Kitâb* (Tahkik Abdu's-Selâm Muhammed Hârûn). (3. Baskı). Kahire: Matba'atul-Medenî.
- Sönmez, N, Geyik, R. (2016). The Comparative and Contrastive Studies of English and Kurdish (Kurmanji) Verb Tenses. *Nübihar Akademi*, 1 (5) , 82-110.
- Şerefhan. (1971). *Şerefname*. İstanbul: Ant.
- Şimşek, M.A. (1997). *Arapçada zaman kalıpları, kullanım alanları ve Türkçedeki zamanlarla karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Tan, S. (1992). *Rêzimana Kurmancî*. İstanbul: Enstîtuya Kurdî.
- Tan, S. (2011). *Rêzimana Kurmancî*. İstanbul: Gün.
- Taş, Ç. (t.y). *Waneyên rêziman û rastnivîsa kurmancî*. İstanbul: Diwan.
- Thackston, W.M. (2006). *Kurmanji Kurdish. A Reference Grammar with Selected Readings*.
- Vafi, A. V (1994). *İlmü-l Luğa*. Kahire: Nahda Mısr.
- Varol, O. (2014). *Türkçe- Kürtçe dil etkileşimi: İkidil konuşuculara ait verilerdeki dilbilimsel görünüm*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, K. (2012). *Temel alıştırma ve metinlerle Kürtçe dilbilgisi: Kurmanci lehçesi*. Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü, Mardin.
- Yücel, F. & Erişek, Ö. (2003). Karşılaştırmalı dil bilim ve yabancı dil dersi. *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, 118

